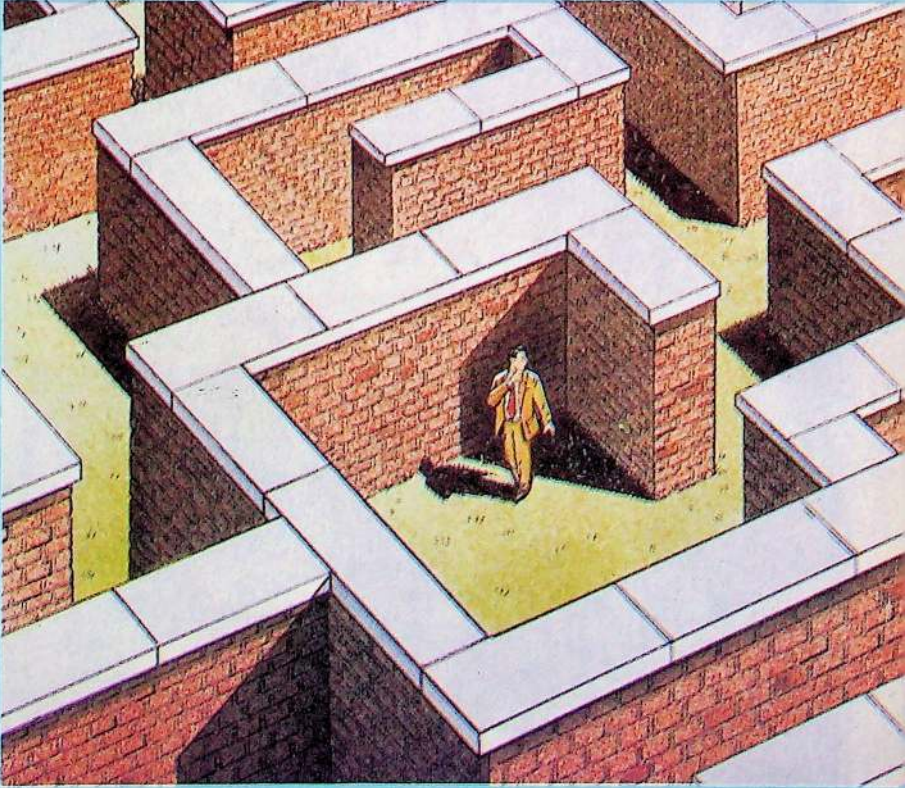

BANKA VE EKONOMİK YORUMLAR 11

AYLIK DERGİ
YIL : 34
KASIM 1997
●
250.000 LİRA

- PARA PROGRAMI, KREDİBİLİTE VE FİYAT İSTİKRARI
- SANAYİ ŞİRKETLERİ DEVLETE BORÇ VERİYOR
- TÜRKİYE'DE DEVLET BORÇLARININ YÜKÜ

Dünden bugüne... Emlak Bankası !

1926 yılından bu yana, yüzbinlerce aileyi ev sahibi yapan **Emlak Bankası**, bugün de *İstanbul'da Bahçeşehir, Ataşehir, Sinanoba, Mimaroba, Mutlukent, Bizimkent; Ankara'da Bilkent, Konutkent, Elvankent, Etlık, Ümitkent; İzmir'de Gazıemır, Mavişehir* projeleriyle çağdaş Türk insanına yaraşan yaşamları sunmayı sürdürüyor.

Her türlü sosyal, kültürel ve ticari altyapıya sahip olmalarının yanı sıra, ekonominin en değerli yatırım aracı oluşlarıyla da her zaman yaşatan ve kazandıran **Emlak Bankası** projelerinde siz de yerinizi alın.

EMLAK BANKASI

BANKA VE EKONOMİK YORUMLAR

KASIM 1997 • YIL: 34 • SAYI: 11 • 250.000 LİRA (KDV DAHİL)

**Ekonomik ve Sosyal Yayınlar A.Ş. Adına
İntiyaz Sahibi
BÜLEND ÇORAPÇI**

**Yazı İşleri Müdürü
DR. ÖZTİN AKGÜÇ**
**Danışma Kurulu Başkanı
ŞİNASI ÇELİKKOL**

Danışma Kurulu

Prof. Dr. Asaf Savaş Akat • Dr. Öztin Akgüç • Prof. Dr. Erdoğan Alkin • Prof. Dr. Güven Alpay • Dr. Orhan Altan • Tevfik Altınok • Prof. Dr. Mustafa A. Aysan • Prof. Dr. Ömer Faruk Balırel • Dr. Melin Berk • Prof. Dr. Ünal Bozkurt • Prof. Dr. Kenan Bulutoğlu • Prof. Dr. Nasuhi Bursal • Yavuz Canevi • Ege Cansın • Halük Ceyhan • Mehmet Gün Çalılık • Özer U. Çiller • Bülend Çorapçı • Ahmet Demirel • Zeki Doğuoğlu • Necdet Durakbaşı • A. Aydın Daudar • Gazi Erçel • Kaya Erdem • Tarhan Erdem • Oktay Ersoy • Prof. Dr. Cümhur Ferman • Prof. Dr. Atilla Gönenli • Prof. Dr. Emre Gönenşay • Doç. Dr. Seyfettin Gürsel • Prof. Dr. Zeyyat Hatiboğlu • Erhan İşil • Prof. Dr. Halük A. Kabaşingli • Prof. Dr. Müh. Kemal Kafalı • Adnan Başer Kalfaoglu • Y. Doç. Dr. Ahmet S. Kalin • A. Nazif Keyman • Prof. Dr. Yıldırım Kılıks • Prof. Dr. Tamer Koçel • Kemal Kurdaş • Prof. Dr. Kemal Kurtuluş • Prof. Dr. Erol Manisalı • Prof. Dr. Orhan Morgül • Prof. Dr. Erdoğan Moroğlu • Ziya Nebioğlu • Feriun Neug • Alp Orçun • Rahimi Onen • Prof. Dr. İsmail Özastan • M. Celâlettin Özgen • Ertan Özgür • Tuncay Ozihan • Selâhattin Özmen • Ertuğrul İhsan Özöl • Prof. Dr. Ergun Ozsunay • Prof. Dr. Merih Paya • Prof. Dr. Reha Porroy • Prof. Dr. Dündar Sağlam • Halit Soydan • Prof. Dr. Mehmet Şükri Tekbaş • Osman N. Torun • Fikret M. Tuncer • Nezih Tunçsiper • Prof. Dr. Gül G. Turan • Doç. Dr. Şeref Türen • Prof. Dr. T. Güngör Uras • İbrahim Ülken • Dr. Cüneyt Ülvever • A. Doğan Yalını • Mehmed Tarık Yaşa • Doç. Dr. Güksel Yücel • Prof. Dr. Ahmet Yüksel

Yazı Kurulu

Dr. Öztin Akgüç • Doç. Dr. Seyfettin Gürsel • Prof. Dr. Merih Paya • Prof. Dr. Dündar Sağlam • Prof. Dr. T. Güngör Uras

**Genel Yayın Yönetmeni
MUSTAFA BARIŞ**

BU SAYIDA

Hamza Çestepe

Yurt Dışında Eğitim Gören Türk Öğrencilerinin Türkiye'nin Ödemeler Bilançosuna Etkileri 3

Yrd. Doç. Dr. Menşure Kolçak

Türkiye'de Devlet Borçlarının Yükü ... 11

Ekonomik Göstergeler (İç) 20

Doç. Dr. Mehmet Bolak

Sermaye Piyasası 21

Doç. Dr. Mehmet Bolak

Sanayi Şirketleri Devlete Borç Veriyor 27

Ekonomik Göstergeler (Dış) 32

Dr. Ünal Çağlar

İstikrar Politikalarında Nominal Çapa Seçimi ve Para İkamesi 33

Abone Formu 40

Doç. Dr. Suat Oktar

Para Programı, Kredibilite ve Fiyat İstikrarı 41

Mehmet Alağüz

Az gelişmişlik Sürecinde 3. Dünya Ülkeleri ve Planlama Sorununa Bir Bakış Açısı 47

Yrd. Doç. Dr. Sefer Gümüş

Bosna Hersek Cumhuriyeti'nde Mevcut Ekonomik Yapı 53

Dr. Yıldırım Kılıks

Ayın Ekonomik Oyları 62

Oyak Sigorta

850 milyar sermayesi,
Ordu Yardımlaşma
Kurumu, Türkiye Emlak
Bankası ve Fransa'nın
büyük sigorta şirketi
Axa'nın ortaklığıyla
daha güçlü...

Müşteri mutluluğunu
temel alan ve değişen
müşteri beklentilerini
etkin bir biçimde
karşılatabilecek
yepyeni organizasyon
yapısıyla
daha çağdaş...

6 Bölge Müdürlüğü,
449 acentesi, 390 Emlak
Bankası şubesi,
eğitilmiş, genç ve uzman
kadrosuyla
daha dinamik...

*ve istikrarlı
büyüme ilkesiyle zirveye
daha yakın...*

Daha...

OYAK SİGORTA

Genel Müdürlük: Meclisi Mebusan Cad.

Oyak İş Hanı, No: 81 80040 Salıpazarı-İSTANBUL

Tel: (212) 252 60 20 Faks: 249 48 28

Ankara: (312) 232 20 30 Faks: 232 17 24

İzmir: (232) 464 33 00 Faks: 463 39 97

Adana: (322) 457 19 65 Faks: 457 45 10

Bursa: (224) 250 40 60 Faks: 250 40 62

Samsun: (362) 234 15 55 Faks: 230 20 42

Antalya: (242) 247 49 00 Faks: 242 47 66

Görüşler

HAMZA ÇEŞTEPE

Sakarya Üniversitesi İ.İ.B.F. İktisat Bölümü Araştırma Görevlisi

Yurt Dışında Eğitim Gören Türk Öğrencilerinin Türkiye'nin Ödemeler Bilançosuna Etkileri

Giriş

Bloklar ve milletler arasında şiddetli rekabetin tek dayanağı haline gelen bilginin, kullanılması ve muhafazası kadar elde edilmesi de oldukça zor ve maliyetlidir. Gelişmiş ve yeni gelişen ülkeler kaynaklarının önemli bir kısmını bilgi üretmek ve elde etmek için ayırmaktadırlar. Günümüzde klasik üretim faktörleri olan emek, sermaye, doğal kaynakların yerini bilgi almıştır. Değerler verimle ve yenilikle yaratılmaktadır ve bu iki olgunun kaynağı da bilgiye dayanmaktadır.

Diğer taraftan gelişmekte olan bir ülke için yeteri kadar döviz rezervlerine sahip olmak oldukça önem taşımaktadır. Zira gelişmekte olan bir ülkenin ekonomik kalkınmayı gerçekleştirebilmesi için bir takım hammadde ve teçhizata ihtiyacı vardır ve bunları diğer ülkelerden döviz karşılığın-

da ithal etmek suretiyle karşılaması gerekebilir. Ayrıca ülke içinde ekonomik dengelerin bozulmaması için de, yeterince dövize sahip olmak gereklidir.

İşte biz de çalışmamızda bu iki noktadan hareketle, yurt dışında eğitim gören Türk öğrencilerin gelişmekte olan bir ülke olan Türkiye'nin ödemeler bilançosu üzerinde nasıl bir etki yaptığını incelemek istiyoruz.

I – Ödemeler Bilançosunun Tanımı ve Özellikleri

Bir ülkenin ödemeler bilançosu, belirli bir zaman süresinde söz konusu ülkede yerleşik kişilerle dünyanın geri kalanındaki yerleşik kişiler arasındaki bütün ekonomik işlemlerin sistematik bir kayıdır. (Chacholides, 1990, s. 281) Ödemeler bilan-

çosu kayıtları genellikle bir yıllık olarak tutulur. Ancak bazı ülkeler bu kayıtları daha kısa süre için de tutmaktadır. Bu tanımda iki nokta dikkati çekmektedir. Bunlar; ekonomik işlem ve ülkede yerleşik olma deyimleridir. Uluslararası ekonomik işlemler arasında bir ülkeden diğesine mal, hizmet ve faktör akımları yer almaktadır. Faktör akımları ise; sermaye, emek ve teknoloji den oluşmaktadır. Mal ithalat ve ihracatı uluslararası ekonomik işlemler içinde en önemli yeri tutar. Faktör akımları içinde de, sermaye akımlarının büyük yeri vardır.

Ülkede yerleşik olma deyi mi ise, normal olarak faaliyetlerini o ülkede toplamış kişileri kapsamaktadır. Bu kavramın yurttaşlıkla aynı olması şart değildir. Farklı bir ülkenin yurttaşı da, sürekli oturduğu ve işlerini yürüttüğü ülkede yerleşik kabul edilir. (Seyidoğlu, 1996, s. 305).

II – Ödemeler Bilançosu Ana Hesap Grupları

Ödemeler bilançosu üç temel hesap grubundan oluşmaktadır. Cari işlemler hesabı, sermaye hesabı ve resmi rezervler hesabı. Ayrıca istatistik farklar diye bilinen, bir hesap grubu olmaktan ziyade bilançodaki alacaklı ve borçlu taraflar arasında ortaya çıkan farkı gidererek muhasebe denkliğini sağlayan bir işlem bulunmaktadır.

Ödemeler bilançosunun en büyük bölümünü oluşturan cari işlemler hesabı; mal ticareti, uluslararası hizmetler ve tek yanlı transferlerden meydana gelmektedir. Görünür ticaret deyiminin de kullanıldığı mal tica-

reti, mal ihracat ve ithalatından oluşur ve çoğu ülkenin uluslararası ekonomik işlemleri içinde en önemli yeri tutar.

Cari işlemler, hesabının ikinci alt grubu olan uluslararası hizmetlere fiziki mal ticaretinden çok, hizmet ihraç ve ithali söz konusu olduğu için görünmez ticaret de denilmektedir. Çalışmamıza konu olan yurtdışı eğitim de bu gruba girmektedir. Uluslararası hizmetlere konu olan işlemlerden bazıları -turizm, taşımacılık, bankacılık gibi- gerçek anlamda bir hizmet niteliğindedir. Diğelerini ise, -yabancı sermaye yatırımlarının gelirleri gibi- ancak daha iyi bir isim bulunamadığı için hizmetler başlığı altında toplanmaktadır. Hizmetler grubuna giren başlıca işlemler; dış seyahatler, işçi gelirleri, yabancı sermaye yatırımlarının gelir ve giderleri, uluslararası taşımacılık hizmetleri, uluslararası bankacılık ve sigortacılık ve diğ er hizmetlerdir.

Tek yanlı transferler ise, ülkeler arasındaki bağış ve hibe şeklinde yapılan işlemlerden oluşmaktadır. Karşılığında hiçbir ödemede bulunmak gerekmediği için, bu tür işlemlere tek yanlı transfer denilmiştir.

Ödemeler bilançosunun ikinci ana bölümünü oluşturan sermaye hesabı işlemleri genelde bir ülke sakinlerinin diğ er ülkede yaptıkları fiziki yatırımlarla, sınırların ötesine aktarılan mali kaynaklardan oluşur ve mal ticareti gibi ihraç ve ithali söz konusudur. İşlemler vadelerine göre kısa ve uzun süreli olarak ayrıldığı gibi, işlemleri yapanın kişiliğine göre özel ve resmi sermaye olarak da ayrılmaktadır.

Üçüncü ana bölümü ya da kalemi oluşturan resmi rezervler hesabı ise, otonom işlemlerin doğurduğu dengesizlikler dolayısıyla, döviz piyasasına yapılan müdahaleler sonucunda merkez bankasının dış rezervlerindeki değişimleri gösterir.

İstatistik farklar hesabı yukarıda belirttiğimiz gibi ödemeler bilançosu istatistiklerini muhasebe kayıtları anlamında denkleştirmek amacıyla kullanılır.

Tablo 1: Türkiye'nin Ödemeler Bilançosu (1996, milyon dolar)

CARİ İŞLEMLER	-4393
İhracat	23461
İthalat	41935
Dış ticaret dengesi	-18474
Diğer mal ve hizmet gelirleri	20527
Diğer mal ve hizmet giderleri	10893
Toplam mal ve hizmet dengesi	-8840
SERMAYE HAREKETLERİ	9740
Doğrudan yatırımlar	612
Portföy yatırımları	570
Diğer uzun vadeli sermaye	1636
Kısa vadeli sermaye hareketleri	6922
REZERVLERDE DEĞİŞİM	4545
NET HATA VE NOKSAN	-802

Kaynak: T. C. Merkez Bankası

III – Yurt Dışı Eğitim ve Ödemeler Bilançosuna Etkileri

Türkiye'de eğitim yıllardan beri tartışılan, güdübirlik politikalarla siyasilerin elinde adeta yaz boz tahtası haline getirilen, sürekli gündemde kalmasına ve birçok denemelerin yapılmasına rağmen bir türlü köklü çözüm bulunamayan bir sorundur. Bu

sorunun en önemli safhalarından birini de yüksek öğretim, yani üniversite eğitimi oluşturmaktadır.

Dünyada yüksek öğretimdeki öğrenci sayısı hızlı bir artış göstererek 1970'de 28,2 milyon ve 1980'de 47,5 milyon iken, 1992'de 65 milyona çıkmıştır. Bugün bu rakam 70 milyonu aşmıştır. Bu hızlı büyüme yanında yüksek öğretimde küreselleşmeye doğru bir eğilim gözlenmektedir. UNESCO'nun istatistiklerine göre yabancı ülkelerde yüksek öğrenim gören gençlerin sayısı 1990'da 12 milyona yükselmiştir ki, bu sayı yüksek öğrenim gören gençlerin % 20'sini oluşturmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerden Batı ülkelerine lisans üstü eğitim için de yoğun bir öğrenci akımı gözlenmektedir. A.B.D. mühendislik fakültelerinin yüksek lisans ve doktora programlarında kayıtlı öğrencilerin % 60'a yakını yabancılar oluşturmaktadır. (Ataünal, 1993, s. 158).

Türkiye'de yüksek öğretimde okullaşma oranı gelişmiş ülkelere göre oldukça düşüktür. (Bak. Tablo 2). 58 üniversitenin büyük bir bölümü (yaklaşık % 90'ı) devlet üniversitesi olup özel üniversite sayısı da son yıllarda artmaya başlamıştır. Ancak artan üniversite sayısı, maddi kaynak ve nitelikli öğretim elemanı gibi sorunları da beraberinde getirmektedir.

Daha iyi şartlarda özel imkanlarıyla üniversite lisans eğitimi görmek isteyen öğrencilerin yanında, devlet bursuyla öğrenim hakkı kazanarak yurt dışında eğitim gören öğrenciler, yurt dışı yüksek öğretimde birinci önemli noktayı oluşturmaktadırlar. Bu öğrencilerin sayısı Milli Eğitim Bakan-

lığı (MEB) verilerine göre, resmi yani burslu olarak 54'dür. Bunun 49'u erkek, 5'i bayandır.

Diğer taraftan Türkiye'de son yıllarda artan üniversite sayısına paralel olarak öğrenci sayısında da hızlı bir artış gözlenmiş, bunun sonucu olarak da öğretim elemanı ihtiyacı giderek artmıştır. Hem bu ihtiyaca cevap vermek hem de öğretim elemanlarının dil sorununu çözümlemek ve akademik yönden batı ülkeleri düzeyinde yetişmelerini sağlamak amacıyla, 1993 yılında MEB ve YÖK kanalıyla yurt dışına araştırma görevlisi gönderme uygulaması başlatılmıştır. MEB kanalıyla yüksek lisans yapmak amacıyla yurt dışına gönderilen öğrenci sayısı fen bilimleri dalında 465'i erkek 116'sı bayan olmak üzere toplam 581, sosyal bilimlerde ise 201'i erkek 69'u bayan olmak üzere toplam 270'dir. Yani MEB kanalıyla yüksek lisans yapan burslu öğrenci sayısı toplam 851'dir.

MEB doktora yapmak amacıyla ise 248'i erkek 247'si bayan olmak üzere fen bilimlerinde 495, 51'i erkek 27'si bayan olmak üzere sosyal bilimlerde 78 öğrenciyi burslu olarak yurt dışına göndermiştir. Resmi öğrencilerin genel toplamı ise 1014'ü erkek 264'ü bayan olmak üzere 1278'dir.

MEB verilerine göre, yurt dışında üniversite eğitimi gören özel öğrenci sayısı ise 26.174'dür. Resmi (burslu) öğrenci sayısını da buna eklediğimizde toplam 27.452 öğrenci yurt dışında yüksek öğrenim görmek amacıyla bulunmaktadır.

Yüksek Öğretim Kurulu (YÖK) kanalıyla özellikle yeni açılan üniver-

sitelere nitelikli öğretim elemanı kazandırmak amacıyla A.B.D. ve çeşitli Avrupa ülkelerine gönderilmiş olan yüksek lisans ve doktora öğrencisi sayısı ise 3188'dir. Bu sayının gelecek yıllarda 7500'e tamamlanacağı yine aynı kurul tarafından ifade edilmektedir. Yani yuvarlak bir hesapla yaklaşık 30 bin küsur öğrenci yurt dışında eğitim görmektedir.

Bunun dışında kendi imkanlarıyla lise düzeyinde eğitim görmek ve yabancı dil - özellikle İngilizce öğrenmek amacıyla yurt dışında bulunan öğrencilerin sayısı da azımsanmayacak düzeydedir. A.B.D.'de yaşayan Türkler, en az 20 bin Türk gencinin bu ülkede üniversite eğitimi gördüğünü tahmin etmektedirler. (Kardüz, Sabah, 26.5.1997)

Yurt dışındaki üniversitelerin yıllık ücretlerine baktığımızda, ülkesine göre değişmekle birlikte yurt dışında bir öğrenci yalnızca öğrenim ücreti olarak minimum 3000 dolar ödemektedir. (Ataunal, s. 155) A.B.D.'nde iyi bir üniversitenin yıllık ücreti 30 bin dolar civarındadır. Diğer masraflarla birlikte iyi bir A.B.D. üniversitesinde bir öğrenci göndermenin yıllık maliyeti 40 bin dolar (bugünkü kur ile 7.320 milyar Türk lirası), dört yılda 160-170 bin dolardır. (Kardüz, a.g.m.)

İngiltere şartlarında ise iyi bir üniversitenin yıllık ücreti 8.000-10.000 sterlin civarındadır. Daha düşük kalitedeki üniversitelerin ücretleri ise 5000-7500 sterlin arasında değişmektedir. Burslu olarak bu ülkeye gönderilen öğrenciler, aylık harcamalarının 500-750 sterlin civarında olduğunu ifade etmektedirler. (Işık, 1997, s. 4)

MEB ve YÖK tarafından yurt dışına burslu olarak gönderilen öğrencilere, yıllık okul ücretleri dışında diğer masrafları için her ay 1100 dolar ödenmektedir. Ayrıca her dönem 500 dolarlık kitap ve diğer araç gereç ödemesi yapılmaktadır.

Ortalama yıllık okul ücretini 5000 dolar kabul edersek 30 bin öğrencinin sadece eğitim ücreti açısından maliyeti 150 milyon dolar civarındadır. Burslu olarak yurt dışına gönderilen öğrencilere yıllık ortalama 12 bin dolar verildiği düşünülürse, kabaca bir hespla bunun faturası ise yaklaşık 50 milyon dolardır. Özel öğrencilerin aylık harcamaları ise ortalama 500 dolardan 15 milyon dolar yapmaktadır. Özetle toplam olarak yılda 200-250 milyon dolar civarında bir döviz kaynağı, yabancı ülkelere eğitim amacıyla transfer edilmektedir ki, bu meblağ ülkemiz açısından önemli bir yekun teşkil etmektedir.

Yurt dışı eğitimin maliyeti bu dereceye ulaşmışken, bu şekilde eğitim gören öğrenciler gittikleri ülkelerde bir takım sorunlarla karşılaşmaktadırlar. Ülke açısından gerekli dövizin sağlanması ve ödemesi problem teşkil ederken, öğrenci açısından da farklı bir ülke ve eğitim sisteminde, yabancı dille eğitim görmek çeşitli sorunları beraberinde getirmektedir. (Işık, s. 1)

Yurt dışı eğitimde öğrencilerin karşılaştıkları en önemli sorunların başında dil problemi gelmektedir. Büyük bir bölümü, yurt dışına çıkmadan önce orta ve daha alt düzeyde bir yabancı dile sahip olan bu öğrenciler, dil öğrenmek için önemli zaman

ve döviz kayıplarına maruz kalmaktadırlar. Halbuki yabancı dil sorununun ülke içinde daha ucuza maledilebilme imkanı mevcuttur.

MEB ve YÖK kanalıyla burslu olarak yurt dışı öğrenime hak kazanan öğrencilerin karşılaştıkları diğer bir sorun ise, akseptans -yani yurt dışındaki bir üniversiteden kesin kabul belgesi- alma olayıdır. Bu belgeyi elde etmenin iki yolu vardır: Ya kişisel gayretlerle, ya da ülke içinde bu işi ticari amaçlarla yapan birtakım şirketler aracılığı ile. Zaman sorunu -yani belli bir süre içinde yurt dışına çıkma zorunluluğu- öğrencilerin genellikle ikinci yolu tercih etmelerine sebep olmaktadır. Bu durumda gereksiz yerlere para ödeme durumları söz konusu olduğu gibi, sıradan bir üniversiteye gitme durumuyla karşılaşma olasılığı da söz konusu olabilmektedir.

Yurt dışına çıktıktan sonra ise farklı bir kültürde yaşamının dezavantajlarına ilaveten, farklı bir eğitim sisteminde öğrenim görmenin zorlukları da söz konusu olmaktadır. Özellikle dil probleminde dolayı öğretim üyeleri ve diğer öğrencilerle iletişim yetersizliği, öğrencilerin sıkıntı ve problemlerle karşılaşmalarına sebep olmaktadır.

Esas önemli problemlerden birisi de, yurtdışı eğitim tamamlandıktan sonra ortaya çıkmaktadır. Yukarıda ifade ettiğimiz gibi, bir A.B.D. üniversitesinde öğrenci olmanın yıllık faturası 40 bin dolar, dört yılda ise 160-170 bin dolardır. Orta sınıf bir ailenin mevcut tasarruflarını eritmeden, bir gayri menkul satmadan bu faturayı karşılaması mümkün değildir.

Bu fatura ile yaptığı eğitimden sonra Türkiye'ye dönen bir Türk genci, ma-aş ve ücretle bir işe girecek olsa ailesinin yaptığı harcamayı geri ödemesi çok zordur. İşte bu nedenle yurt dışında eğitim gören Türk gençlerinin büyük bir kısmı yurda dönmekte; yurt dışında -özellikle A.B.D.- yılda 35-95 bin dolarlık işlerde çalışmaktadırlar. (Kardüz, a.g.m.) Bu konuda "Asya Kaplanları" denilen ülkelerden Güney Kore'yi örnek olarak gösterirsek; "Güney Kore'nin araştırma kapasitesinin gelişmesinde yurt dışında eğitim almış personelin büyük rolü vardır. Amerikan istatistiklerine göre 1960-1985 yılları arasında 3200 G. Kore vatandaşı A.B.D.'de fen ve mühendislik diploması almıştır. Ancak bu rakamlardan daha önemlisi geri dönüş oranının G. Kore için gelişmekte olan ülkelerle kıyaslandığında oldukça yüksek olmasıdır. Ayrıca yurt dışındaki G. Koreli bilim adamları ve mühendisler kendi ülkelerine geldiklerinde oldukça yüksek maaş alırlar. Örneğin 1984 rakamlarıyla ortalama bir tüketicinin yıllık geliri 5000 dolar iken, yurt dışından getirilen personelin yıllık geliri 37500 dolar olabilmektedir." (Gönel, 1996, s. 58)

Bu konuda başka bir kaplan Tayvan, tek bol doğal kaynağı olan halkının zekasını geliştirmek için her yıl 7000 öğrenci yurt dışına (çoğunlukla A.B.D.'ye) okumaya göndermektedir. Şu anda A.B.D.'de okuyanların sayısı 30.000'e yakındır. Kamudaki maaşlar özel sektörün % 30 altında olmasına rağmen, en başarılı üniversite mezunları genellikle kamu hizmetini özel sektöre tercih etmektedirler. Sonuçta kamu hizmetine giren-

lerin büyük çoğunluğu üniversite mezunlarının en iyi notları almış üst % 25'lik diliminden seçilmektedir. (Wade, 1990, s. 219) Örnekler bu ülkelerin hızlı kalkınmasında etkili olan faktörlerden birini göstermesi açısından oldukça dikkat çekicidir.

Tablo 2: Bazı Ülkelerde Yüksek Öğretimde Okullaşma Oranları

Ülke Adı	Yıl	%
Kanada	1988	62,20
A.B.D.	1986	56,60
G. Kore	1989	37,70
Norveç	1988	35,00
İsrail	1988	34,10
Almanya	1988	31,80
Japonya	1988	30,10
Yunanistan	1988	27,00
İngiltere	1987	22,80
Mısır	1987	19,80
Türkiye	1992	16,00
İrak	1988	13,80
Brezilya	1988	10,90

Kaynak: YÖK ve DİE verileri

Sonuç ve Öneriler

Dünya üzerindeki gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin bu düzeye gelmelerinde en önemli etkenlerden birinin, eğitime verdikleri önem olduğu konusunda şüphe yoktur. Özellikle yeni endüstrileşen ülkeler Avrupa ve A.B.D.'ye gönderdikleri öğrenciler sayesinde yüksek teknoloji ve ileri kalkınma düzeylerine ulaşmışlardır.

Gelişmekte olan bir ülke olarak Türkiye de, çağı yakalamada nitelikli insan yetiştirmenin önemine inanarak yüksek öğrenim amacıyla yurt dışına öğrenci göndermektedir. Ayrıca ken-

di imkanlarıyla daha iyi eğitim almak amacıyla yurt dışına giden öğrenciler de bulunmaktadır. Ancak Türkiye; enflasyon, işsizlik gibi ekonomik problemleri oldukça yüksek düzeylerde olan bir ülkedir ve ekonomik dengelerinin daha fazla bozulmaması için yeterli miktarda dövize sahip olması gerekmektedir.

Bu yüzden Batı'daki üniversitelerin eğitim kalitesine ulaşmak için bir yandan devlet üniversitelerine daha fazla maddi imkan sağlarken, diğer taraftan da özel üniversitelerin sayısını artırmak gereklidir. Özellikle devlet üniversitelerinde kalitenin artırılması için öğretim elemanlarının lisan ve bilgi düzeylerini artırmak amacıyla, kendi üniversiteleri tarafından gerekli maddi imkan sağlanarak yurt dışına gönderilmeleri yararlı olacaktır.

Diğer taraftan lisans üstü eğitimde kaliteyi artırmak için bir veya daha fazla süreli hazırlık sınıfları açılması bir çözüm önerisi olarak düşünülebilir. Doktora programlarında yeterlilik sınavından önce Kamu personeli seviye tespit sınavı (KPDS)'den başarılı olma şartının getirilmesi mantalite olarak yararlı bir uygulamadır. Ancak bu sınavın bir doktora programına girışten önce yapılması kanaatimizce daha uygundur. Zira şu andaki uygulama öğrenci açısından hem zaman kaybına sebep olmakta, hem de stres ve baskıya yol açmaktadır.

Yurt dışına burslu öğrenci gönderilmesi her şeye rağmen faydalı bir uygulamadır. Ancak öğrenci seçiminde daha uygun kriterler getirilmeli, bu öğrencilerin çalışmaları yakından takip edilmelidir. Ayrıca üniversiteler

bünyesinde dil öğretim merkezleri kurmak suretiyle, hem lisans üstü öğrencilerin hem de öğretim elemanlarının yabancı dil problemlerini halletmek mümkündür.

Kaynaklar

Ataünal, Aydoğan, Cumhuriyet Döneminde Yüksek Öğretimdeki Gelişmeler, MEB yayını, Ankara, 1993.

Chacholiades, Miltiades, International Economics, McGraw-Hill, 1990.

Gönel, Feride Doğaner, Yeni Ticaret Teorisi Işığında Güney Kore Ekonomik Kalkınma Deneyimi, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul, 1996.

Işık, Abdülkadir, Yurt dışına Eğitim Gören Türk Öğrencilerin Problemlerini Belirlemeye Yönelik Bir Çalışma ve Çözüm Önerileri, Basılmamış Makale, İstanbul, 1997.

Kardüz, Ali Rıza, Sabah Gazetesi, 26.5.1997.

Seyidoğlu, Halil, Uluslararası İktisat, Güzem Yayınları, İstanbul, 1996.

Wade, Robert, Governing the Market: Economic Theory and Role of Government in East Asian Industrialisation, Princeton University Press, 1990.

Egebank'ta rakibiniz yok!

Egebank'ta yarış var, ama sizin rakibiniz yok...

Çünkü Egebank'taki yarış, hizmet yarışı.

Bu yarışta, tüm Egebank çalışanları,
size en iyi hizmeti vermek için çalışır.

Her şey sizin mutlu olmanız,
istediğiniz hizmeti hızla almanız için yapılır.

Egebank'taki yarıştan her zaman siz kazançlı
çıkarsınız, birincilik ipliğini siz göğüslersiniz.

Egebank'ın tüm Türkiye'ye yayılmış
şubelerinden biri size çok yakın.

Gelin, bugün konuşalım.

İyi hizmet için kendisiyle yarışan bir bankada,
daha mutlu olduğunuzu göreceksiniz.

EGEBANK
çözüm merkezi

Görüşler

Yrd. Doç. Dr. MENŞURE KOLÇAK

Atatürk Üniversitesi, Erzurum Meslek Yüksek Okulu Muhasebe Programı Öğretim Üyesi

Türkiye'de Devlet Borçlarının Yükü

1. Genel Olarak Borç Yükü

Bilindiği gibi Maliye Biliminde borç yükü konusunda tam bir görüş birliği bulunmamaktadır. Klasik İktisatçılara göre, devlet borçları, oldukça uzun vadeler sonunda vergi gelirleriyle ödenmektedir. Bu zaman zarfında borcu olan nesiller ya ortadan kalkmış ya da ekonomik anlamda aktif olmaktan uzaklaşmış olacaklar, yerlerine yeni kuşaklar geçecektir. Borçların ödemesi bu kuşakların ödeyeceği vergi gelirleriyle yapılacağından borç yükünü de bu kuşaklar taşıyacaktır. Bu nedenle, faydası gelecek nesillere geçecek hizmetler, borçlanma yoluyla yapılmalıdır⁽¹⁾.

Daha sonraları, ekonomide Keynes'ci yaklaşımın ağırlık kazanmasıyla, klasiklerin borç yükü hakkındaki görüşleri önemini kaybetmiştir. Keynes'den itibaren açık bütçe politikasını savunan iktisatçılar, devlet borçlarının ekonomiye yük yüklediğini gelecek kuşaklara bir yük devrinin söz konusu olmadığını savunmuşlardır⁽²⁾. Özellikle de iç borçlar konusunda çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. Bazı iktisatçılar iç borçların sadece transfer ödemelerinden ibaret olduğundan bir yük meydana getirmeyeceğini savunmuşlar, bazıları da iç borçların topluma hiçbir yük getirmedığını savunmanın mümkün olmadığını, az da olsa yük getirdiğini söylemişlerdir. Bu dö-

nemdeki ünlü iktisatçı J. Buchana'na göre vergilemede bugünkü hizmetlerin maliyeti bugün ödenmekte, borçlanmada bugünün maliyeti, gelecekteki vergi yükümlülerine aktarılmaktadır. Bu nedenle gelecek nesillere bir borç yükü devredilmektedir⁽³⁾.

Yine bu dönemde bazı iktisatçılar da borç yükü üzerinde fazla hassasiyet gösterilmemesi gerektiğini, bu konu için harcanacak zaman ve enerjinin alınan borçlarla Milli Gelirde devamlı olarak nasıl bir artış sağlanacağı konusuna ayrılması gerektiğini savunmuşlardır.

Bunların yanısıra, bu görüşleri tenkit eden iktisatçılar da bulunmaktadır. Borçlardan dolayı yapılan ödemelerin sadece bir transferden ibaret olduğu ve ekonomi için bir yük oluşturmadığı görüşü kabul edilmemiştir. Bu iktisatçılar; yukarıdaki görüşün, vergi mükelleflerinin borç için ödedikleri vergi oranında devlet tahviline sahip oldukları varsayımına dayandığını, ancak durumun gerçekte böyle olmadığını devlet borçlarının mutlaka bir yük oluşturduğunu, bunun da çeşitli sebeplerinin bulunduğunu savunmuşlardır. Borç servisinin sonuçta vergi gelirleriyle yapılacağı bir gerçektir. Fertlerin bu amaçla ödedikleri vergi onlar için bir yük meydana getirecektir⁽⁴⁾. Ancak vergi hasılatı tahvil sahiplerine ana para ve faiz olarak geri döneceğinden makro anlamda bir yük meydana getirmeyecektir.

Yukarıdaki görüşler borç yükünü makro açıdan ele almaktadırlar. Mikro açıdan borç yükünü açıklayabilmek için ferdin, hayatında satın aldığı

borç miktarının bilinmesi gerekmektedir⁽⁵⁾.

Bugünkü devlet anlayışına göre; hükümetin her gün ekonomiye müdahalesi ve bu müdahaleler için gerekli harcamaların devlet bütçesinden karşılanması gerekmektedir. Bu durumda harcamaları karşılayacak vergi gelirlerinin bulunmaması, bütçe açıklarına devamlılık kazandırmıştır. Sonuçta siyasi iktidarlara kolay gelen borçlanma ile finansman, artan miktarlarda devlet borçlarına ve yüksek faiz oranlarına neden olmuştur.⁽⁶⁾ Özellikle az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkeler açısından çok büyük mali problemler meydana gelmiştir. İç ve dış borçlardaki hızlı artış, ekonomik dar boğazların oluşmasına ve kalkınmanın olumsuz yönde etkilenmesine sebep olmaktadır.

Günümüzde borçların bir yükü olduğu ve bu yükün de içinde bulunan iktisadi şartlara göre değiştiği kabul edilmektedir.⁽⁷⁾ Nasıl ki devlet zaman zaman sosyo-ekonomik amaçlara ulaşmak için vergi artırımını veya azaltımına gidiyorsa, aynı amaçlarla borçlanabilmekte veya borç verebilmektedir. Başka bir ifadeyle çağdaş devlet anlayışı borç veren ve borç alan devlet anlayışıdır.⁽⁸⁾ Önemli olan borçların miktarı değil, kullanıldığı yerler, faiz oranları ve vadeleridir. Şayet borçlar üretime yönelik olarak kullanılıyorsa, topluma getirdikleri yük az olacak ve hissedilmeyecektir. Türkiye'de olduğu gibi verimli alanlarda değil de, bütçe açıklarını kapatmak amacıyla kullanılırsa yükü de fazla olacak ve toplumun özellikle gelir seviyesi düşük kesimlerine de ağır yük-

ler getirecektir. Borç yükünün en anlamlı incelemesi, ekonominin tamamı, devlet sektörü ve fertler açısından borçların kullanılmasıyla meydana gelecek toplam sosyal faydanın ölçülmesiyle mümkün olacaktır. Ancak bunu incelemek uygulamada imkansızdır.

Artık vergi gibi normal bir gelir kaynağı olan borçların, gelecek nesillere yük aktarıp aktarmadığını söyleyebilmek için özellikle borçların kaynağı önem kazanmaktadır.⁽⁹⁾

Borç yükü incelemelerinde, sağlanan fayda dikkate alınmadan bazı rasyolar kullanılmaktadır. İç borçlar açısından bu rasyolar; iç borç servisi / GSMH, iç borç stoku / GSMH ve iç borç servisi / konsolide bütçe giderleridir⁽¹⁰⁾. Dış borçlar için kullanılan rasyolar da , Dış borç servisi / toplam döviz gelirleri, dış borç servisi / GSMH, dış borç stoku/ GSMH ve dış borç servisi / ihracat gelirleri gibi rasyolardır. Ancak bunlar dışında rasyolar da kullanılabilir.⁽¹¹⁾

Bu çalışmada Türkiye'de ki borç yükünü bu rasyoları kullanarak hem iç borçlar hem de dış borçlar açısından incelemeye çalışacağız.

II. TÜRKİYE'DE BORÇ YÜKÜ

Ülkemizde 1980'li yılların ortalarından itibaren hızlı bir şekilde artan kamu açıklarındaki temel sorunların başında vergi matrahının azlığı, yaygın bir vergi kaçırmanın olması, özelleştirmede istenilen düzeye ulaşılamaması, askeri harcamaların artması, popülist politikaların izlenmesi gibi

nedenler sayılabilir. Kamu harcamalarındaki bu artışlarda makro dengelemin bozulmasına neden olmuştur. Bu kadar fazla bütçe açığının olması kamu kesiminin borçlanmasını zorunlu kılmıştır. Bütçe açıklarının büyük meblağlara ulaştığı ülkelerde, açıkların kontrol altına alınabilmesi, hükümetlerin bütçe gelir ve giderleri konusunda önemli istikrar programlarını uygulamaları ve ekonomide yapısal değişikliklere gitmeleriyle mümkün olmaktadır⁽¹²⁾.

Diğer ülkelerde olduğu gibi Türkiye'de de bütçe açıkları üç şekilde kapatılmaktadır. 1. Dış borçlanma, 2. Merkez Bankası avansları, 3. Yurtiçi bono ihracı. Ülkemizde bu üç metotta gerektiği gibi kullanılmadığından ekonomik krizlerle karşılaşmıştır. Özellikle 1984'den sonra liberal politikaların uygulandığı Türkiye'de IMF'nin tavsiye ettiği birçok istikrar programı uygulanmış olmasına rağmen gerekli başarı sağlanamamış ve bütçe açıklarını hızlı bir şekilde artmaya devam etmiştir.

Kısa vadeli ve sürekli olamayan kaynak arayışları, peşinden borçlanmayı gerekli kılmış, kısa dönemli yüksek faizli borçlanmalar, daha büyük bütçe açıklarına neden olmuştur. Devletin temel gelir kaynaklarından olan vergi gelirlerinin düşük düzeylerde kalması, buna karşılık kamu harcamalarının hızlı bir şekilde artması, borçlanma yoluyla finansmanı zorunlu hale getirmiştir.

1. İÇ BORÇ YÜKÜ

A. İç Borç Servisi / GSMH

Borç servisi anapara ve faiz ödemelerinden meydana gelmektedir. İç kaynaklardan sağlanan devlet borçları, bütçeden ödeneceği için borç servisi ile GSMH'nin karşılaştırılması, GSMH'nin ne kadarının iç borç ödemelerine gideceğinin bir göstergesidir.⁽¹³⁾

Tablo 1'den de görüleceği gibi, iç borç servisinin GSMH içindeki payı 1984 yılında % 1.8 gibi düşük bir seviyededir. Aşırı borçlanmayla gidilen

1985 yılından sonra bu oran giderek küçük seviyelerde artmış, bazı yıllarda da azalmıştır. Fakat 1991'den itibaren artmaya başlamış, 1991'de % 7.9, 1992'de % 6, 1993'te % 15.6 ve 1994'te de % 39.7 olmuştur. Demek ki 1984 de GSMH'nin % 1.8'i borç ödemelerine giderken, 1985'de iki katından fazla artarak % 4.2 olmuştur. 1994 yılında GSMH'nin % 20.94'ü, 1995'te de % 21.3'ü borç ödemelerine gitmiştir. 1990'lı yıllarda borç ödemelerinin GSMH içindeki payı 1980'li yılların neredeyse üç katı kadardır.

Tablo 1. İç Borçlarla İlgili Rasyonlar

	Y	I	L	L	A	R						
	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995
İç Borç Servisi / GSMH (%)	1.8	4.2	5.9	8.4	6.5	6.7	6.2	7.3	10.6	15.6	20.9	21.3
İç Borç Stoku / GSMH (%)	20.9	19.7	20.5	23	22	18.2	14.4	14.8	17.6	18.5	20.5	17.3
İç Borç Servisi / Konsolide Bütçe Giderleri (%)	10.5	27.7	35.2	48.1	39	39.7	36	38.6	52.7	60.9	90.9	206.6

Kaynak: HM ve MB Aylık ve Üçaylık Bültenleri

B. İç Borç Stoku / GSMH

İç borç stokunun GSMH içindeki paylarına dikkat edildiğinde 1984'te % 20.9, 1985'te % 19.7, 1986'da % 20,5 olmuş, 1987, 1988 ve 1989'da % 20'lerde seyretmiştir. 1990 ve 1991'de % 14'lere düşmüş, 1992'de % 17,6'ya yükselmiştir. 1994'te % 18,5'ten % 64'e yükselmiştir. 1993 yi-

lîna göre yaklaşık 3,5 katı kadar artarak % 64'e yükselmiştir. 1994'teki yükselmeye borç miktarının artmasının yanısıra GSMH'daki azalmanın da etkisi olmuştur. 1995'te azalarak %17.3 olarak gerçekleşmiştir. Bu oran 1981 - 1988 yıllarında G-15⁽¹⁴⁾ ülkelerinde ortalama olarak % 13.2 olarak bulunmuştur. Bazı Avrupa ül-

kelerinde ise bu oranlar, Belçika'da % 134.4, Hollanda'da % 78.3, Danimarka'da % 62.2, Yunanistan'da % 48.3 oranındadır⁽¹⁵⁾, OECD kaynaklarına göre Türkiye'de bu oran % 52 civarında seyretmektedir. Demek ki Türkiye'de esas problem borcun fazlalığı değil, kullanım yeri olmaktadır.

C. İç Borç Servisi / Konsolide Bütçe Giderleri

İç borç servisinin konsolide bütçe giderleriyle karşılaştırılması, bu giderlerin ne kadarının, borç ödemesi dışındaki hizmetlere ayrılacağıının bir göstergesidir.

Konsolide bütçe giderleri içerisinde iç borç servisinin payı oldukça fazladır. 1984'te % 10,5 olan bu pay giderek artmıştır. 1987'de % 48,1'e çıkmış, 1988'de % 8'lik bir azalışla % 39'a düşmüş, düşüş 1990'da da % 36.0 olmuş, ancak 1991'den sonra

büyük oranlarda artmıştır. Öyle ki 1993 yılında bütçedeki giderlerinin % 60,9'u, 1994'te de % 90.9'u borç servisine ayrılmıştır. 1995'te yapılan borç servisi, toplam harcamaların iki katından fazla olmuştur.

III. DIŞ BORÇ YÜKÜ

1980'li yılların ortalarından sonra iç borçlarda olduğu gibi dış borçlarda da önemli ölçüde artışlar meydana gelmiştir. Dünya Bankası kaynaklarına göre 1995 yılı itibarıyla 73.592 milyar dolar ile dünyanın en ağır 8'inci borçlu ülkesi durumunda yer almaktadır. 1980'li yılların başlarına göre dört katı kadar bir artış olmuştur. Yine aynı rapora göre bütçedeki faiz harcamaları % 3'ten % 20'ye çıkmış bulunmaktadır. Faiz harcamalarının artması borç yükünün ağırlığının bir göstergesi olmaktadır.⁽¹⁶⁾ Dış borçlarla ilgili rasyolar tablo 2'de gösterilmiştir.

Tablo 2. Dış Borçlarla İlgili Rasyonlar

	Y	I	L	L	A	R						
	1984	1985	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995
Dış Borç Servisi / Döviz Gelirleri (%)	35.4	32.5	33.8	33.2	40.3	32.6	29.0	29.2	29.9	27.0	30.5	59.5
Dış Borç Servisi / GSMH (%)	5.9	8.1	7.3	8.1	11.3	6.5	4.8	5.0	5.3	4.7	6.0	8.7
Dış Borç Stoku / GSMH (%)	42.2	47.9	55.5	59.1	57.7	38.0	32.2	33.2	34.7	38.4	39.4	43.2
Dış Borç Servisi / İhracat Gelirleri (%)	46.1	53.9	56.8	53.9	68.4	61.8	56.7	55.5	57.8	53.6	55.2	59.5

A. Dış Borç Servisi / Toplam Döviz Gelirleri

Dış borç yükü göstergelerinden birisi olan dış borç servisinin toplam döviz gelirlerine oranın yüksek olması, dış ödeme güçlüklerinin olduğunu ifade eder. Yıllık döviz kazançlarından, dış borç anapara ve faizlerinin ödenmesinden sonra arta kalan serbest payın bulunmasında bu oran vasıtasıyla olmaktadır. Bu anlamdaki serbest pay, dış alımda kullanılan döviz kaynaklarının göstergesi olduğundan oldukça önemlidir.⁽¹⁷⁾

Dış borç servisinin toplam döviz gelirlerine olan 1980'li yıllarda % 32.5 ile % 40 arasında seyretmiştir. 1990 yılından itibaren düşüş devam etmiş, 1993'te % 27'ye düşmüş, 1994'te tekrar yükselerek % 30,5 olmuştur. Bu oranların yüksek görünmesine rağmen dış borç ödemelerinde ve dış alımlarda son yıllarda döviz açısından herhangi bir ödeme sıkıntısı yaşanmamıştır.

B. Dış Borç Servisi / GSMH

Dış borç servisinin GSMH'ya oranı, dış borç anapara ve faiz ödemelerinin GSMH içindeki payını göstermektedir.⁽¹⁸⁾ Buna göre 1980'li yıllardaki dış borç servisinin GSMH içindeki payı 1990'lı yıllara nazaran daha fazladır. 1988'de bu oran % 11,3'e kadar çıkmıştır. 1989'da düşmeye başlamış ve ufak tefek iniş çıkışlarla devam etmiştir. 1994 yılında biraz yükselerek % 6 civarında gerçekleşmiştir. 1994'te % 6'ya yükselmesinde, 1994 yılındaki negatif büyümenin de etkisi bulunmaktadır. 1990'lı yıllar-

da dış borç servisinde de artış gözlenmiş ancak, GSMH'da da artışlar meydana gelmiştir. GSMH'daki artış 1994'te azalma şeklinde seyretmiştir. 1993'teki GSMH 1992'ye göre artış kaydettiğinden dış borç servisinin GSMH'ya oranında da önemli miktarda düşüş meydana gelmiştir. Sonuç olarak 1994'te GSMH'nın yaklaşık % 6'sı 1995'te de % 8.7'si dış borç servisi ödemelerine, yani dış borç anapara ve faiz ödemelerine gitmiştir.

C. Dış Borç Stoku / GSMH

Toplam dış borcun GSMH'ya oranı, borçlanılan miktara göre ekonominin ne kadar değer meydana getirebildiğinin göstergesidir. Bu oranın büyük olması, ülkenin borç yükünün ve dışarıya bağımlılığının giderek arttığını göstermektedir.⁽¹⁹⁾

Toplam dış borçların GSMH üzerinde büyük bir yük teşkil ettiğini tablodan görmemiz mümkündür. Bu yükün payı 1984'te % 42.2 iken hızlı bir şekilde yükselerek 1987'de % 59.1'e kadar çıkmıştır. 1988'de % 57,7'ye düşmüş, düşüş 1989'da devam etmiş ve % 38 olmuştur. 1990'nın ilk üç yılında % 32 ile % 34.7 arasında seyretmiştir. 1993'te tekrar önemli oranda yükselerek 1994'te % 39.4, 1995'te % 43.2 olmuştur. Diyebiliriz ki GSMH'nın yaklaşık % 40'ı dış borç ödemelerine gitmektedir. Ülkemiz hem dışarıya bağımlı bir durumdadır, hem de diğer hizmet ve yatırımlar için kullanılabilircek fonlar önemli ölçüde azalmıştır.

Ağır dış borcu bulunan G-15 ülkelerinde 1980-1981 yıllarında bu rasyo ortalama olarak % 20.5, çok ağır

borcu bulunan Arjantin, Brezilya, Meksika ve Venezuela'da ise % 33.7 olarak bulunmuştur.⁽²⁰⁾ Türkiye ile kıyasladığımızda, en düşük oran 1990'da % 32.2, en yüksek oranda 1987'de % 59.1 olarak gerçekleşmiştir. Bu ülkelerdeki oranlardan oldukça yüksektir.

D. Dış Borç Servisi / İhracat Gelirleri

Dış borç servisi / ihracat gelirleri, borç yükü açısından önemli bir göstergedir. Dünya ülkeleri için yapılan bir araştırmada; bir çok ülkede bu rasyonun % 15'in altında olduğu tesbit edilmiştir.⁽²¹⁾ Türkiye'de ise % 15'in çok üzerinde rakamlar bulunmuştur. 1984'te % 46.1, 1988'de % 68.4, 1994'te de % 55.2, 1995'te % 59.5 olarak gerçekleşmiştir. İhracat gelirlerinin yarıdan fazlası dış borç servisine, yani borç faizi ve ana para ödemelerine gitmiştir.

Dış borç stokunun GSMH'ya oranının yüksek olduğu 1985-1988 yılları, fert başına borç yükünün de yüksek olduğu yıllardır. 1989-1994 yılları oranları, her iki karşılaştırmada da hemen hemen aynıdır. Borç yüklerinin bu kadar fazla olması GSMH'daki artışların yeterli miktarda olmamasından kaynaklanmaktadır. Esasında, aynı yıllarda dış borçların GSMH'ya oranı Brezilya'da % 39,4, Güney Kore'de % 34,3, Portekiz'de % 52,3 ve Yunanistan'da % 45,8'dir. Ülkemizdeki orana çok yakın oranlardır.

Genellikle borç veren ülkeler, borç verecekleri ülkelerin GSMH'sını veya ihracat durumlarını dikkate ala-

rak karar verirler. Ancak bu durum onları yanıltabilmektedir. Çünkü; borç alan ülke GSMH'sını fazla gösterebilmek için suni olarak artırılabilmektedir. Borç verme stratejisinin sadece ihracata dayandırılması durumunda da borç alacak olan ülke parasını aşırı devalüe ederek, refah ölçüsünü saptılabilmektedir.⁽²²⁾

SONUÇ

Devlet borçlarının ekonomik ve politik sorunlar meydana getirerek, bir takım sakıncaları beraberinde getirdiği bilinmektedir. Ancak bu sakıncalara rağmen, olağan finansman kaynaklarından birisi olarak kullanılmaktadır.

Türkiye'deki borç yükünün iç ve dış borç olarak incelenmesiyle aşağıdaki sonuçlara varılmıştır.

Gerek iç gerekse dış borçların GSMH'ya oranlarına ayrı ayrı bakıldığında 1994 yılı dışındaki yıllarda fazla olmadığı görülmektedir. Gelişmiş ülkelerdeki % 90 - 100'lük oranlarla karşılaştırıldığında da fazla olmadığı söylenebilir. Fakat özellikle son yıllarda iç borç miktarı ve faizlerdeki artış borç yükünün de önemli ölçüde artırmıştır. 1995 yılı ortası itibarıyla 1.5 katrilyona çıkan borç miktarı da bunun açık bir göstergesidir. Fert başına düşen borç miktarlarının da fazla olduğu söylenebilir. Nitekim fert başına düşen dış borç yükü % 33,6 ve % 48,9 arasında seyretmektedir. Bu oranlar üzerine iç borçlarda ilave edildiğinde fert başına yükün fazla olduğu görülecektir.

İç borç ödemelerinin göstergesi olan iç borç servisinin bütçe giderleri içindeki payının fazla olduğu söylenebilir. Özellikle bu payın 1985'den sonra artarak % 60'lara kadar çıktığı görülmektedir. Bütçenin % 60'ının borç ödemelerine gitmesi demek diğer yatırım ve hizmetlere fazla bir payın kalmaması demektir.

Dış borç servisinin döviz gelirleriyle kıyaslanmasında da en düşük oranın, % 27, en yüksek oranın % 40 civarında olduğu görülmektedir. Döviz gelirlerinin ki bunun içerisinde en büyük pay ihracat gelirlerine aittir, yaklaşık % 40'ı dış borç ödemelerine gitmektedir. Sonuç olarak şunları söyleyebiliriz;

1- Cari ve tüketim harcamaları için kullanılan borçlar, klasik iktisatçıların da ileri sürdüğü gibi; yükü, hem gelecek nesillere aktarmakta hem de içinde bulunulan dönemde makro dengeleri bozmaktadır. Bunun yanısıra borç olarak alınan paralar tüketimi hızlandırarak maliyet artışına neden olmaktadır.

2- Borçlar, yatırım harcamalarında, diğer bir ifadeyle üretim faaliyetlerinde kullanılmalıdır. Dolayısıyla GSMH'da artışlar sağlayacak yatırımlar yapılmalıdır. GSMH'daki artışlar yeterli seviyede olmadığından borç yükü de fazla görülmektedir.

3- Gönüllü tasarrufları teşvik edici faaliyetlerde bulunulmalıdır. Tasarruf açığının büyümesi, hem yurt içindeki yatırılabılır fonları, hem de dış satım yoluyla yurda girecek döviz gelirlerini azaltmaktadır.

4- Döviz gelirlerinin artırıcı ve artırılan döviz gelirlerinin uygun yerlerde harcanmasını sağlayıcı maliye politikaları uygulanmalıdır. Kısaca, Mali disiplinin sağlanması mali disiplin içerisinde de devletin temel faaliyetlerini yürüten harcamaların azaltılması değil (özellikle sağlık, eğitim gibi) gelirlerin artırılması gerekmektedir.

5- Borçlanmanın bazı sakıncaları da beraberinde getirdiği bilinmektedir. Önemli olan bu sakıncaları en aza indirgeyerek, faydalarının milli çıkarlarla bağdaştırılması ve optimalleştirilmesidir.

KAYNAKLAR

ARSAN, Üren, "Kamu Borçlarının Yükü Sorunu" Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, C. 28, Sayı 3-4, Ankara 1975,

ARSAN, Üren, Türkiye'de Cumhuriyet Döneminde İç Devlet Borçları, Sevinç Matbaası, Ankara 1961,

BARRO, R.J., "On the Determination of the Public Debt", Journal of Political Economy, 87, October,

BUCHANAN, James M., Public Principles of Public Debt, Home wood, Illinois, 1958,

COHEN, Daniel, The World Bank Economic Review, Vol. 2.No: 1, S. 82. January 1988.

DERDİYOK, Türkmen, Dış Borç Yönetimi, T.C. HDTM Yayınları, Arş. 21/6-93, Ankara 1993,

EROL, Ahmet Ekonomik Etkileri Açısından Türkiye'de Devlet Borçları, Maliye Ve Gümrük Bakanlığı Yayınları, No: 1992/324,

GUIDOTTİ, Pvlto, M.S. Kumar, "Domestic Public Debt Of Externally Indebted Countries. International Monetary Fund, Washington DC, June 1991,

MERİÇ, Metin, "Devletin Borçlanma Hakkı ve Yetkisi", Maliye Yazıları, Sayı 37, Ekim - Aralık 1992, İstanbul,

PALAMUT, Mehmet, "Türk Devlet Borçları", Akademi, Bursa İTİA Dergisi, Cilt VII, Mart 1978,

PIRIMOĞLU, Baki, Türkiye'nin Dış Borçları İle İlgili Bir Tahlil Denemesi (1963-1980) Atatürk Üniversitesi İşletme Fakültesi Yayınları No: 77, Erzurum 1982.

TURAL, Aziz, Devlet Borçları, Maliye Ve Gümrük Bakanlığı Yayınları, Arş. No: 1992/ 325 Ankara 1992.

ULUATAM, Özhan, Kamu Maliyesi, İkinci Baskısı, S Yayınları

ULUTAŞ, Kazım, Türkiye'de İç Devlet Borçlarının Ekonomik Etkileri (1970 - 1985), Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1986

YAŞA, Memduh, Devlet Borçları, Sermet Matbaası, İstanbul, 1971.

YURT, Emel, "1980 ve Sonrasında Türkiye'nin Dış Borçlanmasında Ülke Riskindeki Gelişmeler", Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi, Ocak - Şubat 1993.

DİE İstatistik Yıllığı 1994.

HDTM Başlıca Ekonomik Göstergeler.

HM Başlıca Ekonomik Göstergeler.

MB Üçaylık Ekonomik Göstergeler.

OECD Economic Surveys, 1992.

World Bank Economic Surgery 1997.

DİPNOTLAR

1- Memduh Yaşa, Devlet Borçları, Sermet Matbaası, İstanbul, 1971, s-246

2- Üren Arsan, Türkiye'de Cumhuriyet Döneminde İç Devlet borçları, Sevinç Matbaası, Ankara 1961, S- 152

3- James, M.Buchanan, Public Principles of Public Debt, Home Wood, Illinois, 1958, S- 111

4- Özhan Uluatam, Kamu Maliyesi, İkinci Baskısı, S Yayınları S. 319

5- Baki Pirimoğlu, Türkiye'nin Dış Borçları İle İlgili Bir Tahlil Denemesi (1963-1980) Atatürk Üniversitesi İşletme Fakültesi Yayınları No: 77, Erzurum 1982, S-18.

6- Metin Meriç, "Devletin Borçlanma Hakkı Ve Yetkisi" , Maliye Yazıları, Sayı 37, Ekim - Aralık 1992, İstanbul, S. 56.

7- Aziz Tural, Devlet Borçları, Maliye Ve Gümrük Bakanlığı Yayınları, Arş. No: 1992-325 Ankara 1992, S-57.

8- Mehmet Palamut, "Türk Devlet Borçları", Akademi, Bursa İTİA Dergisi, Cilt VII, Mart 1978, No: 12 S-158.

9- Üren Arsan, "Kamu Borçlarının Yükü Sorunu" Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, C. 28, Sayı 7-4, Ankara 1975, S. 158.

10- Anmet Erol, Ekonomik Etkileri Açısından Türkiye'de Devlet Borçları, Maliye ve Gümrük Bakanlığı Yayınları, No: 1992 / 324, s. 220.

11- Türkmen Derdiyok, Dış Borç Yönetimi, T.C. HDTM Yayınları, Arş. 21/6-93, Ankara 1993, s. 38-43.

12- Barro, R. J., "On the Determination of the Public Debt", Journal of Political Economy, 87, October, s. 940-72.

13- Kazım Ulutaş, Türkiye'de İç Devlet Borçlarının Ekonomik Etkileri (1970 - 1985), Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1986, s. 85.

14- G-15 Ülkeleri; Arjantin, Bolivya, Şili, Kolombiya, Côte d'Azur, Ekvador, Meksika, Cezayir, Nijerya, Peru, Filipinler, Uruguay, Venezuela ve Yugoslavya'dır.

15- OECD Economic Surveys, 1992.

16- World Bank Economic Surgery 1997.

17- Erol, a.g.e., s. 203-221.

18- Derdiyok, a.g.e., s. 44.

19- Emel Yurt, "1980 ve Sonrasında Türkiye'nin Dış Borçlanmasında Ülke Riskindeki Gelişmeler," Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi, Ocak - Şubat 1993, s. 59.

20- Pablo Guidotti, M. S. Kumar. "Domestic Public Debt Of Externally Indebted Countries. International Monetary Fund, Washington DC, June 1991, 9-6.

21- Daniel Cohen, The World Bank Economic Reveiw, Vol. 2, No: 1, s. 82. January 1988

22- Cohen a.g.e., s. 83.

Ekonomik Göstergeler (İç)

Kasım / 1997

	1995	1996	1997		
			Mayıs	Haziran	Temmuz
T.C. MERKEZ BANKASI					
Döviz ve Altın Mevcudu (milyon \$)	13732.0	-	17222.0	17570.0	-
Banknot Miktarı (milyar TL)	223934.0	-	540266.0	539628.0	-
T.C. Merkez Bankası İç Kredileri (milyar TL)	206126.0	-	403944.0	416106.0	-
Hazineye Kısa Vadeli Avans (milyar TL)	192790.0	-	394352.0	406564.0	-
BANKALAR (milyar TL)					
Toplam TL Mevduat	1297155.5	3294383.7	3839465.6	4309327.0	4768393.0
Ticari Kuruluşlar Mevduatı	202144.7	474632.3	485310.4	547658.0	512579.0
Tasarruf Mevduatı	684904.3	1733118.2	2058386.4	2268461.0	2477665.0
Vadesiz Tasarruf Mevduatı	52471.5	133919.9	140404.5	149740.0	200733.0
Vadeli Tasarruf Mevduatı	632432.9	1599198.3	1917981.9	2118721.0	2276932.0
Mevduat Sertifikası	6916.6	11207.6	2765.8	1736.0	3343.0
Resmî Kuruluş Mevduatı	36839.9	165741.0	179183.8	232597.0	328445.0
Bankalar Mevduatı	178367.7	485498.2	582746.2	675728.0	741061.0
Diğer Kuruluşlar Mevduatı	187982.2	424186.2	531072.8	583147.0	705300.0
Döviz Tevdiatı	1367626.8	2851132.0	3526208.6	3817915.0	4160426.0
Toplam Krediler	1738270.3	3860069.8	5135984.4	5504871.0	6054333.0
Tarım	326982.3	668826.0	736606.0	748199.0	743259.0
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	178290.2	351902.0	430698.3	435043.0	465800.0
Mesleki (Küçük Esnaf ve Sanatkâr)	47242.0	72522.0	105698.0	111923.0	216936.0
Gayrimenkul	56350.0	77380.0	80796.0	93057.0	97251.0
Denizcilik	1562.0	4732.0	7926.0	9035.0	9896.0
Turizm	7903.2	11770.0	13278.0	14545.0	13878.0
Diğer İhtisas Krediler	1842.0	74766.0	109384.0	122651.0	135435.0
Ticari, Sınai, Sair	1118098.5	2598171.3	3651175.1	3970418.0	4372678.0
PARA ARZI (milyar TL)	396047.0	-	1058502.0	1087974.0	-
FIYATLAR (DiE; 1987 = 100, 1994 = 100)					
Toptan Eşya Fiyatları İndeksi (Genel)	8733.7	-	5448	5634	-
Tarım (Genel)	9313.7	-	7145	7165	-
İmalat Sanayii (Genel)	8403.9	-	4949	5175	-
Tüketici Fiyatları (Türkiye)	10962.3	-	5668	5831	-
Tüketici Fiyatları (İstanbul)	10718.2	-	5680	5860	-
DIŞ ÖDEMELER (milyon \$)					
Dışalım (CIF)	35709.0	-	17623.2	-	-
Dışsatım (FOB)	21635.9	-	9789.8	-	-
İşçi Dövizleri	-	-	-	-	-

Notlar: (1) TCMB altın ve döviz mevcuduna, altın stokunun yeniden değerlendirilmesinden doğan değer artışları dahildir. (2) TCMB kredilerine, borç tahkimleri (konsolide edilen krediler) dahil değildir. (3) Para arzı (M₁) dar tanımlıdır. (4) Fiyatlar, Ocak/1996'dan itibaren «1994=100» olarak verilmektedir. (5) Dışalım, dışsatım rakamları Şubat/1996, işçi dövizleri Ocak/1996 itibarıyla.

Sermaye Piyasası

Doç. Dr. MEHMET BOLAK

İstanbul Teknik Üniversitesi İşletme Fakültesi Öğretim Üyesi

Borsa Kârdan Zarar Etti

Ekim ayının son haftasında yaşanan gelişmeler dolayısıyla, bu ay büyük bir olasılıkla, borsada en büyük düşüşlerden birinin yaşandığı dönemler arasında hatırlanacaktır. Gerçekten de "23 Ekim 1997 Perşembe" gününü 3.543 puanla kapattıktan sonra düşüşe geçen ve "31 Ekim 1997 Cuma" günü nisbi bir toparlanmaya rağmen ayı 2.846 puanla tamamlayan İMKB Ulusal-100 indeksinin son 8 günlük düşüş oranı % 19.67 olarak gerçekleşmiştir.

Bir hafta içinde gerçekleşen bu hızlı düşüş yatırımcıları bir hayli mağdur etmiş olmakla birlikte, Ekim ayının tamamı gözönüne alındığında farklı bir tablo çizmek mümkündür. Eylül ayını 2.593 puanla kapatmış olan Ulusal-100 indeksi, tahminleri aşan ölçüde bir artış göstererek "23 Ekim 1997 Perşembe" günü 3.543 puana ulaştığında % 36.64 oranında prim yapmış durumdayken, son 8 günün düşüşüne rağmen yatırımcıların Ekim ayı genelinde % 9.76 oranında getiri elde etmelerine olanak sağlamıştır. Bu oran bile, Ekim ayında borsayı diğer yatırım alternatiflerinin önüne geçirmeye yeterli olmaktadır.

Ayın ilk günlerinden itibaren, Eylül ayındaki çıkış trendine istikrarlı biçimde devam eden borsada, her gün artık kâr realizasyonu amaçlı satışların geleceği yönündeki endişeli beklentilere rağmen düşüş olmamış, indeks değeri hemen her gün yeni bir rekor oluşturmuştur. İndeks rekorları kanıksanırken, beklenen işlem hacmi rekoru da "8 Ekim 1997 Çarşamba" günü kırılmış, "28 Ocak 1997 günü 71 trilyon 848 milyar lira ile kırılan ve o günden beri geçilemeyen işlem hacmi rekoru, 72 trilyon 653 milyar lira ile yenilenmiştir. Tablo 1'de Ekim ayında tekrarlanan işlem hacmi rekorları görülmektedir. Bu rekorların "15 Ekim 1997 Çarşamba" ve sonraki günlere ait olanları aynı zamanda, dolar cinsinden de rekor teşkil etmektedir.

Ekim ayının ilk 23 gününde yaşanan bu rekorların ve iyimserlik havasının ardında yatan nedenlerin bazılarını şu başlıklar altında toplamak mümkündür:

TABLO 1
Ekim Ayında İşlem Hacmi Rekorları

Tarih	İşlem Hacmi (Milyar TL)
8 Ekim Çarşamba	72.653
9 Ekim Perşembe	78.334
14 Ekim Salı	86.415
15 Ekim Çarşamba	118.910
17 Ekim Cuma	124.455
20 Ekim Pazartesi	128.822

■ Hükümetin ekonomik olaylara ciddiyetle eğileceği ve enflasyonun birkaç yıllık bir dönem içinde kontrol altına alınabileceği intibai uyanmıştır. Zekeriya Temizel tarafından yapılan açıklamada 1998 yılında bütçe disiplinine gidileceği, devlet iç borçlanmasının azaltılması, özelleştirme gelirlerinin hızlandırılması, sosyal güvenlik kurumlarının revize edilmesi ve vergi yüklerinin hafifletilerek tahsilatın artırılması gibi tedbirlerle başvurulacağı belirtilmiştir.

■ Dünya bankası ve İMF gibi uluslararası kurumlarla yürütülen görüşmelerde Türkiye olumlu bir izlenim yaratmış, İMF yetkilileri, Türkiye'nin ekonomik politikalarını olumlu bulduklarını ve enflasyon oranlarını düşürebileceğine inandıklarını belirtmişlerdir. Bu açıklamalar, Uluslararası derecelendirme kuruluşları tarafından Türkiye'nin kredi notunun artırılacağı beklentilerini artırmıştır.

■ Hazine uluslararası piyasalarda başarılı bir euro-dolar tahvili ihracından sonra Ekim ayında da 1 milyar Mark düzeyinde bir euro-mark tahvili ihracına gitmiş, döviz piyasaları rahatlamıştır. Faiz oranlarının önemli oranda düşüş göstermesi, 1998 yılından itibaren de iç borçlanma araçlarından elde edilecek faiz gelirlerinin vergiye tabi olacak olması, alternatif yatırım araçları karşısında borsanın cazibesini hayli artırmıştır.

■ Başta Türk Telekom olmak üzere bazı kamu kuruluşlarının özelleştirileceği, bazı elektrik santrallerinin de satılacağı beklentisi borsayı heyecanlandıran diğer bir sebebi oluşturmuştur. Bu nedenle enerji sektörü hisselerinin önemli oranda primler yaptığı gözlemlenmiştir.

■ Endonezya, Malezya, Filipin, Singapur ve Tayland gibi uzak doğu borsalarının da yaşanan şok düşüşler ve istikrarsızlık bu borsalardaki büyük fonların batı borsalarına kaymalarına yol açmıştır. Bu tür fonlar daha ziyade, Mısır, Yunanistan, Rusya, Macaristan ve Türkiye gibi gelişmekte olan borsaları tercih etmekte, genelde derinliği fazla olmayan bu gibi borsalar, söz konusu fonların ufak bir tutarıyla önemli sıçramalar gösterebilmektedir.

■ Borsadaki yükselişin nedenlerini açıklamaya yönelik teorilerden biri de, batılı ülkelerin Rusya'nın çevresindeki ülkeleri ekonomik açıdan güçlendirerek Rusya'yı ekonomik çember içine almayı amaçladıkları, bu nedenle de bu ülkelere sermaye aktıttıkları şeklindedir. Bu teorinin geçerlilik derecesini test etmek kolay değildir.

■ Nihayet, 9 aylık bilanço beklentileri de, her bilanço döneminde olduğu gibi borsayı körükleyen faktörlerden birini oluşturmuştur. Öte yandan, ay sonuna doğru yavaş yavaş gelmeye başlayan dokuz aylık bilançolar, gerçekten de şirketlerin yılın ilk 9 ayında oldukça iyi performans gösterebildiklerine işaret etmektedir.

Sayılan bu olumlu faktörlerin etkisiyle uzun süre soluksuz yükselişini sürdüren borsada düşüş, uzak doğu borsalarından sonra Avrupa ve Amerika borsalarına da sirayet eden krizin İMKB'ye yansımaları şeklinde gelişmiştir. Bu şekilde, uzun süredir Avrupa Birliğine girmek, bir bakıma globalleşebilmek için çarpınan ancak bunu başaramayan Türkiye, borsası aracıyla globalleşmenin etkilerinden nasibini almış, acı bir tecrübe yaşamıştır. Ancak İMKB'nin, uluslararası borsalarla olan korelasyonunun son derece zayıf olduğu bilinmekte, yaşanan düşüşte daha ziyade, uzun süredir kâr realizasyonu için bahane arayan ve fırsat kollayan spekülâtörlerin de önemli role sahip oldukları tahmin edilmektedir. Önümüzdeki günlerde düşüş eğiliminin sürmeyeceği ama Eylül ayında ve Ekim ayının ilk üç haftasında yaşanan hızlı çıkış eğilimi yerine 3.000 puan civarında dalgalanmalar yaşanması ihtimali kuvvetli gözükmektedir.

TABLO 2
Ekim Ayının En Başarılı Hisseleri

Dergi İndeksi Kapsamında	Verim (%)	Diğer	Verim (%)
Aktaş	62.86	Enka Hol.	65.54
Döktaş	40.00	EGS Dış Tic.	46.67
Bağtaş	38.60	Net Turizm	38.89
Şişe Cam	31.25	Petkim	30.38
Pınar Süt	30.00	Medya Hol.	28.33
Yapı Kredi B.	28.74	Kent Gıda	27.78
Güney Bira	28.57	Akçansa	26.92
Çukurova El.	28.13	Kepez Elek.	26.39
Çimsa	27.69	Doğan Hol.	25.86
Makina Takım	27.54	T. İş Bankası C	24.56
Migros	26.23	Hürriyet Gaz.	24.29
Gübre Fab.	25.00	Aksigorta	21.28

Ekim ayında yaşanan dalgalanmalar sonucunda, "31 Ekim 1997 Cuma" günü kapanış fiyatları itibarıyla, Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi indeksi de % 8.97 oranında artış göstererek 849.700,62 puana ulaşmış, indeks kapsamındaki hisselerden 30'u değer kazanırken 9'u değer kaybetmiş, değerini koruyan tek hisse Kav olmuştur. Ayın en başarılı ve en başarısız hisseleri Tablo 2 ve 3'de listelenmiştir. Kamu kesiminin en başarılı temsilcisi Petkim ayın en başarılı hisseleri arasında yer alırken, Tüpraş, Petrol Ofisi ve Erdemir en başarısız hisseler arasında yer almışlardır. Öte yandan en başarısız hisseler arasında tekstil şirketlerinin yoğunluk kazanması, bu sektörde bir sorun bulunduğu sınıyalarını vermektedir.

TABLO 3
Ekim Ayının En Başarısız Hisseleri

Dergi İndeksi Kapsamında	Verim (%)	Diğer	Verim (%)
Petrol Ofisi	-16.87	Tüpraş	-36.54
Kartonsan	-15.09	Köytaş	-26.15
Ege Bira	-10.00	Nergis Hol.	-22.32
Arçelik	-6.82	Aselsan	-22.22
Hektaş	-4.11	Eczacı Yapı	-20.25
Erdemir	-3.23	Gediz İplik	-20.17
Bolu Çim.	-1.28	Sifaş	-20.00
Sarkuysan	-1.23	Aksu İplik	-17.19
		Akın Tekstil	-15.65

Şirket Haberleri

Ekim ayı içinde sermaye artırımını gerçekleştiren şirket sayısı 7 olmuş, bu şirketlerin dökümü Tablo 4'de verilmiştir. İntermedya'da rüçhan hakları kullanılmış olup, hisseler bedelsizleri üzerinde işlem görmektedirler.

TABLO 4
Ekim Ayında Sermaye Artırımları (Milyon TL)

Şirket	Eski Ser.	Bedelli	%	Bedelsiz	%	Yeni Ser.
Aktaş	250.000	-	-	750.000	300.00	1.000.000
Çarşı	150.000	150.000	100.00	-	-	300.000
Doğan Hol.	7.917.000	1.583.400	20.00	2.375.100	30.00	11.875.500
İntermedya	220.000	135.000	61.36	85.000	38.64	440.000
Niğde Çim.	449.539	-	-	250.461	55.71	700.000
Teletaş	1.000.000	-	-	1.000.000	100.00	2.000.000
Tuborg	15.000.750	150.075	10.00	1.350.675	90.00	3.001.500

Ekim ayında, 5 şirketin kayıtlı sermaye tavanı artırımları da SPK tarafından onaylanmış, bu 5 şirket Tablo 5'de listelenmiştir.

TABLO 5
Ekim Ayında Kayıtlı Sermaye Tavanı Artırımları (Milyon TL)

Şirket	Eski Sermaye Tavanı	Yeni Sermaye Tavanı
Aksa	6.000.000	40.000.000
Brisa	1.063.125	25.000.000
Çimsa	1.404.000	10.000.000
İhlas Hol.	3.000.000	10.000.000
İş Bankası	76.000.000	650.000.000

Halka açılan şirketlere de Ekim ayında 4 yeni şirket eklenmiş, bu şirketlerin hisselerinin halka arz edilmesinden sonra, borsada işlem gören şirket sayısı 254'e yükselmiştir. Tablo 6'da Ekim ayında halka arz edilen şirketlerin borsada işlem görmeye başladıkları tarihler ve ilk işlem günü için geçerli baz fiyatları verilmiştir.

TABLO 6
Ekim Ayında Halka Arzlar

Şirket	İlk İşlem Tarihi	Baz Fiyatı (TL)
Ata Yatırım Ort.	9 Ekim Perşembe	1.300 -
Mensa Mensucat	30 Ekim Perşembe	7.000
Park Tekstil	24 Ekim Cuma	15.500
Toprak Finansal Kir.	30 Ekim Perşembe	4.000

Finans Yönetiminde Değişiklik

Ekim ayında, Sermaye Piyasası Kurulu ve İstanbul Menkul Kıymetler Borsası'nın yeni yöneticileri belli olmuştur. Sermaye Piyasası Kurulu başkanlığına Profesör Doktor Muhsin Mengütürk atanırken, İMKB'nin yeni başkanı da Osman Birsen olmuştur. Muhsin Mengütürk, İsmail Türk, Mehmet Şükrü Tekbaş, Yaman Aşikoğlu ve Ali İhsan Karacan'dan sonra SPK'nın beşinci başkanı olurken, Osman Birsen de Muharrem Karşlı, Yaman Törüner ve Tuncay Artun'dan sonra İMKB'ye atanan dördüncü başkan olmuştur. Bu köşeden her iki başkana da yeni görevlerinde başarılar dileriz.

Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi Hisse Senedi Fiyat İndeksi

(Ocak 1974 = 100)

Aylar	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997
Ocak	714.75	6793.38	8224.39	12953.90	10382.15	46499.72	66641.02	121282.26	482009.45
Şubat	822.11	7402.13	10950.59	9572.27	14056.56	43685.74	72135.19	148672.55	481567.26
Mar	923.62	6957.24	9793.56	11006.98	13455.69	36336.97	94874.84	178248.67	449760.66
Nisan	1009.89	7054.56	8814.38	10128.12	20399.46	37260.41	109201.43	174945.81	419157.76
Mayıs	1334.72	8438.48	7932.99	9067.92	21856.16	40688.45	112502.77	166514.22	468188.27
Haziran	1745.24	7573.16	8275.36	12297.79	26303.88	52300.27	116528.07	193595.07	526546.21
Temmuz	1554.78	10664.47	7533.47	11754.44	24501.68	59216.98	128087.60	176955.20	568012.42
Ağustos	1716.64	10166.14	7950.10	11314.53	27193.90	69147.24	110555.47	183969.42	579112.78
Eylül	2673.32	10907.66	6913.80	10310.15	33729.97	68630.14	98538.52	207830.76	779779.25
Ekim	3486.07	10596.87	6835.47	9077.97	34444.97	66413.15	114393.38	238854.42	849700.62
Kasım	3241.70	6955.17	10214.39	9344.20	44519.48	74373.54	96196.98	267385.51	
Aralık	4940.99	6750.24	11048.39	9744.28	51099.56	71525.29	96450.06	277923.68	

Sıra No.	Kuruluşun Adı	Kayıtlı Sermaye (Milyon TL)	Çıkarılmış (Ödenmiş) Sermaye (Milyon TL)	Takvim Yılı Kârı (Net)			Dağıtılan Kâr Payı (%)			Piyasa Fiyatı (TL)			
				1994 (Milyon TL)	1995 (Milyon TL)	1996 (Milyon TL)	1994 (Net)	1995 (Net)	1996 (Net)	Eklm 1996	Ağustos 1997	Eylül 1997	Eklm 1997
1	AKTAŞ	-	1 000.000	-	929 862	3 231 885	-	-	1 100 00	87 000	250 000	350 000	142 500
2	ANADOLU CAM	8 000.000	3 085.000	161 647	153 595	328 300	60	39	29.00	2 750	2 300	3 100	3 300
3	ARÇELİK	30 000.000	10 125.000	1 107 368	3 010 177	8 705 597	26	35	50.00	9 500	16 750	22 000	20 500
4	BAĞFAŞ	2 000.000	200.000	445 728	300 947	667 192	120	100	170.00	17 750	42 500	57 000	79 000
5	BOLU CEMENTO	6 000.000	4 356 083.744	201 300	554 630	1 222 117	27.80	31.44	41.65	2 800	3 150	3 900	3 250
6	BİSA	25 000.000	1 063 125	750 626	2 469 222	6 829 680	33	110	322.00	44 500	63 000	77 000	91 000
7	ÇELİK HÂLAT	1 000.000	997 150	39 071	108 658	349 676	20.30	27	48.50	4 400	4 500	5 700	6 600
8	ÇİMSA	10 000.000	1 404 000	614 748	670 379	1 138 237	740	115	39.00	7 100	23 000	32 500	41 500
9	ÇUKUROVA ELEKTRİK	5 000.000	500.000	8 736	539 409	5 446 640	10	130	967.65	77 000	242 500	320 000	410 000
10	DOKTAŞ	1 000.000	480.000	221 282	273.144	278 166	60	62.50	50.00	6 200	20 000	32 500	45 500
11	ECZACIBASI YATIRIM	3 000.000	800.000	90 339	132 597	313 860	50	-	-	8 200	5 500	7 500	7 900
12	EGE BİRACILIK	3 150.000	1 097 296.2	1 149 526	1 217 144	1 056 326	100	-	35.00	30 000	37 500	20 000	18 000
13	EGE GÜBRE	5 000.000	432.000	125 783	97 480	71 402	200	37	28.00	4 300	3 800	4 650	5 800
14	EREĞLİ DEMİR ÇELİK	20 000.000	6 336.000	2 234 869	8 786 278	6 109 443	24.66	65.26	45.37	11 250	27 500	31 000	30 000
15	GENTaş	600.000	449 280	-	257 981	539 035	-	-	-	5 600	10 750	12 250	14 750
16	GOOD-YEAR	1 500.000	534 125	795 566	1 855 422	3 722 772	125	300	500.00	8 100	62 000	75 000	80 000
17	GÜBRE FABRİKALARI	2 500.000	576.000	250 101	114 913	508 705	20	10	40.00	8 800	9 300	9 800	12 250
18	GÜNEY BİRA	1 000.000	1 097 296.2	260 492	434 383	600 596	85	60	55.00	4 800	7 300	10 500	13 500
19	HEKTAŞ	2 000.000	1 577 600	14 610	499 190	790 278	5.23	89.23	26.09	780	3 000	3 650	3 500
20	İZMİR DEMİR ÇELİK	10 000.000	8 300.000	280 445	54 452	247 950	10.50	-	-	5 700	1 950	2 600	2 525
21	İZOCAL	4 000.000	900.000	156 338	220 972	420 609	50	40	20.00	9 000	6 600	7 800	8 600
22	KARTONSAN	2 700.000	2 025.000	673 242	2 030 810	2 739 522	120	130	120.00	2 075	10 500	13 250	11 250
23	KAY	3 000.000	2 340.000	148 850	151 776	733 144	130	65	22.40	19 000	4 100	4 800	4 800
24	KOÇ HOLDİNG	16 000.000	10 683 700	3 294 193	3 702 432	6 676 864	65	15	15.00	16 750	43 000	66 000	69 000
25	KONYA CEMENTO	-	2 436 720	-	120 783	467 258	-	-	60.00	11 500	10 500	4 150	4 300
26	KORDSA	10 000.000	2 126 250	436 633	1 259 441	2 689 200	100	140	400.00	1 925	11 750	14 750	15 500
27	MAKİNA TAKİM	3 500.000	2 669 640.1875	18 734	50 016	242 291	2	6	25.00	7 400	1 450	1 725	2 200
28	MİGROS	1 000.000	945.000	395 144	716 101	1 345 346	220	40	50.00	97 000	110 000	152 500	192 500
29	MUDURNU TAV	-	750.000	-	224 902	250 539	-	-	-	10 750	4 350	5 100	5 450
30	OLİMUKSA	2 000.000	1 270 500	225 547	587 737	26 058	45	110	-	32 500	5 500	7 500	8 000
31	OTOSAN	2 500.000	1 392 500	397 840	2 607 218	9 532 194	25	100	401.08	28 000	102 500	135 000	160 000
32	PETROL OFİSİ	20 000.000	7 000.000	2 924 574	4 027 659	10 575 635	93.18	144.34	272.65	3 050	30 000	41 500	34 500
33	PİNAR SÜT	984 150	984 150	9 367	105 016	668 452	10	120	56.00	6 300	6 100	10 000	13 000
34	SARKIYSAN	10 000.000	1 134.000	575 334	887 118	1 621 319	150	100	90.00	6 600	17 250	20 250	20 000
35	TELETAŞ	10 000.000	2 000.000	(44 928)	552 445	1 705 621	-	75	30.00	5 500	39 500	50 500	26 250
36	TÜRK DEMİR DOKUM	3 600.000	2 500.000	55 742	371 859	968 314	6.5	25	50.00	26 000	8 000	12 000	12 500
37	T. GARANTİ BANKASI	-	40 000.000	-	9 029 604	1 973 440	-	-	78.64	4 800	6 700	9 400	9 500
38	TÜRKİYE ŞİŞE VE CAM	50 000.000	11 200.000	427 966	1 312 980	3 130 151	17	50	50.00	9 600	8 500	12 000	15 500
39	YAPI KREDİ B.	-	60 066 468	-	2 869 293	16 225 432	22 724 428	20	60.00	2 500	3 450	4 350	5 760
40	YASAŞ	972 000	324.000	215 515	66 692	835 980	200	17	232.00	7 200	24 250	32 000	33 000

İnceleme

Doç. Dr. MEHMET BOLAK

İstanbul Teknik Üniversitesi İşletme Fakültesi Öğretim Üyesi

Sanayi Şirketleri Devlete Borç Veriyor

1. Giriş

Son yıllarda, hükümetin borçlanma politikasındaki çarpıklığın sonucu olarak, şirketlerin "Diğer Faaliyet Gelirleri"nin de büyük bir artış gösterdiği gözlemlenmektedir. Elde ettikleri fonları yeni yatırımlardan ziyade, nakit yönetimine kanalize ederek hazine bonusu ve devlet tahviline bağlayan şirketlerin, esas faaliyet kârları nispi olarak azalma gösterirken, diğer faaliyet kârları giderek ön plana çıkmaktadır. Bu olguyu değerlendirebilmek amacıyla, Nisan 1997 itibarıyla İMKB Ulusal Sanayi indeksine esas teşkil eden sanayi şirketlerinin kâr rakamları incelenmiştir. İMKB Ulusal Sanayi indeksine esas teşkil eden 146 adet hisse senedi bulunmasına rağmen, indekste üç adet hisse senediyle (A, B, C) temsil edilen Adana Çimento tek bir şirket olarak alınmış, bilanço dönemleri farklı olan Siemens de inceleme kapsamı dışında bırakılarak, toplam 143 sanayi şirketi değerlendirilmeye alınmıştır. İncelemede önce, "Diğer Faaliyet Gelirleri"nin büyüklüğüne, daha sonra da bu gelir kaleminin toplam kâr içindeki payına göre bir değerlendirme yapılmıştır.

2. Diğer Faaliyet Gelirlerinin Hacmi

Sanayi şirketlerinin diğer faaliyet gelirlerinin boyutunu ortaya koyabilmek amacıyla, Tablo 1 düzenlenmiştir. Tablo 1, söz konusu 143 şirketin 1996 yılına ait "Diğer Faaliyet Kârları" (DFK), "Esas Faaliyet Kârları" (EFK) ve "Net Dönem Kârları"nı göstermektedir. Tabloda sıralama, 1996 yılında şirketlerin elde ettiği "Diğer Faaliyet Kârları"nın büyüklüğüne göre yapılmıştır.

Tablo 1'den faydalanarak ilginç gözlemler yapmak mümkündür. En yüksek "Diğer Faaliyet Kârı" elde eden üç şirket, kamu iktisadi teşekkülü niteliğindeki Petkim, Tüpraş ve Petrol Ofisi'dir. Bu şirketlerden Petkim'in DFK 96 değerinin EFK 96 değerinin üzerinde olduğu, Tüpraş'ın da yüksek DFK 96 değerine karşın, EFK 96 değerinin aşırı düşük olması nedeniyle 1996 yılını büyük bir zararla kapattığı görülmektedir. Sanayi şirketlerinin geneline bakıldığında, 1995 yılında 11 şirketin "Diğer Faaliyet Kârları"nın "Esas Faaliyet Kârları"nın üzerinde olmasına karşın, 1996 yılında bu rakamın 25'e çıktığı görülmektedir. Bir bakıma, sanayi şirketlerinin giderek artan biçimde, esas faaliyetlerinden ziyade, devlete kısa vadeli borç vermek yoluyla gelir elde ettiklerini söylemek mümkündür.

3. Diğer Faaliyet Gelirlerinin Toplam Kâr İçindeki Payı

Tablo 1'de, şirketler diğer faaliyet gelirlerinin büyüklüğüne göre sıralanmış olduklarından, bu sıralama bir ölçüde, şirketlerin bilanço büyüklüklerine bağlı olmaktadır. Bu nedenle Tablo 2'de farklı bir yaklaşım uygulanmış. Şirketler, 1996 yılı diğer faaliyet gelirlerinin, 1996 yılı net dönem kârlarına oranına (%) göre sıralanmışlardır. Tablodan görüldüğü gibi, 1996 yılında, diğer faaliyet gelirinin net dönem kârına oranının en yüksek olduğu şirket Tuborg olmuş, Sifaş ve Milliyet Gazetesi'nde de oran değeri % 1000'in üzerinde gerçekleşmiş, diğer faaliyet gelirleri net dönem kârının 10 katını geçmiştir. Öte yandan, oran değeri negatif olan şirketlerde bu sonuç, dönem kârının negatif olmasından kaynaklanmakta, gerçekte, diğer faaliyet gelirleri pozitif değer almaktadır. Ancak bu durum az sayıda firma için söz konusu olduğundan ortalama hesabında pek büyük bir etki yaratmamaktadır. Diğer faaliyet gelirlerinin dönem kârına oranının tüm sanayi şirketleri için ortalaması 1995 yılında % 58.35 iken, 1996 yılında % 112.47'ye yükselmiştir. Yaklaşık iki katına ulaşan bu artış, sanayi şirketlerinin esas faaliyetlerine verdikleri önemin giderek azaldığının diğer bir göstergesini oluşturmaktadır.

4. Sonuç

Çok kapsamlı istatistik analizler yapılmasa dahi rakamların basit bir biçimde gözden geçirilmesiyle, hisseleri borsada işlem görmekte olan sanayi işletmelerimizin, artan bir şekilde menkul kıymet yatırımlarına yöneldikleri görülebilmektedir. Her işletmenin, elindeki likidite fazlasını gelir getirci varlıklara yatırarak değerlendirmesi elbette ki en doğal hakkı, hatta, başarılı bir nakit yönetiminin göstergesidir. Ancak bazı firmalarımızda gözlenen durum, kamu borçlanma senetlerine yatırım yapılarak yani devlete borç vererek elde edilen gelirlerin, normal faaliyet gelirlerini aşmaya başladığı ve üretime yönelik yatırımlardan uzaklaştığı şeklindedir. Kamunun fon ihtiyacının had safhaya ulaşmasından kaynaklanan bu anormal durumun kısa sürede düzelmesinde ve sanayi şirketlerinin yeniden sanayi faaliyetlerine ağırlık vermelerinde yarar vardır.

TABLO 1
Şirketlerin Diğer Faaliyet ve Esas Faaliyet Kârları

ŞİRKET	DFK96	EFK96	96/12	ŞİRKET	DFK96	EFK96	96/12
PETKİM	30.118.254	16.557.138	24.446.950	GÜNEY BİRA	432.837	866.040	587.915
TÜPRAŞ	14.913.206	-32.202.524	-18.972.047	SARKIYSAN	426.674	2.086.974	1.623.815
PETROL OF.	9.387.861	17.174.492	10.575.635	GOOD YEAR	420.192	5.610.845	3.722.772
SASA	6.076.893	8.692.915	6.192.518	EMSAN PAS.	383.040	133.653	-312.064
TÖF. ÖTO F.	5.293.280	4.433.174	4.578.958	RAKS ELK.	380.703	4.596.843	1.268.854
HÜRRİYET G.	4.282.563	2.547.187	2.764.800	TÜMTEKS	367.040	1.116.085	177.430
EREĞLİ	3.671.294	18.396.289	6.109.443	İ.M.P.	358.398	488.247	507.570
AYGAZ	3.482.613	1.799.754	3.671.292	PEG PROFİLO	352.630	6.486.902	1.047.296
OTOSAN	3.391.112	10.875.649	9.532.194	BOLU ÇİM.	342.516	1.554.391	1.222.117
ERC. BİRA	3.337.286	3.129.823	2.685.538	BORUSAN	335.848	284.559	767.507
KARTONSAN	2.521.634	1.627.529	2.739.522	POLYLEN	335.433	1.603.224	63.980
AKSA	2.483.771	7.395.373	6.082.871	AKIN TEKS	327.705	1.213.926	973.542
BRİSA	2.444.702	8.597.124	6.829.680	ANA. CAM	323.809	604.710	328.300
ARÇELİK	2.378.264	12.951.413	8.705.597	ÇİMENTAŞ	297.253	1.763.309	591.855
NETAŞ	2.325.556	5.242.470	4.081.884	ÇEMTAŞ	290.534	497.573	509.073
MİLLİYET G.	1.936.111	1.142.224	151.563	GÖLTAŞ	286.230	1.402.633	1.066.945
SİFAŞ	1.822.616	1.553.311	139.729	ALTINYILDIZ B	285.580	2.049.794	966.435
TRAKYA CAM	1.235.518	4.095.507	1.842.568	EMSAN BEŞ.	284.439	210.845	-103.471
VESTEL	1.130.824	4.529.720	2.078.709	TİRE KUTSAN	282.250	806.701	629.900
EGE BİRA	1.129.103	1.763.344	1.021.094	PINAR SÜT	258.475	1.392.993	668.452
AKAL TEKS	1.107.593	1.358.969	1.710.897	EGE SERAMİK	247.977	1.980.523	489.943
AKÇANSA	1.089.918	3.409.102	2.075.590	BAĞFAŞ	244.009	1.126.866	667.192
TURÇAS	1.021.129	2.160.847	2.533.976	ÜNYE ÇİM.	240.621	651.763	617.960
EGE PLASTİK	1.020.971	536.745	824.649	KENT GIDA	239.075	1.216.068	1.269.630
BEKOTEKNİK	983.741	5.417.889	2.939.455	GENTAŞ	236.834	559.351	539.035
T. TUBORG	956.196	357.468	32.374	BURSA ÇİM.	227.795	1.146.334	677.341
BATIÇİM	923.887	2.592.751	2.210.818	MARSHALL	227.232	1.901.130	1.103.582
ALARKO SAN.	904.193	1.772.192	1.460.366	ÇUMRA KÂĞIT	225.255	411.268	55.376
DARDANEL	876.900	318.142	304.908	ECZACI YAPI	224.947	2.168.992	947.346
SABAH YAY	863.694	1.364.057	886.709	ADEL	224.204	520.438	365.380
DEVA HOL.	838.676	414.625	530.933	YÜNİSA	222.457	2.140.967	658.847
BOSSA	793.274	4.253.532	2.383.626	İZOCAM	211.161	840.039	420.809
KAV	762.965	135.311	733.144	AKSU	203.405	1.609.311	1.101.340
ADANA	742.909	545.902	1.120.904	ÇELİK HALAT	193.984	535.414	341.879
GÜBRE FAB.	696.560	1.419.376	508.705	OKAN TEKS.	190.316	-42.749	-42.925
ÇİMSA	675.475	2.229.613	1.138.237	VİKİNG	189.373	314.635	202.174
AŞELSAN	673.533	3.995.149	1.350.967	OTOKAR	188.839	844.545	359.352
ECZACI İLAÇ	660.363	2.790.993	1.097.469	HEKTAŞ	185.587	1.087.341	790.278
ANA. GIDA	639.058	1.274.957	795.336	MARDİN ÇİM.	177.140	406.332	385.145
KORDSA	568.433	4.580.465	2.888.202	YATAŞ	171.675	1.566.620	1.012.695
İZMİR D.Ç.	553.490	900.316	247.950	ESEM SPORT	163.789	1.831.678	702.067

ŞİRKET	DFK96	EFK96	96/12	ŞİRKET	DFK96	EFK96	96/12
TELETAŞ	510.877	2.173.578	1.705.621	OLMUKSA	159.364	451.092	26.058
DÖKTAŞ	490.567	-168.137	278.166	KELEBEK M.	154.502	312.657	239.474
TAT KON.	465.319	1.447.665	510.213	MAK. TAKIM	154.285	287.617	242.291
KAPLAMIN	464.209	-146.106	93.686	EGE GÜBRE	142.830	60.365	71.402
ANA. BİRA	137.968	923.301	344.038	PINAR SU	61.024	51.102	8.742
TUKAŞ	134.893	220.486	55.195	FENİŞ AL.	60.434	210.355	80.343
MUDURNU	133.993	194.733	250.539	UKİM	60.276	763.233	307.518
PINAR ET	132.876	950.006	321.750	METAŞ	60.058	830.169	-380.720
GİMSAN	131.225	140.170	135.914	BURÇELİK	54.854	107.308	87.229
SÖNMEZ FİL.	128.557	891.009	363.492	DENİZLİ CAM	53.926	212.295	-15.532
NİĞDE ÇİM.	125.025	441.342	411.799	BOSCH FREN	53.430	313.143	193.351
BUGÜN YAY.	118.279	36.498	215.316	HAZNEDAR	48.132	394.699	248.466
SÖN. PAM.	116.948	435.000	145.447	GÜMÜŞ. HALI	47.838	1.243.501	514.538
T. D. DÖKÜM	116.816	3.104.923	968.314	KONİTEKS	42.439	240.060	8.816
SÖKTAŞ	109.842	1.191.151	402.130	BİSAŞ	41.844	150.226	75.247
MERKO GIDA	109.129	613.455	505.814	TEZSAN	40.002	473.771	227.432
BİRLİK MEN.	106.188	940.329	653.570	MARET	38.116	368.976	237.006
KEREVİTAŞ	98.703	505.903	304.412	ERC. BORU	37.712	349.120	223.945
EGE END.	96.498	539.575	354.121	MUTLU AKÜ	36.095	1.321.344	408.147
ARDEM	89.910	3.387.066	1.728.383	KÖYTAŞ	32.759	416.027	310.025
KONYA ÇİM.	87.446	644.680	453.425	PİMAŞ	29.329	1.238.218	433.629
EGE PROFİL	87.351	324.743	311.454	DURAN OF.	28.010	-16.631	-108.010
EDİP İPLİK	81.610	638.213	331.989	PRİNTAŞ	27.384	380.328	102.198
BANVİT	72.688	157.960	26.355	UŞAK SER.	19.908	73.932	50.412
PARSAN	71.302	388.429	218.169	LÜKS KADİFE	19.477	252.192	149.077
EMİNİŞ	71.124	255.728	123.454	KÜT. POR.	16.122	321.043	8.241
Ç.B.S. BOYA	70.913	1.622.297	182.562	DERİMOD	13.510	480.391	125.717
FRİGD GIDA	68.750	120.536	26.641	KARSU	13.014	351.157	206.777
RAKS EV.	68.177	1.092.119	164.451	KONFRUT	3.122	360.570	302.798
DİTAŞ D.	67.234	77.744	111.141	PINAR UN	1.288	90.763	56.670
YASAŞ	65.193	2.058.936	885.980				

TABLE 2
Şirketlerin Diğer Faaliyet Kârlarının Toplam Karlarına Oranı

ŞİRKET	DFK96/T	ŞİRKET	DFK96/T	ŞİRKET	DFK96/T
T.TUBORG	2953,59	ADEL	61,36	EGE PROFİL	28,05
SIFAŞ	1304,39	DİTAŞ DOĞAN	60,49	BOLU ÇİM.	28,03
MİLLİYET G.	1277,43	ECZACI İLAÇ	60,17	TRANS. FREN	27,63
PINAR SU	698,06	EREGLİ	60,09	ARÇELİK	27,32
OLMUKSA	611,57	ÇİMSA	59,34	SÖKTAŞ	27,32
POLYLEN	524,28	EMİNİŞ	57,61	EGE ENDÜSTRİ	27,25
KAPLAMIN	495,49	ÇEMTAŞ	57,07	GÖLTAŞ	26,83
KOMİTEKS	481,39	NETAŞ	56,97	PRINTAŞ	26,80
OKAN TEKSTİL	443,37	ÇELİK HALAT	56,74	SARKUYSAN	26,28
ÇUMRA KÂĞIT	406,77	BİSAŞ	55,61	EDİP İPLİK	24,58
DARDANEL	287,59	BUGÜN YAY.	54,93	ECZACI YAPI	23,74
BANVİT	275,80	VESTEL	54,40	HEKTAŞ	23,48
FRİGO GIDA	258,06	MUDURNU	53,48	ESEM SPORT	23,33
TUKAŞ	244,39	OTOKAR	52,55	MERKO GIDA	21,57
İZMİR D. Ç.	223,23	AKÇANSAN	52,51	MARSHALL	20,59
TÜMTEKS	206,86	EGE SERAMİK	50,61	KORDSA	19,68
EGE GÜBRE	200,04	ÇİMENTAŞ	50,22	UKİM	19,60
KÜTAHYA POR.	195,63	İZOCAM	50,18	HAZNEDAR	19,37
DÖKTAŞ	176,36	ASELSAN	49,86	KONYA ÇİM.	19,29
DEVA HÖL.	157,96	MARDİN ÇİM.	45,99	KENT GIDA	18,83
HÜRRİYET G.	154,90	TİRE KUTSAN	44,81	AKSU	18,47
GÜBRE FAB.	136,93	GENTAŞ	43,94	TEZSAN	17,59
ERÇİYAS BİRA	124,27	BORUSAN	43,76	YATAŞ	16,95
EGE PLASTİK	123,81	BATIÇİM.	41,79	ERÇİYAS BORU	16,84
PETKİM	123,20	RAKS EV	41,46	BİRLİK MEN.	16,25
TOFAŞ OTD F.	115,60	PINAR ET	41,30	MARET	16,08
EGE BİRA	110,58	AKSA	40,83	LÜKS KADİFE	13,07
KAV	104,07	TURÇAS	40,30	T.D. DÖKÜM	12,06
ANADOLU CAM	98,63	ANADOLU BİRA	40,10	GOOD YEAR	11,29
SASA	98,13	UŞAK SERAMİK	39,49	DERİMOD	10,75
SABAH YAY.	97,40	ÜNYE ÇİM.	38,94	KÖYTAŞ	10,57
GİMSAN	96,55	Ç.B.S. BOYA	38,84	GÜMÜŞSUYU H.	9,30
AYGAZ	94,86	PINAR SÜT	38,67	MUTLU AKÜ	8,84
VİKİNG	93,67	BAGFAŞ	36,57	YASAŞ	7,36
KARTONSAN	92,05	BRİSA	35,80	PİMAŞ	6,76
TAT KONSERVE	91,20	OTOSAN	35,58	KARSU	6,29
PETROL OFİSİ	88,77	SÖNMEZ FİL.	35,37	ARDEM	5,20
SÖNMEZ PAM.	80,41	YUNSA	33,76	PINAR UN	2,27
ANADOLU GIDA	80,35	PEG PROFİLO	33,67	KONFRUT	1,03
FENİŞ AL	75,22	AKIN TEKS	33,66	METAŞ	-15,77
GÜNEY BİRA	73,62	BURSA ÇİM.	33,63	DURAN OFSET	-25,93
İ.M.P.	70,61	BEKOTEKNİK	33,63	TÜPRAŞ	-78,61
TRAKYA CAM	67,05	BOSSA	33,28	EMSAN PAS.	-122,74
ADANA	66,28	PARSAN	32,68	EMSAN BEŞ.	-274,90
AKAL TEKS	64,74	KEREVİTAŞ	32,42	DENİZLİ CAM	-347,19
KELEBEK M.	64,52	NİĞDE ÇİM.	30,36		
MAKİNA TAKİM	63,68	RAKS ELK.	30,00		
BURÇELİK	62,89	TELETAŞ	29,95	ORTALAMA	112,47

EKONOMİK GÖSTERGELER DIŞ DÜNYA (KASIM 1997)

Ülkeler	GSYİH*	Tüketici Fiyatları*	Ücretler Kazançlar*	İşsizlik Oranı (%) (En Son)	Dış Ticaret Dengesi** (Milyar \$) (Son 12 Ay)	Carli İşlem Dengesi** (Milyar \$) (Son 3 Ay)	Faiz Oranları (%)	
							Para Piyasası (Son 3 Aylık)	Kredi
A.B.D.	4.0	2.2	3.6	5.2	-197.3	-158.7	5.84	8.50
Almanya	2.9	1.9	1.1	10.6	69.5	-8.4	3.40	4.80
Avustralya	3.2	-0.3	2.4	8.7	1.7	-13.0	4.60	8.75
Avusturya	0.8	1.0	5.0	7.0	-8.0	-6.4	3.40	6.50
Belçika	2.3	1.3	1.7	13.8	11.1	14.3	3.69	7.25
Danimarka	3.7	2.3	4.1	8.9	4.6	1.2	3.85	6.25
Fransa	2.3	1.3	2.7	12.5	25.6	34.3	3.37	6.55
Hollanda	3.1	2.6	2.9	6.6	16.8	21.2	3.44	5.25
İngiltere	3.9	3.6	4.5	7.4	-16.2	3.8	5.72	8.00
İspanya	3.1	2.0	3.2	22.0	-17.3	10.5	5.15	7.25
İsveç	2.6	1.9	4.5	8.3	17.0	6.0	4.00	5.80
İsviçre	0.2	0.3	1.3	4.6	0.3	19.8	1.63	3.63
İtalya	1.9	1.6	4.6	12.0	37.5	40.1	6.81	9.00
Japonya	-0.3	2.4	3.3	3.3	91.1	78.8	0.45	1.63
Kanada	3.7	1.6	0.4	9.9	21.2	-2.2	3.50	5.25

Açıklamalar: (b.d.) = Belli Değil. Kaynak: The Economist, 8 Kasım 1997.

(*) Yıllık Yüzde Değişim.

(**) Avustralya, Fransa, İngiltere, Japonya, A.B.D. ve Kanada için İthalat F.O.B., İhracat F.O.B.; Diğerleri için C.I.F / F.O.B.

Görüşler

Dr. ÜNAL ÇAĞLAR

İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Araştırma Görevlisi

İstikrar Politikalarında Nominal Çapa Seçimi ve Para İkamesi

GİRİŞ

1970'lerin başında ABD'nin, parasının altına konvertibilitesini kaldırmasıyla Bretton Woods sistemi çöktü ve altın standardı tamamen ortadan kalkmış oldu. Bir çoklarına göre, kâğıt paraya geçişle birlikte, altın miktarına bağlılığın getirdiği tabii nominal çapa ortadan kalktı ve para arzındaki değişimler otoritelerin ihtiyari davranışlarına bağlı hale geldi. Bunun suis-timal edilmesiyle de para arzındaki genişlemelere bağlı olarak enflasyonist bir sürece girilmiş oldu.

Redish (1993) bu konuya farklı bir yaklaşım getirerek, Bretton Woods sisteminin çöküşünü, yükselen

bir denizdeki bir geminin çapasını bırakmak zorunda kalışına benzetmektedir. Buna göre, tarih boyunca, birçok defalar, paraların ihtiva ettikleri kıymetli maden miktarı azaltılarak veya altın karşılığı olan kâğıt para basılarak zincir uzatılmış fakat bir noktaya geldiğinde, zincire ilave edilecek yeni halka kalmadığından, geminin selameti açısından çapa bırakılmak zorunda kalmıştır.

Bretton Woods sisteminin çöküşüyle başlayan yeni uluslararası mali sistemde, herşeye rağmen, 1970'ler boyunca, gelişmekte olan ülkeler çoğu sabit kur rejimi uygulamaya devam ettiler. 1980'ler ve 1990'lar bo-

yunca ise sabit kur rejimine bağlı kalan ülkelerin sayısı giderek azaldı. Gelişmekte olan ülkelerde görülen bu daha esnek bir kur sistemine geçiş 1980'lerde ortaya çıkan borç krizi ile ilgiliydi. 1973 petrol krizinin ardından, özellikle petrol üreticisi olmayan gelişmekte olan ülkeler, büyük miktarda dış açıkla karşılaşmalarına rağmen, bu yıllarda, ellerindeki petro-dolarlarına plasman alanı arayan dünya finans çevrelerinin sundukları ucuz fonlardan borçlanarak sabit kur sistemini devam ettirebilmişlerdi. Türkiye de bu fonlardan faydalanarak sabit kur sistemini devam ettirmiş, ihracatını artırma yolunda bir çaba içine girmemişti. 1970'lerin sonunda ortaya çıkan dış ödemeler krizi, yüksek enflasyonla birlikte bir istikrar tedbirleri paketini gündeme getirmişti. Bu şekilde istikrar programına baş vuran ülkelerde büyük oranlı nominal devallüasyonlar istikrar tedbirleri içinde önemli bir yere sahip olmuş ve bunu sık sık yapılan kur ayarlamalarından oluşan bir kur politikası takip etmişti.

Ancak, son zamanlarda, gelişmekte olan ülkelerin bu uygulamalarının enflasyonist bir etki meydana getirdiği, dolayısıyla, sık sık yapılan küçük ayarlamalar yerine daha katı, hatta sabit bir kur politikası izlenmesi gerektiği görüşü hakim olmaya başladı. Böylece mali disiplinin sağlanabileceği ve enflasyona karşı bir nominal çapa oluşturulabileceği öne sürülüyordu.

1990'larda eski Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa devletleri sabit kur politikasına uyguladıkları istikrar politikalarında önemli bir yer vermeye başlayınca bu konudaki tartışmalar

alevlendi. Bazı iktisatçılar, bu politikanın ülke parasının reel olarak değer kazanmasına yol açacağını ve istikrar politikalarının dış ödemelerle ilgili hedefini sonuçsuz bırakacağını ileri sürdüler.

Buradaki tartışmanın kaynağı döviz kurlarının hem uluslararası rekabet hem de makroekonomik istikrar ve enflasyonun önlenmesi konularında önemli bir politika aracı olarak kabul edilmesidir. Bu durumda optimum döviz kuru esnekliğinin ne olduğu araştırmaların yoğunlaştığı bir saha olmuştur.

ENFLASYON, İSTİKRAR TEDBİRLERİ VE NOMİNAL ÇAPA

Ülke içinde para arzındaki aşırı yükselmelerden kaynaklanan temel mali dengesizliklerin olması halinde sabit kurları muhafaza etmenin mümkün olmadığı bilinmektedir. Yurt içi enflasyon oranı uluslararası enflasyon oranını aşıyorsa, uluslararası rezervlerde azalma olacak, yerli para aşırı değerlenecek ve spekülasyon başlayacaktır.

Bu duruma düşen birçok ülke ayarlanabilir sistemi uyguladı. Bu sisteme göre, döviz kurlarında belli aralıklarla enflasyon farklılığına göre ayarlamalar yapılmaktadır. Bu şekilde ülke, enflasyonla birlikte yaşamaya alışmakta ve genel bir endeksleme mekanizması kurumlaştırılmış olmaktadır.

Son zamanlarda ise, endeksleme hakkındaki iyimser görüş, özellikle Latin Amerika ülkelerin geçirdiği

tecrübeleri takiben, yerini endekslemenin mahzurlarına vurgu yapan görüşe bıraktı. Buna göre endeksleme, ekonomide esneksizliklere ve atıl (inertial) enflasyona yol açıyor, enflasyonu düşürmek bu durumda fevkalade güç hale geliyordu.

Nihayet 1980'lerde bir çok ülke, enflasyonu aşağı çekmek için, endeksleme mekanizmasını bertaraf ederek enflasyondaki bu ataleti ortadan kaldırmak istediler. Bunun için uyguladıkları politika, döviz kurlarını sabitleştirmek ve böylece bir nominal çapa oluşturmak şeklinde idi (bu konuda bkz. Kiguel ve nissan 1992).

Nominal döviz kurlarını sabitleştirmenin iki yolla enflasyonu aşağı çekeceği umuluyordu: İlk olarak enflasyonist beklentiler kırılacak; ikinci olarak da dış ticaret mallarının fiyatlarında istikrar sağlanacaktı.

Uygulamalı çalışmalar göstermektedir ki; nominal döviz kurunun sabitleştirilmesi, hükümetlerin kredibiliteye sahip olması ve diğer piyasalarda endekslemenin ortadan kaldırılması şartıyla olumlu etki yapmaktadır. Bunun için de sabit döviz kuru politikasına gelirler politikası eşlik etmelidir. Aksi halde, döviz kurunun sabitleştirilmesi yerli paranın aşırı değerlenmesine yol açmakta ve bütünüyle istikrar politikasının başarısızlığına sebep olabilmektedir.

PARA İKAMESİ VE NOMİNAL ÇAPA SEÇİMİ

Enflasyonun önlenmesi istikrar programlarının önde gelen amaçlarından birisidir. Para ikamesi söz ko-

nusu olduğunda; bu konu tartışmanın merkezinde yer almaktadır. Çünkü hükümetlerin enflasyonist finansmana başvurması para ikamesini uyarmakta; bu ise, enflasyonu hızlandıran bir süreç başlatmaktadır. Bu durumda para ikamesini önlemenin, diğer bir deyişle, yerli paraya talebi artırmanın yolu enflasyonu düşürmekten geçmektedir. Açık bir ekonomide anti-enflasyonist bir istikrar programı ya döviz kuru kontrolüne dayandırılır; ya da döviz kuru dalgalanmaya bırakılarak, para arzının kontrolü esas alınır.

Bu konuda hakim olan görüş, eğer ekonomide önemli ölçüde yabancı para dolanımında ise, sabit döviz kurlarının, para arzına göre daha etkili bir nominal çapa oluşturduğu şeklindedir. Çünkü para kavramı, elde tutulan yabancı paraları da kapsamaktadır. Bu yüzden, eğer döviz kurunun değişmesine izin verilirse; para otoriteleri para arzını kontrol edemeyeceklerdir.

Para arzına dayanan istikrar programlarında, para arzının büyüme oranlarındaki bir azalma ile enflasyon beklentisinin kırılması amaçlanmaktadır. Böylece, yerli paraya olan talep artacak; halk yabancı paradan yerli paraya kayacaktır. Bu arada halkın yabancı parayı satma arzusu yerli paranın değerini artıracaktır. Ancak, bunun yanında, halkın, yurt içi reel para balanslarını yükseltme çabası bir resesyona yol açabilir. Çünkü yurt içi fiyatların ve ücretlerin esneksizliğine bağlı olarak, yurt içi reel para arzı artırılmaz ve bu durumda, para piyasasında dengenin sağlanması için üretimin azalması gerekir. Yerli ve yabancı

paralar arasındaki ikame esnekliği ne kadar büyük olursa; yerli paranın dış değerindeki artış o kadar fazla ve resesyon o kadar şiddetli olur. Bu durumun ortaya çıkmaması için, para otoriteleri, para programlarını bozup para arzını artırmak zorunda kalacaklardır. Bu durumda, para arzını bir nominal çapa olarak kullanma arzusu, ya istenmeyen karşı etkilere yol açacak ya da etkisiz kalacaktır. Bu problemin ortaya çıkmaması ancak, istikrar tedbirlerinin ortaya çıkarttığı para talebi artışını karşılayabilecek oranda para arzını artırmakla mümkün olur. Böyle bir para programının yürütülmesi ise para talebinin esnekliğinin ve enflasyon beklentilerinin izlediği trendin bilinmesini gerektirir. Bu konulardaki belirsizlik dolayısıyla parasal çapanın kullanılması çok zordur.

Döviz kurunu nominal çapa olarak kullanan istikrar programlarında söz konusu resesyon problemi ortaya çıkmaz; çünkü bunun kullanılması para talebindeki değişmelerin bilinmesini gerektirmez. Para arzı para talebindeki değişmelere otomatik olarak uyar. Burada hükümet, sermaye kontrollerini kaldırmakta ve belirlenen kurlardan döviz alıp satmaktadır. Uygulamalar göstermiştir ki; bu tür para programlarının başarılı olması halinde ortaya çıkan sonuç, ülke içine yabancı sermaye akımı ve hükümete sabit döviz kurunu sürdürme imkanı veren bir rezerv artışı olmaktadır. Ancak, ülkenin dış borçları çok fazla ise; bu tür bir nominal çapanın istenen sonucu vermesi mümkün olmayabilir. Çünkü dış borcu çok fazla olan bir ülkeye yabancı sermaye gelmeyebilir (Arida ve Lara-Resende 1985)

Döviz kuru çapasının kullanılmasını ortaya çıkardığı problemlerden başlıcası, kurun ödemeler bilançosu ayarlamaları için kullanılmamasıdır. Ancak, diğer toplam talebi kontrol altına almaya yarayan araçlar iyi kullanılabilirse; ödemeler bilançosunda, sabit kurda sık sık ayarlama yapmaya gerek kalmadan istikrar sağlanabilir. Diğer bir problem, bu uygulamanın, kısa dönemde nominal bir istikrar sağlanacağından; sabit kuru devam ettirebilmek için gerekli olan ölçüde talebi kısma konusunda otoritelerin zaaf göstermesine sebep olmasıdır (Cukierman 1988).

Döviz kurunun çapa olarak kullanılmasıyla ilgili üç önemli mesele söz konusudur. İlk olarak, ülkeler milli paralarından vazgeçmeksizin uzun bir süre sabit kuru muhafaza edemeyeceklerine göre; milli paralarından tamamen vazgeçip dövizleşme yolunu mu seçmelidirler sorusu gündeme gelmektedir. Bu yolu seçerlerse; hakimiyet kazançlarını yitireceklerinden; bir dezavantaj ortaya çıkacaktır.

İkinci mesele döviz kurunun neye sabitleneceği ve bu sabitlenmenin sürekli mi yoksa geçici mi olacağıdır. Döviz kurunun çeşitli paralardan oluşan bir sepete bağlanması daha doğru olacaktır. Böyle bir sepetin reel değeri daha istikrarlı olacağı gibi; ayrıca bu uygulama, belli bir yabancı paranın hakimiyetini, yani tam dövizleşme eğilimini önleyecektir. Süre açısından, başlangıçta, kısa bir süre için sabitlemenin yapılması ve belli bir süre sonunda gerekirse başka bir çapaya geçilebileceğinin açıklanması uygun olur. Döviz kurunun sürekli olarak sabit tutulması zaten söz konusu ola-

maz. Hükümetin programında başarılı olması halinde bu durumun devam ettirilmesi doğru değildir; başarısız olması halinde ise, mümkün değildir.

Üçüncü mesele ise, bir para reformunun gerekli olup olmadığı konusudur. Yeni bir reel dengeye ulaşılabilmesi halinde; mevcut paraya istikrar kazandırılması mümkün olur. Hiçbir parasal reformun- ister döviz kurunun sabitlenmesi, isterse para arzındaki büyümenin azaltılması şeklinde olsun - reel dengesizlikler giderilmedikçe, uzun dönemde ekonomiye istikrar kazandırılması konusunda başarılı olması düşünülemez (Fisher 1985).

Enflasyon başarılı bir şekilde aşağıya çekilse bile; bazı Latin Amerika ülkelerinde görüldüğü gibi; yerli paraya olan talep istikrar programından önceki düzeye geri dönmeyebilir. Burada dövizleşme sürecinin bir "tersine çevrilemezlik" veya "gecikme" sergilediği görülmektedir. Enflasyon düşmesine rağmen dövizleşme oranı düşmemekte; aynı enflasyon oranı için, halk, eskisine göre daha az milli para tutmaktadır.

Bu tersine çevrilemezlik mali intibak ile ilgilidir. Yüksek enflasyon düzeyi, zamanla, belirli bir yurt içi faiz oranı için milli para talebini azaltan yeni mali araçların ve kurumların gelişmesine yol açmaktadır (döviz tevdiat hesapları bunlardan birisidir). Yeni mali ürünler meydana getirmek masraflı olup, bir öğrenme sürecini de gerektirmektedir. Bu araçlar bir kere ortaya çıktıktan sonra; halk, enflasyon düşse bile, bunları kullanmaya devam etmektedir. Bu sebepten, söz

konusu süreç işliyorsa; iktisadi politikaları oluşturanların, yabancı para talebini düşürmek için yapabilecekleri fazla bir şey yoktur (Calvo ve Vegh 1993).

SONUÇ

Bretton Woods sisteminin yıkılmasıyla birlikte altın standardı devrinin kapanmasına rağmen; 1970'li yıllar boyunca, çoğu gelişmekte olan ülkeler sabit kur sistemini devam ettirdiler. Bu yıllar, 1973 petrol krizini takiben dünya finans çevrelerinin ellerinde biriken petro-dolarların bu ülkelere ucuz fon imkanı olarak sunulduğu, bu yüzden, ihracatı geliştirmeye çalışmak yerine yaygın borçlanmaya gidildiği yıllardı. 1980'li yıllarda, ortaya çıkan dış borç krizi sebebiyle, giderek daha fazla ülke ayarlanabilir kur sistemine geçti; sabit kur sisteminde ısrar eden ülke sayısı giderek azaldı.

Daha sonra, bu uygulamanın enflasyona sebep olduğu, dolayısıyla, sık sık yapılan küçük ayarlamalar yerine daha katı bir kur sisteminin uygulanması gerektiği ileri sürülmeye başlandı. Ancak, uygulamalar, tek başına sabit kur sisteminin istenilen sonuca ulaşmaya imkan vermediği, bunun yanında, diğer piyasalardaki endekslenenin ortadan kaldırılması için, gelirler politikası da uygulanması gerektiğini gösterdi. Aksi takdirde, sabit kur uygulaması ülke parasının aşırı değerlenmesine ve istikrar programlarının dış ödemelerle ilgili hedefinde sapmaya yol açıyordu.

Para ikamesinin mevcut olması halinde; para arzının kontrol edilmesi mümkün olmadığından; döviz kuru-

nun nominal çapa olarak kullanılması daha etkin bir politika olarak görülmektedir. Ancak, bu politika da bir takım mahzurlardan uzak değildir. İlk olarak, bu uygulama, dövizleşme oranını artırabilir. İkinci olarak, kurun neye sabitleneceği meselesi söz konusudur. Bir tek paraya sabitlemekense sağlam paralardan oluşan bir sepete sabitlenmesi daha uygundur. Üçüncü mesele, bir para reformunun gerekli olup olmadığı meselesidir. Ekonomideki temel reel dengesizlikler giderilmedikçe; hiçbir parasal reformun uzun vadede başarılı olması mümkün değildir. Bu bakımdan, yapılacak iş, her şeyden önce ekonomideki temel dengesizlikleri ortadan kaldırmaktır.

KAYNAKÇA

ARIDA, Persio and LARA-RESENDE, Andre (1985); "Inertial Inflation and Monetary Reform: Brasil", Inflation and Indexation: Argentina, Brasil and Israel, Ed. John Williamson, Washington D.C.: Institute for International Economics, USA

CALVO, Guillermo A. and VAGH, Carlos A. (1993); "Currency Substitution in High Inflation Countries", Finance & Development, March

CUKIERMAN, Alex (1988); "The end of High Israeli Inflation: An Experiment in Heterodox Stabilization", Inflation Stabilization: The Experience of Israel, Argentina, Brasil, Bolivia and Mexico, Ed. Michael Bruno et al, London: The MIT Press, England.

FISHER, Stanley (1985) "Inflation and Indexation: Israel", Inflation and Indexation: Argentina, Brasil and Israel, ed. John Williamson, Washington D.C.: Institute for International Economics, USA.

KIGUEL, Miguel and NISSAN, Liviatan (1992); "The Business Cycle Associated

With Exchange Rate Based Stabilization", World Bank Economic Review, Vol. 6.

REDİSH, Angela(1993); "Anchors Aweigh: The Transition From Commodity Money to Fiat Money in Western Economies", Canadian Journal of Economics, Vol. 26, no. 4

banka ve ekonomik yorumlar aylık dergi

•
Ciltlenmiş eski sayıları:

•
(1 Ocak 1997'den başlayarak)
1991 yılı cildi: 2.500.000.- TL.
1992 yılı cildi: 2.500.000.- TL.
1993 yılı cildi: 2.500.000.- TL.
1994 yılı cildi: 2.500.000.- TL.
1995 yılı cildi: 2.500.000.- TL.
1996 yılı cildi: 2.500.000.- TL.
1997 yılı cildi: 3.000.000.- TL.

İSTEME ADRESİ

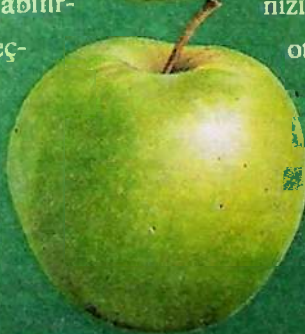
•
Binbirdirek Mahallesi
Suterazisi Sokak No. 6/2
Sultanahmet - İstanbul
Telefon: (0212) 518 17 32
Fax: (0212) 518 66 43

Paranızı harcarken bile işletin.

Garanti'de bir E.L.M.A. Hesabı açtım. Günlük nakit ihtiyacımızı belirleyin. Hesabımızdaki nakit fazlasını işletmek için şu yatırım ürünlerinden birini, veya birden fazlasını seçin: Dolar, Mark, Garanti Yatırım Fonları... Paranız, para kazanmaya başlasın.

Belirlediğiniz günlük nakit miktarını aşmanız mı gerekti? Sorun değil, aşabilirsiniz. Aştığınız kadarı, seçtiğiniz yatırımdan otomatik olarak hesabınıza aktarılacak.

E.L.M.A. Hesabı'nı

açtırdıktan sonra, dilerseniz kira, elektrik, telefon, su, doğalgaz faturası, taksit ve diğer düzenli ödemeleriniz de sizin yerinize hesabımızdan yapılacak. Ayrıca, hesabınızda yapılan tüm işlemleri ve yatırımlarınızın durumunu gösteren bir ekstre, her ay adresinize postalanacak.

E.L.M.A. Hesabı paranızı, sizin seçimlerinize göre otomatik olarak yönetecek. Siz, **harcarken bile** işleteceksiniz. Böyle bir hesabınız olsun istemez misiniz?

E.L.M.A.
HESABI

GARANTİ

Başka bir arzunuz?

SİZ DE ABONE OLUN!

«Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi»ne abone olanlar,
«Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi»ni önce okuyanlardır.

Adı Soyadı :

Firma Adı :

Adres :

Posta Kodu : Tel:

- Abone olmak istiyorum.
 Yeniden abone olmak istiyorum.
 Lütfen temsilcinizi gönderin (İstanbul'da oturanlar için).

«BANKA VE EKONOMİK YORUMLAR» Aylık Dergi, 12 sayı için 1998 Yılı Abone Koşulları;

YURT İÇİ

- 6 Aylık: 3.000.000.- TL
 1 Yıllık: 5.400.000.- TL

YURT DIŞI

- 6 Aylık 25 \$
 1 Yıllık: 40 \$

Not: Öğrencilere % 40 indirim yapılmaktadır.

Abone bedeli (.....) TL, aşağıdaki işaretli banka-hesabınıza havale edilmiştir.

T. İş Bankası
Cağaloğlu Şubesi
Hesap No: 256319

Akbank T.A.Ş.
Nişanca Şubesi
Hesap No. 10469-5

Yapı Kredi Bankası
Çemberlitaş Şubesi
Hesap No. 2269-9

Ziraat Bankası
Beyoğlu Şubesi
Hesap No. 768

T. Ticaret Bankası
Nuruosmaniye Şubesi
Hesap No: 21345

«EKONOMİK VE SOSYAL YAYINLAR A.Ş.» adına, abone bedeline ilişkin, bankaya yatırdığınız makbuzun (ve öğrenci iseniz, öğrenci kimliğinizin) fotokopisini, yukarıdaki abone formu ile birlikte lütfen, « Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi; Binbirdirek Mahallesi, Suterazisi Sokak, No. 6 / 2; 34400 Sultanahmet – İSTANBUL » adresine gönderiniz. Ya da şu numaraya Fax geçebilirsiniz: (0 – 212) 518 66 43 • Tel: 518 17 32

Görüşler

Doç. Dr. SUAT OKTAR

Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Öğretim Üyesi

Para Programı, Kredibilite ve Fiyat İstikrarı

Ekonomide istikrarı sağlamanın aracı olarak para programlarının uygulanması, dünya ekonomisinde yürürlükte olan sabit döviz kuru sisteminin sağladığı döviz çıpasının işlevini yitirmesiyle, 1970'li yılların ortalarından itibaren yaygınlaştı. Para programları esas olarak enflasyonu kontrol altına almaya yönelik istikrar paketleri çerçevesinde hazırlanmakta ve parasal hedefler belirlenerek bu hedeflere ulaşılmaya çalışılmaktadır. Monetarist yaklaşımın temel argümanı olan para arzının sabit bir oranda artırılması uygulaması bu yıllarda başlamış olup, burada hedef değişken olarak döviz çıpasının yerini para arzı almaktadır.⁽¹⁾

Ne var ki, bu hedef değişkene bağlı para programları 1980'li yılların başında, beraberinde getirdiği sorunlar nedeniyle yetersiz kalmaya başla-

dı. Dolayısıyla da enflasyonun önlenmesi ve kontrol altına alınması amacı yerine getirilemedi. Zira, 1980'li yıllardan itibaren dünya ekonomisinde finansal serbestleşme çerçevesinde yeni finansal araçların kullanılmaya başlaması ve sermaye hareketlerinde akışkanlığın hızlanması,⁽²⁾ para programlarının işlerliğini azaltırken, ekonominin kontrol alanını da daralttı.

Para programlarında para arzının hedef değişken olarak alınması önemli sorunlar yaratmaktadır. Bilindiği gibi, hedef değişkenin seçiminde bazı ilkelerin gözetilmesi esastır. Her şeyden önce, hedef değişkenin gösterge değişkenle yakın bir istatistiksel ilişkisinin olması gerektiği gibi, aynı zamanda bu değişken üzerindeki dışsal etkiyle, politika etkilerinin ayrışabilir nitelikte bulunması gerekir.⁽³⁾ Oysa, para büyüklüklerinden hangisinin

enflasyonu daha çok etkilediği konusunda ortak bir görüş yoktur. Kredi kartı gibi para benzeri araçların varlığı ve ekonomide para ikamesinin (dolarizasyon)⁽⁴⁾ yaygınlaşması para büyüklüğünün seçiminde belirsizlik doğurmaktadır. Üstelik, paranın devir hızının istatistikî olarak belirlenmesindeki güçlükler de para büyüklüğünün seçimindeki belirsizliği artırmaktadır.

Öte yandan reel ekonomi yönünden de bir sorun yaşanmaktadır. Nitekim para ve fiyatlar ile reel ekonomi arasındaki ilişkinin değişkenliği ölçüm sorunu yaratmaktadır. Finansal piyasalarda meydana gelen gelişmeler yerli para talebinde zayıflamalara ve değişkenliklere yol açmaktadır. Aynı gelişmeler, para ile kredi değişkenleri arasındaki ilişkileri de zayıflatmakta ve değişken hale getirmektedir. Dolayısıyla tüm bu gelişmelerin sonucunda paranın ve para politikasının etkilerini izleyip değerlendirebilme olanağı azaldığı gibi, paranın ekonomideki kontrolü de zorlaşmaktadır⁽⁵⁾.

Hangi büyüklük seçilirse seçilsin para miktarında bir hedef değişken olma gücünü yitirmesi ya da en azından etkisinin azalması son yıllarda yeni bir çıpa arayışının da başlangıcına neden olmuştur. Çünkü seçilmiş olan çıpanın işlevsiz kalması bekleyiş sorunu yaratmaktadır. Bu durum, özellikle enflasyona ilişkin bekleyişlerde söz konusu olmaktadır. Nitekim, iktisadî ajanların hedef değişkeni izlemekte güçlük çekmeleri enflasyon bekleyişlerini olumsuz yönde etkilemekte ve değiştirmektedir. Buna bağlı olarak ekonomide parasal ilişkiler ağı belirsizleşmektedir.

Bu nedenle, özellikle fiyat istikrarını sağlamak amacıyla son zamanlarda para programlarında artık para miktarı bir hedef değişken olmaktan çıkmakta; onun yerine enflasyonun kendisi hedef değişken olarak alınmaktadır. 1990'lı yılların başından itibaren başını Yeni Zelanda ve Kanada'nın çektiği birçok ülkede hedef enflasyon çerçevesinde oluşturulan para politikası başarıyla uygulanmaktadır.⁽⁶⁾

Türkiye'de Para Programı Uygulaması

Türkiye'de para programı uygulaması ilk kez 1990 yılında Hazine ile Merkez Bankası arasında imzalanan protokolle başlamış, bunu iki yıl sonra hazırlanan bir diğeri izlemiştir.⁽⁷⁾ 1990 yılında program çerçevesinde öngörülen hedeflere büyük ölçüde ulaşılmıştır. Nitekim, enflasyon 1990 yılı sonunda % 48 ile son on yılın en düşük düzeyine çekilmiştir. Üstelik, bu dönemde Merkez Bankası hem rezerv biriktirebilmiş hem de kamu finansmanı yapabilmıştır. Ancak bir yıl sonra patlak veren Körfez Savaşı ve dönem iktidarınca uygulanan seçim ekonomisiyle para programı uygulamasından bütünüyle sapılmış ve fiyat istikrarı hedefi bir tarafa bırakılmıştır.

İyi niyetle hazırlanmış 1992 yılı para programından yapılan politika yanlışlıkları nedeniyle hedeflerden uzaklaşmıştır. Kamu finansmanına ise olanca hızıyla devam edilmiştir. 1992-93 yılına kadar pozitif kalan kamu tasarrufları bu dönemde negatife dönüşmüştür. Devletin cari harcamaları olağan gelirlerle karşılanmadığı

için borçlanmak yoluna gidilmiştir. Yatırım yapmak için yeterli birikime sahip olmayan devlet hızla dış kaynak arayışına girmiştir. Dönemin iktidarınca yapılan hesapsız harcamalar öylesine büyümüştür ki, devletin tüketiminin bile borçlarla yapılması gerekmiştir.⁽⁸⁾ Sonuçta hem iç hem de dış dengeler bozulmuş, kamu maliyesi bütünüyle iflas etmiştir. Bu gelişme çok geçmeden ekonomiyi 1994 krizine⁽⁹⁾ götürürken, fiyat istikrarı da kötüleşmiştir. Çünkü Merkez Bankası'nın para programında izlediği nominal çıpa bütünüyle kamu finansmanı gereksinimlerine endekslendiğinden diğer kesimlere sinyaller verebilecek esnekliğe sahip olamamıştır.⁽¹⁰⁾ Üstelik bu süreçte seçim takvimlerinin sıklaşması ve enflasyon lobilerinin baskıları hükümetlere ciddi bir para programı hazırlama ve uygulama olanağı bırakmamıştır.

Bu bakımdan 1997 yılı Temmuz ayı sonunda Merkez Bankası ile Hazine arasında imzalanan protokol gereği yeni bir para programının hazırlanacağı konusunda prensip kararına varılması son derece olumlu bir gelişmedir. Neredeyse otuz yıldan bu yana kronik bir seyir gösteren ve % 80'ler düzeyinde seyreden enflasyon konusunda Merkez Bankası ve Hazine gibi ekonominin en önemli iki karar birimi arasında uzlaşma ve işbirliğinin sağlanmış olması önemli bir adım olarak kabul edilmelidir. Zira iki kurum arasındaki işbirliği piyasalara güven aşılayarak iktisadi ajanların beklentilerini olumlu yönde etkileyecektir.⁽¹¹⁾ 1998 yılı için söz konusu olacak para programının en olumlu yönü parasal sorumluluğun bütünü-

le Merkez Bankası'na bırakılacak olmasıdır. Bu durum, programını, enflasyonla savaşımı hedef aldığını, bu çerçevede parasal kontrolün Merkez Bankası tarafından sağlanacağını göstermektedir.

Düşük enflasyon yaşayan ekonomilerde olduğu gibi, iki karar birimi arasında sorumluluk alanlarının paylaşımı görüş alışverişinin düzenli biçimde gerçekleşmesini sağlayacak bir takvimin oluşturulması ve ekonomide nakit akışının Hazine'nin ihtiyaçları ile Merkez Bankası'nın olanaklarının gözetilerek düzenlenecek olması enflasyonla mücadelede kararlılığı yansıtan bir gelişmedir.

Bu arada Merkez Bankası'nın daha önce elinden alınmış olan kısa vadeli faiz oranlarını belirleme yetkisinin yeniden para otoritesine devri, faiz oranının da, para arzı yanında anti-enflasyonist araç olarak kullanılması olanağını verecektir. Yine 5 Nisan kararları çerçevesinde başlatılmış olan kısa vadeli avans uygulamasında limitlerin takvime bağlı olarak düşürülmesi konusundaki duyarlılığın ve kararlılığın sürdürülmesi öngörülmektedir. Bu da, enflasyonla mücadelede parasal disiplini sağlayan önemli unsurlardan biri olacaktır.

Daha önemlisi para programının düzenlenmesinde yetki ve sorumluluğun Merkez Bankası'nda toplanmış olması para otoritesinin bağımsızlığı sürecinde önemli bir adımdır. Çünkü, kurumun bu yetki ve sorumluluğa sahip olması bağımsızlık olgusunu da beraberinde getirecektir. Bağımsız bir kimliğe sahip bir merkez bankasının enflasyonla mücadelesi çok daha et-

kilidir. Düşük enflasyon yaşayan ülkelerde merkez bankaları büyük ölçüde bağımsızdır. Çünkü, böyle bir durumda para otoritesi siyasi otoritenin nüfuz alanının dışında kalacağı için ekonomide genişletici politikaların uygulanması yönünde baskılarla karşı karşıya kalmayacaktır. Bu da, Merkez Bankasına fiyat istikrarının sağlanmasında cesur ve kararlı davranma olanağını vereceği gibi; işlemlerinde de şeffaflığı temin edecektir. Para programının sürdürülmesinde zikzak yapmayan ve kararlılık gösteren bir merkez bankası aynı zamanda piyasada kredibiliteyi de sağlayacaktır. İktisadi ajanlar merkez bankasının sağladığı kredibilite ortamıyla karşılaştığı ve olumlu sinyaller aldığı sürece beklentilerini de bu yönde uyarlayacaklardır. Bu bakımdan para programının etkin biçimde yürütülerek enflasyonla mücadele yapılabilmesi bankanın bağımsızlığını da gerektirecektir.

Bu arada yeni para programında öncelikle çıpa arayışlarına son verilmelidir. Daha önce çıpa olarak kullanılan para arzının sonuç vermediği dikkate alınarak yeni programda enflasyonun kendisi hedef olarak seçilmelidir. Bu yaklaşımda, hedeflenen enflasyon daha önceden belirleneceği için iktisadi ajanlar artıracakları fiyatları baştan bilmektedirler. Ücret artışları ve kira sözleşmeleri bu hedefe göre yapılırken, yine girdiler de ona göre satın alınabilmektedir. Para otoritesi açıkladığı hedefleri tutturduğu ya da yaklaştığı ölçüde piyasalarda güven ortamı oluşmaktadır. Buna bağlı olarak tarafların da enflasyon beklentisi hızla kırılmakta ve enflas-

yon hedeflenen düzeyde istikrar bulmaktadır. Bu yaklaşımın en önemli yararı, büyüme hızının yavaşlaması sonucu doğacak bir refah kaybı maliyetini azaltabilmesidir.

1990 yılından bu yana bu yaklaşımı uygulayan ülkelerin deneyimleri de göstermektedir ki, hedef enflasyon uygulaması olumlu sonuçlar vermektedir. Son çeyrek yüzyılı kronik enflasyonla geçiren Türkiye'nin bu konuda daha fazla beklemeye tahammülü yoktur. Bu uygulamaya ivedilikle geçilmelidir. Gerçekten 1998 yılı para programına enflasyon hedefi konulacaksa, bunun hemen belirlenmesi gerekir. Ancak, enflasyon hedefinin kabul edilebilir bir büyüklükte olması önemlidir. Mevcut enflasyon oranından çok uzak rakamların belirlenmesi durumunda iktisadi ajanların bu hedefe inanmaları beklenemez. Aksi halde, realize olmayacak hedefler peşinde koşulması daha büyük güven bunalımının doğmasına neden olacaktır.

Ne var ki, para programının hedefe ulaşabilmesi için yukarıda belirtilen düzenlemelerin yapılmasının yanında, bazı sorunların da aşılması gerekmektedir. Öncelikle kamu bütçesi disiplin altına alınmalı ve açık vermesinin önüne geçilmelidir. Bunun için de, kamu harcamaları kontrol altına alınırken, ciddi ve adil bir vergi reformu da hazırlanarak uygulamaya sokulmalıdır. Özellikle vergi reformu büyük önem taşımaktadır. Çünkü vergi tabanını genişletecek ve etkinliği artırarak gelirleri çoğaltacak bir reform yoluyla Hazine'nin sırtındaki borç yükünün hafifletilmesi olanağı doğacaktır. Son on yıldır Hazine'nin iç borç-

lanmanın getirdiği yüksek faiz ödemeleri sonucu ne büyük darboğazlar yaşadığı açıktır. Bu bakımdan para programı, aynı zamanda bir mali programın varlığına ihtiyaç duymaktadır. Buna göre, para programının uygulanması ve beklenen hedeflere ulaşılması bir dizi önlemin alınmasını gerektirmektedir. Aksi halde, yeni uygulamanın da yakın geçmişte görüldüğü gibi başarısız kalması kaçınılmaz olacaktır.

DİPNOTLARI

1. Ercan Uygur, "Enflasyon ve Çıpa", *Yeni Yüzyıl*, (17 Temmuz 1997), s. 9.

2. Bu konuda geniş bilgi için Bkz. Yılmaz Akyüz, *Financial Liberalization in Developing Countries, A Neo-Keynesian Approach*, UNCTAD, Discussion Paper, No. 36, 1991, Richard J. Herring ve Robert E. Litan, *Financial Regulation in the Global Economy*, Brooking Institution, Washington, 1995.

3. Hurşit Güneş, *Enflasyonun Kontrolünde Alternatif Para Programı*, İstanbul Ticaret Odası Yayını: 1992-18, s. 26.

4. Para ikamesi, iktisadi ajanların ulusal paranın yanında yabancı paralara da portföylerinde yer vermeleri ve iktisadi değişkenlerde meydana gelen değişikliklere bağlı olarak para arz ve talebi içinde yabancı paranın payının değişmesidir. Diğer bir deyişle, para ikamesi, yabancı paranın, ulusal paranın mübadele aracı olma işlevini yerine getirmesidir. Para ikamesi özellikle yüksek enflasyon yaşayan gelişmekte olan ekonomilerde görülmektedir. Bu konuda bkz; Guillermo A. Calve ve Carlos A. Vegh, "Currency Substitution in High Inflation Countries", *Finance and Development*, Vol. 30, No. 1, (March, 1993), s. 34-37.

5. Ercan Uygur, "Para Programı", *Yeni Yüzyıl*, (7 ağustos 1997), s. 9.

6. Bu konuda geniş bilgi için bkz; Suat Oktar, "Merkez Bankasının Bağımsızlığı ve Düşük Enflasyon Hedefi: Yeni Zelanda Deneyimi", *Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi*, Sayı: 10, Yıl: 23, (Ekim, 1996), Malcolm Edey, "Costs and Benefits of Moving From Low Inflation to Price Stability", *OECD Economic Studies*, No. 23, (Winter, 1994), Andreas M. Fischer ve Adrian B. Orr, "Monetary Policy Credibility and Price Uncertainty: The New Zealand experience of Inflation Targeting", *OECD Economic Studies*, No. 22, (Spring, 1994).

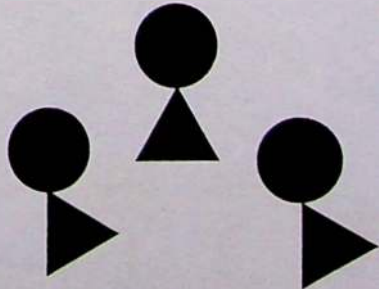
7. Para programlarıyla ilgili olarak bkz; H. Ersel ve L. İskenderoğlu, *Monetary Programming in Turkey*, Ankara: TCMB Yayını, 1990, Rüştü Saraçoğlu, *Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası 1992 Para Programı*, Ankara: TCMB Başbakanlık Özel Bürosu.

8. Asaf Savaş Akat, "1994 Bunalım Üstüne Çeşitlemeler", *Görüş Dergisi*, Sayı: 15, (Haziran, 1994), s. 19.

9. 1994 Kriziyle ilgili geniş bilgi için bkz; Zeyyat Hatipoğlu ve Mustafa Aysan, *Türkiye Ekonomisinde 1994 Bunalımı*, Beta Yayınları, İstanbul, 1994, İlker Parasız, *Kriz Ekonomisi: 5 Nisan 1994 Kararları*, Ezgi Yayınları, Bursa, 1995.

10. Nazım Ekinci, "Kriz ve Para Politikası Üzerine", *Görüş Dergisi*, Sayı: 15, (Haziran, 1994), s. 42.

11. Yeni para programına ilişkin görüşler için bkz; Hüsnü Erkan, "Para Programı", *Ekonomik Politika*, (4 Ağustos 1997), s. 13, Ercan Uygur, "Para Programı", *Yeni Yüzyıl*, (7 Ağustos 1997), s. 9.

Güzel bir dünyanın içeceęi. **EFES Pilsen**

Görüşler

MEHMET ALAGÖZ

Selçuk Üniversitesi, Karaman İ.İ.B.F. Araştırma Görevlisi

Az gelişmişlik sürecinde 3. Dünya Ülkeleri ve Planlama Sorununa Bir Bakış Açışı

Bugün az gelişmişlik sürecindeki 3. Dünya ülkeleri incelendiğinde ekonomik büyümeyi sağlamanın tek yolu olarak teknolojinin ve buna paralel sektörlerin gelişimiyle tam istihdamın sağlanması, ikincisi ise enflasyon seviyesini düşük tutarak gelişmişlik farkının kapatılmasıyla mümkün olacağı görülmektedir. Pek tabii ki, bu ülkeler için yapılması gereken ilk şey ülkenin doğal ve beşeri kaynaklarının en iyi şekilde belirlenip, stratejik konumunda gözönünde bulundurarak kaynaklardan maksimum verimi sağlama sorunun üstesinden gelecek planların işlerliği konusudur. Böylece az gelişmiş ülkeler, iktisadi ve toplumsal yapıyı kısmen veya tamamen değiştirerek, ileri ülkelerle

aralarındaki açığı kapatacaklardır. Bu nedenle planlarda genellikle, hızlı bir sanayileşme tarım sektörünün yeterli düzeyde gelişmesine, alt yapı yatırımlarına, adil gelir dağılımına, dengeli bir bölgesel kalkınmaya ve ekonomide istikrar koşullarının sağlanmasına özel bir önem verilmektedir. Ancak uygulamadaki en büyük handikap, yapılan planların sadece ulusal sınırlar içerisinde değerlendirilmesi, dünya ekonomilerini de kapsayan makro düzeyde planların hazırlanmamasıdır. Birleşmiş Milletler öncülüğünde başlatılan Kalkınma On Yıllarına dönüp baktığımızda içine girilen süreçte gelişmişlik farkının kapatılmadığı aksine az gelişmişliğin iyice derinleştiği görülmektedir. Böyle bir durum sonu-

cunda ortaya çıkan diğer bir sorunda, planların kim tarafından, kim için hazırlandığı ve hangi amaca hizmet ettiği olmaktadır. Söz konusu ülkelerin kaynakları eskiden daha çok gelişmiş ülke çıkarları için kullanılabilir hale gelmiş ve zenginlik bir kutupta birikirken, yoksulluk, cahillik, yabancılaşma ve manevi yozlaşmada öteki kutupta toplanmış bulunmaktadır.

Dünya ekonomik konjoktöründe 1900 yılından bu yana üretilen mal ve hizmetlerin değerinde 20 kat, enerji üretiminde 20 kat, sanayi üretiminde 50 kat artış olmasına rağmen 1980'li yıllara ulaşıldığında Zambia gibi 3 dünya ülkelerinde açlıktan ölen çocuk sayısı her geçen yıl katlanarak artmıştır. 1990'larda ise yoksulluk içerisinde yaşayan ülkeler dünya nüfusunun % 25'i civarında olduğu tahmin edilmiştir. Bununla birlikte aynı dönemlerde az gelişmiş Ülkelerde gelişmiş ülkeler arasındaki GSMH farkı 8 kat iken 1990 yıllarında bu fark 37 kata yükselmiştir. Ayrıca Dünya Bankası rakamlarına göre 1970'li yıllarda az gelişmiş ülkeler dünya gelirlerinin % 5'ini alırken 1990'larda bu oran %3,75'e gerilemiştir. Ancak az gelişmiş ülkelerin aldığı % 3,75 gelirin büyük çoğunluğunda bu ülkelerdeki zengin sınıf tarafından ülke dışına çıkarılmaktadır. Bu da kapitalizmin sürekli ortaya çıkarıp derinleştirdiği kutuplaşmanın biraz daha fazla kendini hissettirmesine imkan tanımıştır.

Bu durum, kalkınma planlarının kimin için ve hangi amaçla hazırlandığını bariz bir şekilde ortaya çıkarmaktadır. Sözde, Kalkınma On yılları adı altındaki ülkelerin planları Latin Amerika, Afrika ve hatta ülkemiz için kayıp

On Yıllar şekline dönüşmüştür. Planların hazırlanma aşamasında siyasal iktidarların sosyal bilimcilerin ve iktisatçıların iç açıcı olmayan görüntüleri başarısızlığı bir kat daha artırmıştır. Bu olumsuzluğun temel nedeni sömürgeciliğin ortaya çıkardığı tahribattır ki, bugün iktisat bilimi bile kapitalist sistemin ezici gücü karşısında ona çalışır duruma gelmiş ve sanayileşmiş ülkelerin etkinliklerini artırmak için ideolojik politikaları (ekonomik, politik, kültürel, dinsel, vb.) kullanılabilir hali gelmiştir.

İşte bu bilgiler, 1900'li yılların ilk yarısında bağımsızlığını kazanan çoğu az gelişmiş ülkenin ekonomik büyümelerini sağlayacak olan faktörlere tam ve yeterince sahip olmadığını göstermektedir. Bu yüzden 3. Dünya ülkeleri, sanayileşmiş ülkelerin teknolojisini yakalamak ve yerli endüstriyi korumak için ithal-ikameci kalkınma politikaları uygulamak zorunda kalmışlardır. Ancak ülkelerin ithal-ikamesi ile belli sanayi yatırımlarını gerçekleştirse bile yoğun teknoloji gerektiren modern sanayilerin oluşturulması için sermaye, yol ve enerji üretimi biçiminde fiziksel altyapının yanı sıra, sanayiye girdi olarak eğitilmiş ve iyi öğrenim görmüş insan gücüne sahip olması gerekmektedir. Gelişmiş ülkelerin, 3. Dünya ülkelerine yaptıkları planlamalarda gözardı edilen bu engeller, kurulan yeni sanayilerin çoğu kez maliyetli ve etkin olmayan sanayi özelliğine bürünmesine neden olmuştur. Böyle bir sonucun temel nedeni; gelişmiş ülkelerin 3. Dünya ülkelerini "Pazar" olarak görmelerinden kaynaklanmaktadır. Bu anlayışla hareket eden gelişmiş ülkeler, onların

sosyal, ekonomik, kültürel, siyasi vb. yapısal durumlarına bakmaksızın kendi sermaye ve malların rahat bir şekilde giriş-çıkış yapabileceği ve alacaklarını düzenli bir şekilde tahsil edeceği programlı ve politikaları uygulattığı görülmektedir.

Böylece sanayileşmek için daha altyapısı hazır olmayan 3. Dünya ülkelerini hem sermaye hemde teknolojik olarak bağımlı hale getirmeyi başarmışlardır. Bunun sonucunda 3. Dünya ülkelerinde uygulanan programlar, bu ülkeleri bir planlama kargaşası içine götürmüş ve bu durumun süreklilik kazanmasıyla birlikte ülkeler bugün bile nasıl kalkınacaklarını değil, borçların neyle ödeyeceğini düşünmekten öteye geçememektedir.

Sadece kendi menfaatlerini düşünen gelişmiş ülkeler, 3. Dünya ve gelişmekte olan ülkelere önerdiği planlamaların altında bu gerçek yatmaktadır. Başka bir deyişle gelişmiş ülkelerin kendi menfaatlerini gerçekleştirebileceği politikaların uygulamasını istemektedir. Örneğin, Türkiye ve ABD'nin ilk resmi bağlantısı olan Thamburg raporunda "Türkiye tarımının bugünkü ihtiyacının traktör olmadığı vurgulanmasına" rağmen daha sonra Türkiye'nin ABD traktörleri için iyi bir pazar olduğu anlaşılmasıyla bu fikir değişmiştir. Gelişmiş ülkeler bazende 3. Dünya ülkeleri ve gelişmekte olan ülkelerin kalkınmaları için elindeki tüm kaynakları kullanabilmektedir. Örneğin Meksika, Şili, Yunanistan gibi ülkeler kalkınmaları için yüksek mali ve teknik destek görmektedir. Bu gibi olaylar sonunda gelişmiş ül-

kelerin tavsiye ettiği ve bazende zorunlu gördüğü planlamaların 3. Dünya veya gelişmekte olan ülkelerin kalkınma ve büyümeleri için değil, kendi ekonomik ve siyasi gücünü arttırmaya çalışmaktan ibaret olduğu anlaşıl-maktadır.

Başarılı bir planlama yapılırken, ekonomik etkenler yanında, geçmişten alınan tarihsel ve kültürel miras, yüksek eğitim düzeyi, verimlilik, homojen bir dil ve dayanışma birliği gibi etkenlerde dikkate alınarak yapılmalıdır. Ancak böyle bir durumda hiçbir bağımlılık yapmadan istenilen iktisadi kalkınma sağlanabilir. Örneğin, Japonya dünya ekonomisindeki bugünkü yerini böyle bir planlamaya borçludur. Başka bir deyişle Japonya, Batıya karşı koyabilmenin tek yolu "onlar kadar güçlü bir ordu, gelişmiş bir sanayi, manevi değerlere sahip çıkan bir millet ve en önemlisi sağduyulu aydınların yetiştirilmesini" öngören temel bir felsefeyi amaçlamıştır. Bu yüzden, ekonomik açıdan girişimci sınıftan yoksun olan Japonya, öncelikli olarak demiryolu, gemi, madencilik ve metal sanayii yatırımları devlet eliyle yapılmıştır. Ancak sermaye birikiminin yetersizliği sebebiyle temel yatırımların gerçekleştirilmesinde dış borçlanma yoluna gidilmiştir. Burada en önemli husus dış borçlanmanın sadece temel yatırımlar için alınması ve kültürü emperyalizmden şidetle kaçınılmasıdır. Aksi takdirde her çıkmazda dünya ekonomisinin icra memuru işlevi gören IMF ve Dünya Bankasına başvurmak emperyalizmin yeni statükosunu oluşturacak bu kurumlara zemin hazırlamak demektir.

Özellikle 1980 sonrası Türk ekonomisinde görülen durumda budur. Bu dönemden sonra Türkiye'ye yeni uluslararası ekonomik iş bölümünde borç ekonomisi işlevi verilmiştir. 1987 yılından sonra kendini iyice gösteren bu başağrısı her yıl kendini biraz daha hissettirir duruma gelmiştir. Tüm bunlara rağmen dış borç ana parasında azalma olması gerekirken her sene daha da artmıştır.

Türkiye'nin Dış Borç Ödemeleri (1989 - 1996) (Milyon Dolar)

Yıllar	Dış Borç ve Faiz Ödemeleri		
	Anapara	Faiz	Toplam
1989	4263	2907	7170
1990	4033	3264	7297
1991	4121	3430	7551
1992	5294	3217	8511
1993	4623	3574	8227
1994	6070	3923	9993
1995	7594	4303	11987
1996	---	---	10508
Toplam			71154

Kaynak: Türkiye Gazetesi, Ekonomi Sayfası, 21 Mayıs 1996, s. 6

1984'de kısa vadeli borçlanmak eğilimlerinin güç kazanması, yabancı bankaların Türkiye'ye ancak ödeme açıklarını kapatma amacıyla borç vermeleri 1980 sonrası durumun özeti- dir. Bu noktada önemli olan ne ekonomik büyüme ne de enflasyonun önlenilmesi değil, önemli olan herşeye rağmen ihracatın artırılması ve dış borçlanma imkanlarından yararlan-

arak hiçbir zaman bitmeyecek borçların iadesidir. O kadar ki ekonomide büyüyen dış ticaret rantından pay alarak bunu dışarıya aktaran kapitalist güç, küçük kâr marjlarımızı bile büyük nimet olarak görmekte ve göbek bağına asla kesilmez duruma getirmektedirler. İşte 24 Ocak 1980 ve 5 Nisan 1994 gibi istikrar programları ile az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerin sadece dış borç geri ödeme sorununu çok iyi bir şekilde planlamış ama ülkelerin kalkınma ve büyüme sorunlarına hiçbir çözüm getirememiştir. Nitekim, Türkiye 1989-1995 yılları arasında 36 milyar doları anapara 24.5 milyar doları faiz olmak üzere 60.5 milyar dolar dış borç ödemesi yapmıştır. Yine 1996 yılında da yaklaşık 10.5 milyar dolar dış borç ödenmiştir. Bu yüksek dış borç ödeme gücünden dolayı Türkiye bir türlü yatırımlarını artırıp işsizliği düşürememiş, ihracatı artırıp milli geliri yükseltmemiş ve fiyatları kontrol edemediğinden enflasyonu aşağıya çekememiştir.

Diğer taraftan Latin Amerika'da, Afrika'da veya Doğu Asya'da bulunan 3. Dünya ülkelerinde de durum farklı değildir. Gelişmiş ülkelerin veya onların egemenliğinde olan IMF ve Dünya Bankası gibi kuruluşların 1950'li yıllardan bu yana önerdiği kalkınma politikalarını uygulayan 3. Dünya ülkeleri arzu ettiği gelişme düzeyini yakalayamamıştır. Bunun sebebi olarakta sağlanan kaynakların verimsiz alanlarda kullanılması gösterilmektedir. Ancak borçlanmaya dayalı bir kalkınma politikası izleyen 3. Dünya ülkelerinin böyle bir politikayla ne kadar kalkınabileceği de ortadadır. Çünkü borçlan-

maya dayalı yatırım doğrudan veya dolaylı olarak büyük ihracat geliri ortaya çıkarması lazım ki ülke, borçlarını ödemek için yeterli döviz toplayabilsin. İşte 3. Dünya ülkelerinin de zaten kit olan kaynaklarıyla bunu başarmanın imkansız olması, bu ülkeler adına formüle edilerek sunulan planlamaların işlerliğini kaybetmesi anlamına gelmektedir. Yıllardır uygulanan bu politikalar sonucunda 3. Dünya ülkelerinin 1970'den 1988'e kadar toplam borç stoğu 1988'de, 1970'deki borç düzeyinin yaklaşık 17 katına çıkmasına neden olmuştur. Böyle bir durum 3. Dünya ülkelerinin elindeki kit olan dövizini, borcunu ve faizini ödemek için kullanmak zorunda bırakmış, bu da ülke ekonomisinin yeni borç buluncaya kadar istikrarsız olmasına neden olmuştur. Çünkü bu borç ödemeleri 3. Dünya ülkelerinden sanayileşmiş ülkelere devasa ve örneği görülmemiş bir kaynak transferi anlamına gelmekteydi.

Net Transferler (1982-1987) (Milyar Dolar)

Yıl	A.GÜ	Çok Borçlu A.GÜ
1982	17.80	3.85
1983	7.10	7.50
1984	7.30	17.50
1985	20.80	26.10
1986	30.70	24.90
1987	29.00	20.00

Kaynak: Heather D.Gibson and Euclid Tsakalatos, "Uluslararası Borç Krizi: Nedenler, Sonuçlar ve Çözümler", Fikret Şenses (Haz.), Kalkınma İktisadi Yükselişi ve Gerilemesi, 1.

Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 1996, s. 199.

İşte, bu kaynak transferleri sonucunda döviz sıkıntısına düşen 3. Dünya ülkeleri, ihtiyacı olan döviz (kredi veya hibe vb.) alabilmek için kendisine IMF veya gelişmiş ülkeler tarafından önerilen programları uygulamak zorunda kalmışlardır. Ülkelerin sosyal, ekonomik, kültürel, siyasi yapıları dikkate alınmadan önerilen bu programlarda yeni borç ödeme düzenlemelerinden ileri gidememiştir.

Ancak şu soruyu kendimize sormadan geçemiyoruz. Bütün bunlara rağmen bu ülkeler nasıl bu kadar yüksek dış borç ödeyebiliyorlar?

Bunun tek açıklaması bu ülkelerde dış ve iç borçlanmanın çok yüksek olmasıdır. Bu da borcu borçla ödeme kısır döngüsünün kırılmadığını göstermektedir. Başka bir deyişle 1989-1996 yılları arasında Türkiye 71 milyar dolar dış borç ödemesine rağmen, dış borcu azalmamış aksine giderek artmıştır. 1997 yılına girdiğimiz şu günlerde ise Türkiye'nin ödenen dış borç kadar daha borcu vardır. Bu borç ve faiz yükünden dolayı Türkiye ve aynı durumdaki 3. Dünya ülkeleri bırakın ekonomik, siyasi ve sosyal alanda planlama yapmayı, bunlara nefes alıracak çok küçük kararları dahi uygulamada zorluk çekmektedir.

1980 yılların sonuna doğru Tanzanya eski devlet başkanı Julius Nyerere şu soruyu sormuş: "Borçlarımızı ödemek için çocuklarımızı açlıktan öldürmemiz mi gerektiriyor?" Bugünkü dünyada yüzbinlerce çocuk ülkelerinin borçlarını ödeyebilmesi için canla-

rını verdiler ve halen milyonlarcası da yetersiz beslenme sonucu çelimsiz vücutları, çaresiz ve zayıf zihinleriyle faiz ödemeye devam etmektedir.

Sonuç olarak, gelişmiş ülkelerin, azgelişmişlik sürecindeki 3. Dünya ülkelerine her seferinde farklı renklere aynı ilacı (!) hastalığınıza çare diyerek sunmaları, bu ülkelerin 3. Dünya ülkelerinin planlama sorununa nasıl baktığını ortaya koymaktadır.

KAYNAKÇA

AÇBA, Sait, Devlet Borçlanması, Afyon: Kocatepe Üniv. İ.İ.B.F. Yayınları. Eylül 1991. BARAN, Paul. Büyümenin Ekonomi Politikası: Çev: Ergin Günçe, İstanbul: May Yayınları, 1974.

BAŞKAYA, Fikret. Kalkınma İktisadının Yükselişi ve Düşüşü, Ankara: İmge Kitabevi. Şubat 1994.

ÇARIKÇI, Emin. Yarı Gelişmiş Ülkelerde ve Türkiye'de Sanayileşme Politikaları. Ankara: Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar, 6, Turhan Kitabevi. 1983.

GİBSON, Heather D. ve Euclid Tsakalatos, "Uluslararası Borç Krizi: Nedenler Sonuçlar ve Çözümler", Fikret Şenses (Haz.), Kalkınma İktisadi Yükselişi ve Gerilemesi, 1. baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 1996.

İLKİN, Akın. Kalkınma ve Sanayi Ekonomisi, İstanbul: İ.Ü. Yayınları, No: 3487, 1988.

NUNNENKAMP, Peter, "Üçüncü Dünyanın Geleceği-Mevcut Sorunlar ve Kalkınmada İşlerliğine Yönelik Sonuçlar", Fikret Şenses (Haz.), Kalkınma İktisadi Yükselişi ve Gerilemesi, 1. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, 1996.

SALAMA, Pierre. Azgelişmişliğin İktisadi, Çev: İsmail Kılınç ve Kuvvet Lordegli, İstanbul: Belge Yayınları, 1986.

SCHWAB, Klaus and Claude Smadja. Power and Policy: The New Economic

World Order. Harvard Business Review, Vol: 72, No: 6, Nov-Dec. 1994.

THUROW, Lester. Sıfıra-Sıfır Toplumunu, Çev: Nilgün Himmetoğlu ve Doğan Erberk, İstanbul: Altın Kitaplar Basımevi, 1989.

Sayın
Okurumuz,
1998 Yılı
Aboneliğinizi
Yenilediniz mi?
Bekliyoruz...

Adres:

.....

.....

.....

Telefon :

Fax:

Görüşler

Yrd. Doç. Dr. SEFER GÜMÜŞ

Trakya Üniversitesi İ.İ.B.F. İşletme Bölüm Başkanı

Bosna Hersek Cumhuriyeti'nde Mevcut Ekonomik Yapı

1- Giriş

Eski Yugoslavya Federal Sosyalist Cumhuriyeti'nin dağılmasından sonra 25 Haziran 1991'de Slovenya ve Hırvatistan eş zamanlı olarak bağımsızlıklarını ilan etmişler, Bosna Hersek Cumhuriyeti ise, 1 Mart 1992'de yapılan referandum sonucuna göre bağımsızlığını ilan etmiştir. Bağımsızlığını ilan eden B.H. Cumhuriyeti uygulayacağı ekonomik sistem olarak Serbest Pazar Ekonomisi sistemini prensip olarak kabul etmiş, ancak sistemin uygulanmasına fırsat bulamadan savaş başlamış ve bilindiği üzere savaş 3.5 yıl sürmüştür.

Dayton Anlaşmasını müteakiben barış ortamına giren B. H. Federasyonunda savaş sonrasında oluşan yoklukların yanında ikinci ve en önemli sorun, ülkede henüz devlet geleneği olmadığı için ekonomik ve sosyal kurumların oluşturulmasında yaşanan güçlükler olarak kendini hissettirmiştir. Ayrıca, özellikle üst düzey yönetimde görev alan yöneticiler teorik olarak liberal sistemi savunmalarına karşın pratikte yılların verdiği alışkanlık ve sosyalist sistemin oluşturduğu prototip zihniyet nedeniyle cesaretli adım atamamaktadırlar. Bu zihniyetin olumsuz etkilerini pratik hayatta kolayca görmek mümkündür. Nitekim, halen

ticaret hayatında, özellikle yabancı yatırımcı üzerinde en fazla caydırıcı olan bu etkenler bu zihniyet sonucunda uygulamaya konulan oldukça rijit ve muhafazakar uygulamalardır. Bu etkenleri kısaca özetlemek gerekirse,

– Kanunlarda nitelik olması, devletin maliye teşkilatının yatırım ve ticaret adamı faaliyetinin her aşamasında polis gibi takip etmesi, kanunlarda teorik olarak yer alan maddelerin uygulamaya konulması sırasında yanlış yorumlanması, bankacılık ve döviz politikası uygulamalarında oldukça muhafazakar davranılması gibi hususlardır.

– Yürürlükte bulunan kanun yönetmelik ve mevzuatın sık sık değiştirilmesi, bu değişikliklerin en üst düzey yetkililerde dahil yetkili mercilerce yeterince takip edilememesi, şekilde sıralamak mümkündür.

Ayrıca, herhangi bir kanun veya yönetmelikte yer almamakla beraber yapılan bir tespite göre, savaş sırasında işadamları ve ticaret erbabının tüm parasına devlet tarafından el konulmuştur. Ancak, birçok kişi parasını devletten kaçırarak saklamıştır. Savaş sonrasında yeniden iş hayatına atılıp ticaret yapmak isteyen tüccar, ithalatçı ve işadamları sakladığı parayı doğrudan piyasaya sürmekte sıkıntılar yaşamaktadır. Örneğin, bir ithalatçı ithalat bağlantısı yapıp mal bedelini peşin ödemediğinde mali polis tarafından paranın nereden bulunduğu sorulmakta kaynak gösterememesi halinde parasının % 25'ine doğrudan el konulmakta ve aleyhinde soruşturma başlatılmaktadır. Halen birçok işadamlarının cebinde savaş sonrasında ye-

teri kadar parası olmasına rağmen bu parayı kısa vadede piyasaya sürememektedir. Bu nedenle, halen ihracatçılarımızın en çok karşı karşıya kaldıkları ve üzerinde caydırıcı etki yaratan bir husus, birçok Bosnalı ithalatçının (parası olmasına rağmen) peşin para ödememesi mal bedelini 2 veya 3 ay gecikmeyle malları sattıktan sonra ödemeyi taahhüt etmesidir.

Öte yandan Bosna Hersek'te mevcut gayrimenkul ve üretime yönelik fabrika ve tesislerin yaklaşık % 80'i devletin mülkiyetindedir. Özelleştirme konusu basında ve TV'de sürekli olarak gündemde tutulmasına karşın bu konuda henüz somut bir gelişme kaydedilmemiştir. Halen, yeni hükümetin gündemindeki en önemli konuların başında özelleştirme gelmekte olup, yetkililerin ifadesine göre 1997 yılı Mayıs ayından sonra bu konuda somut adımlar atılacaktır.

Bosna Hersek Cumhuriyeti'nin gündemindeki diğer önemli bir husus, Dayton Anlaşmasına göre ülkede tek bir Merkez Bankası'nın ihdas edilmesi ve tek bir para biriminin geçerli sayılması öngörüldükçe, Sırp Cumhuriyeti ve B. H. federasyonu gerek Maliye Bakanlığı yetkilileri, gerekse Merkez Bankası yetkilileri bu konuda oldukça düşünmekte ve yakın bir gelecekte Sırplarla mutabakat sağlanacağı ve ortak bir Merkez Bankasını işler hale getirileceği ifade edilmektedir. Halen B. H.'de para birimi olarak Bosna Dinarı ve DM kullanılmakta ABD Doları da dahil diğer konvertibl paralar kabul görmektedir. Bu nedenle, Bosna Hersek'e seyahat etmeyi planlayan işadamlarımızın yanında

ABD Doları yerine Alman Markı bulundurmaları gerekir.

2. Yasal Alt Yapı ve Düzenlemeler

2.1. Dış Ticaret Mevzuatı

– Mal ve hizmet ihracatı genelde tamamen serbest olup, devlet gerektiğinde kota ve lisans uygulama yetkisine sahiptir.

– Herhangi bir girişimci ihracat ve ithalat ile iştikal etmek istiyorsa mutlak surette şirket kurmak zorundadır. Ayrıca şirketin kuruluş ve lisans kaydı sırasında belirlediği ürünlerin dışında mal ve hizmet ihracat ve ithalat yapma hakkına sahip değildir.

– Dış ticaret faaliyetinde bulunan tüm firmaların kayıt ve sicilleri Dış Ticaret Bakanlığınca tutulmaktadır.

– Boşnak firmaları yurt dışında bankacılık finansal ve sigorta işlemleri yapabilir.

– Herhangi bir firma son iki sene içinde dış ticaret işlemlerinde yaptığı, sahtekarlık ve usulsüzlük nedeniyle Ekonomi Odasınınca suçlu bulunması halinde dış ticaret faaliyetlerinden men edilebilir.

– Her türlü dış ticaret işlemleri Bosna Hersek Merkez Bankası ve gümrük otoritelerince takip ve kontrol edilmektedir.

– Herhangi özel veya tüzel kişi,

a) *Sicil kaydı olmaksızın dış ticaret işlemleriyle iştigal etmesi halinde,*

b) *Sicil kaydında belirlenen mal ve hizmetlerin dışındaki mal ve hizmetlerin dış ticareti ile ilgilenmesi halinde,*

c) *İthal edilen malların iç piyasa şartlarına uygun olmayıp ihtiyaca cevap vermemesi halinde,*

d) *Yabancı bir kişinin B. H. dış ticaret mevzuatında belirlenen kurallar dışında ticari faaliyette bulunması halinde,*

1000 DM ile 5000 DM arasında ceza ödemekle yükümlüdür.

2.1.1. Yabancı Sermaye Mevzuatı

Yabancı bir kişi Bosna Hersek'te ekonomik amaçlı veya ekonomik amaç dışında bir amaca yönelik olarak serbestçe yatırım yapabilir, döviz ve Bosna Dinarı, cinsinden kazancını yurtdışına transfer ya da yeniden yatırım yapabilir.

– Yabancı sermaye yatırımı;

a) *Mevcut bir legal şirkete ortak olmak,*

b) *Yerli firmalarla joint ventura oluşturmak,*

c) *Kendi şirketini kurmak,*

d) *Özel yatırım, yap işlet devret, şekillerinde gerçekleştirilebilir.*

– Yabancı sermaye yatırımında ortaklık olması halinde yabancı sermaye oranında herhangi bir sınırlama yoktur. Sadece silah ve askeri malzeme, demir ve havayolları trafiği, telekomünikasyon ve kamu istihbaratı gibi sahalarda yabancı sermaye oranı maksimum % 49'u geçemez.

– Yabancı yatırımcılara verilen haklar geri alınmayıp bu husus kanunda açık olarak belirtilmektedir. Yabancı sermayeli ve yerli sermayeli firmaların hukuki açıdan bir farkları yok-

tur. Yerli ve yabancı şirket kurma aşamasında aynı prosedür ve işlemleri tamamlamak zorundadır.

– Yabancı sermaye kontratı yazılı form şeklinde olmak zorundadır. Orijinal yabancı sermaye kontratı Bosna Hersek'te kullanılan resmi dilde yazılacaktır.

– Yabancı sermaye yatırımı amacına yönelik olarak ithal edilen yatırım malları gümrük vergisinden muafır.

– Yabancı sermaye ile kurulan şirket ilk yıl için üretim amacına yönelik olarak ürettiği hammaddeyi gümrükten muaf olarak ithal etmek hakkına sahiptir.

– İhracat amacıyla yapılan üretim için hammadde ithalatı gümrük vergisinden muafır.

Cezai Müeyyideler

a) *Yabancı yatırımcının hissesi kanunda belirtilen oranların dışında ise,*

b) *Yatırım kontratı yazılı form şeklinde değilse, ayrıca Dış Ekonomik İlişkilerden sorumlu yetkili devlet otoritelerine başvuruda bulunulmamışsa*

c) *Yerli otoritelere gerektiğinde muhasebe kayıtlarını göstermemesi, ya da yıllık envanter ve bilanço kayıtları konusunda yetkililere bilgi vermemesi halinde,*

1000 - 5000 DM arasında para cezasına çarptırılır.

2.1.2. Serbest Bölgeler

Bosna Hersek Cumhuriyetinde ihdas edilecek Serbest Bölge özel

sektör şirketi mantığı ile yönetilen, her türlü altyapısıyla hizmet verebilecek ekonomik teknik ve idare işlemlerinin yürütüleceği bir bölgeyi ifade etmektedir.

– Serbest bölgeden yapılacak ihracat ve ithalat işlemleri için döviz transferlerinde geçici dahi olsa bir kısıtlama olmaması,

a) *İthalatta gümrük vergisi, ihracatta herhangi bir kısıtlama olmaması,*

b) *İthalatta gümrük vergisi, ihracatta herhangi bir vergi uygulanmaması,*

c) *Serbest bölgedeki çalışanların gelir vergisi dışında hiçbir vergiye tabi olmamaları, sayılabilir.*

– Serbest bölge kullanıcıları resmi makamlarca kayıtlı yerli veya yabancı kişi kuruluşları olabilir. Serbest Bölgede üretim, dışticaret, dövizle toptan ve perakende satış, bankacılık ve diğer finansal hizmetler sigorta ve reasürans turizm gibi faaliyetler yürütülebilir.

– Serbest Bölge uluslararası trafiğe açık liman, nehir, havaalanı, veya otobüs terminali gibi mekanlara yakın yerlerde kurulur.

– Serbest Bölge bir veya birkaç legal kurucu tarafından ihdas edilebilir.

Serbest Ticaret Bölgesi kurulmasına ilişkin kanuna göre başvuru sırasında:

a) *Serbest Ticaret Bölgesi kurucularının ismi,*

b) *Serbest Ticaret Bölgesi faaliyet sahasının ismi,*

c) *Ticaret Bölgesinde gerçekleştirilecek faaliyetlerinin tanımı,*

d) *Serbest Ticaret bölgesindeki otoritenin yetki sahasının tanımı,*

e) *Serbest Ticaret bölgesinde kuruluş için gerekli girişimlerde bulunacak ve serbest bölgeyi işleyecek olan yetkili kişinin adı, gibi bilgilerin Dış Ekonomik İlişkilerden Sorumlu Otoritelere teslim edilmek zorunluluğu vardır.*

2.1.3. Gümrük Vergisi

15 Ocak 1995 tarihli Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe giren gümrük mevzuatı ile Bosna Hersek Cumhuriyeti gümrük tarifelerini belirlemiş, ayrıca Gümrük Uluslararası İstatistik Tarife sisteminde Brüksel Mümenklatörü yerine AB ülkelerinde ve Türkiye'de uygulanan Harmonize sistem benimsenmiştir.

Mevcut uygulamaya göre gümrük oranları % 0 ile % 10 arasında değişmektedir. (sadece ateşli silahlar, tabanca, tüfek gibi % 18) Ancak, halen Bosna Hersek'e yapılan ihracatta gümrük vergisi dışında, federasyon vergisi adı altında % 11 oranında eş etkili bir vergi alınmaktadır. Dolayısıyla Bosna Hersek Cumhuriyetine yapılacak ihracatta gümrük mevzuatına belirlenen vergiye % 11 oranında vergi eklendiğinden gümrük mevzuatında % 0 vergi olsa dahi her halükarda ne tür mal ithal edilirse edilsin en az % 11 oranında vergi ödenmek zorunluluğu vardır.

2.1.4. Bankacılık

Bosna Hersek'de uygulanan Bankacılık Kanunu 6.5.1994 tarihinde

Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girmiş, bilahare 1.9.1996 tarihinde yayınlanan kanunla birçok maddesi değiştirilmiştir.

Söz konusu kanunun önemli maddeleri:

– Bosna Hersek'de özel ve tüzel kişiler tarafından banka kurulabilir.

– Yabancı özel ve tüzel kişilerin banka kurulabilmesi, banka kurma girişiminde bulunan kişilerin mensubu olduğu ülke ile karşılıklık esasına göre iki ülkenin birbirine banka kurma müsaadesi vermesi halinde gerçekleştirilir.

– Banka kurulması sırasında kurucuların sayısında her hangi bir sınırlama yoktur. (6.5.1994 tarihli Resmi Gazetede yayınlanan kanuna göre en az 10 ortak ifadesi yer alırken bu madde 1.9.1995 tarihinde değiştirilmiştir.)

– Bankalar karşılıklık esasına göre temsilcilik açabilir, yeni banka kurulabilir, ancak şube açamazlar.

– Banka kurulması için gereken sermaye minimum 2,5 milyon DM olup, uluslararası kredi ve garanti işlemlerinin de yapılması öngörülmüyorsa, 5 milyon DM sermaye koyma yükümlülüğü vardır.

– Bosna Hersek'de banka kurma başvuruları B. H. Merkez Bankasına yapılmaktadır ve ilk izin (lisans) bu kurumdan alınmaktadır.

– Banka kurulması sırasında istenen belgeler:

a) *Hissedarlar tarafından imzalanan anlaşma,*

b) *Bankanın ana statüsü,*

c) *Banka kuruluşuna ilişkin fizibilite çalışması,*

d) *Mütekabiliyet sertifikası,*

e) *Kurulacak bankada istihdam edilmesi öngörülen banka genel müdürünün ismi,*

Merkez Bankası banka kuruluşuna ilişkin başvuruyu aldıktan sonra 30 gün içerisinde olumlu ve olumsuz cevaplandırmak zorundadır.

2.1.5. Vergi Mevzuatı ve KDV Uygulaması

B.H. Cumhuriyetinde yürürlükte olan Vergi Kanunu 10 Şubat 1995 tarihli Resmî Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girmiş olup, zaman zaman bazı maddelerinde değişiklik yapmakla, ya da yeni maddeler eklenmekle beraber özünde çok fazla bir değişikliğe uğramamıştır. Halen, mevcut uygulamaya göre, kurumlar vergisi, damga resmi KDV, hizmet vergisi ve özel tüketim vergisi adı altında vergiler uygulanmaktadır.

KDV % 15 ile % 20 arasında değişmektedir. Toptan satışlarda KDV uygulanmamakta sadece perakende satışlarda KDV uygulanmaktadır. Toptan satışlarda sadece % 10 oranında hizmet vergisi adı altında vergi uygulanırken, anılan vergi perakende satışlarda da uygulanmaktadır.

– Bosna Hersek'de faaliyet gösteren şirketler ayrıca, yıllık kurumlar vergisine tabi olup yıl sonunda kurumlar vergisi ödemektedir. Kurumlar vergisi brüt kâr üzerinden alınmakta, ilk yıl vergiden muaf olup, ikinci yıl % 45 oranında, üçüncü yıl % 35 dördüncü yıl ve daha sonra % 25 oranında tahsil edilmektedir.

– Bosna Hersek'de firma kurarak ticari faaliyette bulunan yabancı firmalar kârlarını serbestçe transfer edebilmektedir. Ancak, her transferde transfer edeceği miktarın % 10'u Dinara çevrilerek bankalarda kendileri adına bloke edilmektedir.

– Bankacılık işlemlerinde günlük 1000 DM'den daha fazla nakit çekilememekte, 1000 DM'nin üzerinde para talep edilmesi halinde bankaya yazılı olarak başvurarak avans hesabı adı altında para çekilebilmekte, bilahare harcamalar faturalandırılarak bankaya ibraz edilmektedir.

– Maksimum 100 DM'lik harcamalar direkt olarak fatura alınarak muhasebeleştirilmekte harcamaların 100 DM'lik üzerinde olması halinde ise SDK kurumu kanalıyla muhasebeleştirilmektedir.

2.1.6. B. H. Cumhuriyetinde Mal Bazında Uygulanan KDV Oranları

KDV'si % 15 Olan Ürünler:

Orijinal sanat eserleri (resimler, heykeller, mimari eserler), bilgisayar, printer ve hesap makineleri, elektrik, odonkömürü, linyit, kömür çeşitleri gaz, odun, benzin çeşitleri, müze, galeri, resim katalogları, sanat, kültür, bilim, eğitim, ekspervideo teypleri ve audiokasetleri, teypler, kompakt diskleri. Opera, senfoni, tarihi müzik eserler, klasik müzik eserleri, masallar, romanlar, sanat, folk ve pop müziği ve şarkıları. Petek ve arıcılık donanımı, turizm, propaganda, bilgi broşürleri, orijinal tarihi eserlerin kopyaları, kartpostalları, resimcilik, heykelcilik malzemeleri, bayraklar ve armalar (devle-

tin sembolleri).

KDV'si % 10 Olan Ürünler:

İnşaat malzemeleri: İnşaat kum, çakıl taşı, taze beton, tuğla, kırı, beton ve siporeks blokları, kiremit, asbest çimento blokları, beton demiri, cam çeşitleri, seramik, termoizolasyon ve hidroizolasyon malzemeleri (cam yünü, bitumen ve sentetikten). Kereste ve ahşap ürünleri, elektrik tabloları, su boruları (ve donanımı), kanalizasyon boruları, taban sifonu.

KDV'si % 5 Olan Ürünler:

Tarım ve balıkçılık ürünleri, gıda maddeleri (kahve hariç), okul ve kırtasiye malzemeleri, sabun, saç ve vücut şampuanları, traş kremi, diş macunu ve diş fırçası, tuvalet kâğıdı, çocuk giyim eşyası (14 numaraya kadar), çocuk ayakkabıları (36 numaraya kadar), tansiyon ve kan şekeri ölçme aletleri, deterjan, çocuk oyuncakları, kullanılmış araba alım-satım ve diğer motorlu araçları, deniz araçları, posta pulu, değerli kâğıtlar, sakatlar derneği tarafından kurulan firma fabrika ve organizasyonlar tarafından yapılan ürünler (motorlu araçlar hariç), ilaçlar, defin malzemeleri, jeneratör, kollektör, güneş enerjisi kollektörü, koruyucu gaz maskesi, gübre, ambalaj, bebek malzemeleri, yangın donanımı.

KDV'si % 20 Olan Ürünler:

Yukarıda belirtilen listede yer almayan tüm ürünler % 20 KDV'ye tabidir.

Özel Tüketim Vergisi Uygulanan Ürünler:

Özel Kahve Vergisi:

- Kafeinli ve kafeinsiz ham kahve 1,00 DM / 1 kg.
- Kafeinli ve kafeinsiz kahve 2,50 DM / 1 kg.
- Kahve ekstresi, 4,00 DM / 1 kg.

Özel Meşrubat Vergisi:

- Yerli meşrubat 10,00 DM / 1 hektolitire.
- Yabancı meşrubat 20,00 DM / 1 hektolitire.

Özel Tütün Vergisi:

Sigara

1– Webl TVZ, Galuloises B TVZ, Boss-box TVZ, West 100 S, Muratti, Milde sorte 100 S, More, Camel box, Winston box, Marlboro box light, Marlboro box, Marlboro box 100 S, Marlboro lighth 100 S, Winston 100 S, camel 100 S, Salem, Yves Saint Loren, Erntre 23, Rothmans, Marlboro Hafii TVZ Trussardi N1 Dunhill, Trussardi de luxe DM 2,30.

2– Chesterfield, West, Milde sorte box, Kim mentol, Kim super light, HB-box DM 1,65.

3– Ronhil Red 21, Boss soft TVZ, HB; Lord, Milde sorte, Box-TDR DM 0,88.

4– Benson Gold, f-160 box, Benston box, Croatia-filter, Ronhil blue, Walter-Wolf, Dorset, Dorset hard, Dorset mentol, Ronhil lights, Hercegovina, F-160 light, marlboro hafii FDS, Marlboro box FDS, Zagreb exclusive, Ronhil prestige, Walter-Wolf export DM 0,82.

5- *Partner 100 S, Partner, Filter 57, Rodeo, MT/R; Set Bond FDS, Macho, Bos DM 0,63.*

6- *Opartija filter, Astral filter, York, Kolombo, Korona, Corona filter, f-160 hafif, Benston hafif, Dorste soft. DM 0,63.*

7- *Kingston, DM 0,60.*

8- *Kingston-expres, DM 0,53.*

9- *Bosna, wind, sedef, drina 100 mm. DM 0,32.*

10- *Sarajevo, Drina-filtresiz, Drina filtresiz, Drina filter, Colorada, Ars, Safari, Bella, Trent*

Diğer Tütün Ürünleri:

1- *İthal tütün DM 15,00.*

2- *Yerli sigara DM 0,16.*

3- *Ssigarilos DM 1,10.*

3. Bosna Hersek'de Firma Kurmak İçin Yapılacak İşlemler

Bosna Hersek federasyonunda yürürlükte olan yasalara göre, adi şirket, limited şirket, komandit şirket, anonim şirket şeklinde kurulması mümkündür. Şirket kurulması işlemleri Avukatlık-Müşavirlik büroları tarafından takip edilerek sonuçlandırılmaktadır. Başvurular Ticaret Mahkemelerine yapılmakta, başvuru dilekçesinde şirketin ismi, genel müdürlük, Harmonize sistem numenklatörüne göre faaliyet sahası ve şirkete yetkili isminin belirtilmesi gerekmektedir. Avukata firma kurulması için vekalet verilirken sadece kurucuların pasaportlarının örneği yeterli olmaktadır.

Adi şirket kurulması için SDK'ye (Türkiye'de Vergi Dairesine benzer bir kurum) 1000 DM para yatırılmak-

ta, bu meblağ şirket kurucusunun adına bankada bloke edilmekte, şirketin kurulmasından sonra şirketin yaptığı harcamaları gösterir faturalar ibraz edilerek para geri alınmaktadır.

Çok ortaklı şirketlerde ise SDK'ya yatırılan miktarlar 10.000 DM olarak belirlenmiştir.

Firmanın kuruluşu sırasında 500 DM civarında harç, vergi vs. ayrıca, avukatlık ücreti olarak 800 DM civarında ücret ödenmekte, bir şirketin kuruluşu ortalama 1300-1500 DM firmanın adına bloke edildiğinden harcamaya kapsamında değerlendirilmektedir. Kuruluş prosedürünün tamamlanması ise ortalama 20-30 gün kadar bir zaman almaktadır.

3.1. 1996 Yılı Ekonomik Göstergeleri

Nüfus (B.H. Cumhuriyeti) 4.180.150, nüfus (B.H. Cumhuriyeti) 2.253.606, kişi başına düşen milli gelir 59 US Dolar, enflasyon oranı % 2,9, işsizlik oranı, resmi bir istatistik bulunmamakta ancak % 75 oranında olduğu tahmin edilmektedir.

Turizm gelirleri (1995 yılında) 1.736.663 DM, sanayi üretim indeksi (1991=100) 9,3, toplam üretim indeksi (1991=100) 12,2, sanayi üretimiindeki artış (1995 yılına göre) % 87.

Üretimde önem arz eden ürünler (1996 Ocak-Ekim), elektrik üretimi 2.954.408 MW h, taş kömürü 1.162.395 ton, linyit 598.142 ton, porland çimento üretimi 152.478 ton, demir çelik üretimi 87.000 ton, azot 3.208 ton, kereste 89.000 m³, bira 231.318 hl., tütün 167 ton, sigara 2.365 ton, buğday 140.000 ton.

DIŞ TİCARET (Bin US Dolar) (1995)

İthalat	523.615	205.776 (Ocak-Mayıs)
İhracat	23.736	20.163 (Ocak-Ağustos)
İthalata önemli ilk 4 ülke	1995	1996 (Ocak-Mayıs)
Hırvatistan	% 25.3	% 20.6
Slovenya	% 19.9	% 16.9
İtalya	% 16.7	% 19.9
Almanya	% 2.8	% 12.9
İhracata önemli ilk 4 ülke	1995	1996 (Ocak-Mayıs)
Hırvatistan	% 14.3	% 29.0
Slovenya	% 31.4	% 21.0
İtalya	% 2.8	% 9.4
Almanya	% 21.8	% 12.3
İthalatta ilk 4 madde	1995 (Ocak-Haziran)	1996 (Ocak-Haziran)
Gıda maddesi ve canlı hayvan	% 39.0	% 23.0
Makina ve taşıt araçları	% 18.4	% 28.0
Diğer sanayi ürünleri	% 17.5	% 13.5
Kimya ürünleri	% 6.1	% 14.4
İhracatta önemli madde	1995 (Ocak-Eylül)	1996 (Ocak-Eylül)
Makina ve taşıt araçları	% 54.0	% 20.5
Diğer sanayi ürünleri	% 34.2	% 52.0
Yenilmeyen maddeler (Yakıt hariç)	% 8.0	% 25.4
Kimya ürünleri	% 1.1	% 1.1

Kaynak: Saraybosna Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, Saray Bosna, Mayıs 1997.

KEMAL KURDAŞ

EKONOMİK POLİTİKA ÜZERİNE İncelemeler - Yorumlar

«Öyle görünmektedir ki, fırsatçı popülist politikacı takımı, dışarda ve içerde borçlanıp günü gün etmek olanağı mevcut olduğu sürece, ekonomik politikada kendiliklerinden hiçbir zaman bilimsel, ciddi politika ve tedbirlere başvurmayacaklardır. Böyle bir tutuma girmeyeceklerdir. Oysa devlet gemisi fırtınalı bir denizde kayalıklara doğru hızla sürüklenmektedir.»

Fiyatı: 800.000.- TL / Öğrencilere indirimli

İsteme adresi

Binbirdirek Mah. Suterazisi Sok. No: 6/2; Sultanahmet - İstanbul
Telefon: (0212) 518 17 32 • Fax: (0212) 518 66 43

Ayın Ekonomik Olayları

Dr. YILDIRIM KILKIŞ

Ekonominin Genel Manzarası

1998 yılı bütçesinin görüşülmeye başlandığı bu sıralarda, 1997 yılının ekonomik hedefleri yıl sonuna doğru bu hedeflerin neresinde bulunduğumuz da ortaya çıktı. Bu hususla ilgili başlıca rakamlar şöyledir:

Ekonomik Göstergeler	Hedef	Gerçekleşme
Ortalama enflasyon	% 65	% 80
Büyüme hızı	% 4	% 6
Ortalama dolar kuru	135.000.- TL.	152.000.- TL.
İhracat	29.5 milyar dolar	26 milyar dolar
İthalat	50 milyar dolar	46 milyar dolar
İç borç ödemesi	1.568 katrilyon TL.	1.971 katrilyon TL.
Dış faiz ödemesi	296 trilyon TL.	320 trilyon TL.
Bütçe geliri	6.255 katrilyon TL.	5.427 katrilyon TL.
Bütçe açığı	0 TL.	2.456 katrilyon TL.

Ekonomik büyüme hızının 1998'de % 3'e düşürülmesi öngörülürken, bunun için yatırımların ve faiz giderlerinin ücret ve maaşların kısılanması mümkün görülmemektedir. Sanayi üretimi Ağustos ayında % 13'e ulaşmış, imalat sanayinde kapasite kullanımını Eylül ayında % 84.7'ye çıkararak son yılların en yüksek düzeyine çıkmıştır. Diğer taraftan, özel sektör yatırımları da hızla artmaktadır.

Yukarıdaki gelişmelere karşın iç borç stokunun 5 trilyon TL'na (4.925.598 milyar TL.), dış borç stoku ise 82.1 milyar dolara yükselmiştir. Döviz rezervi Ekim başlarında 21 milyar doları (21.144 milyar dolar) aşmış, Ekim ortasında 20 milyar 921 milyon dolara inmiştir. Ekimin ilk yarısında 539.03 milyar dolar dış borç ödemesi yapılmıştır.

Hükümet, 1997 bütçesine ek olarak 1.9 katrilyon TL. bütçe talebini TBMM'ne sevk etmiştir. Hükümetin bu ek bütçe kanun tasarısına göre, 1997 yıl sonu bütçe açığının 2.6 katrilyon TL olacağı belirtilmiştir.

Özelleştirme

Özelleştirme konusunda, iki önemli kuruluş gündemdedir. Bunlardan biri Türk Ticaret Bankası'nın diğeri ise Etibank'ın satışidir. Türk Ticaret Bankası'nın (Türkbank)

DR. YILDIRIM KILKIŞ

Türk Petrol ile, Türkbank'ın % 80.2'sine sahip bulunan Türk Ticaret Bankası Sosyal Güvenlik Emekli ve Yardım Sandığı Vakfı arasında satış yapılmış ve banka hisselerinin % 67'sinin satışı konusunda önemli gelişmeler olmuştur. Bu satışın ne zaman kesinleşeceği henüz belli değildir.

Etibank'ın özelleştirilmesi konusunda Doğan Kumruoğlu'nun görevinden istifa etmesi üzerine, satış ihalesinin 3 Kasım'da yapılması kararlaştırılmış ve ihaleye ilginin az olduğu anlaşılmaktadır.

55. Hükümetin 100 Günlük İcraatı

Sayın Başbakan Mesut Yılmaz'ın Ekim sonlarına doğru yaptığı 100 günlük icraatını değerlendirme konuşmasında, bu süre içinde 227 ihale tutarında özelleştirme yapıldığı, 12 adet termik santral ihalesinin sonuçları dağıtım bölgesine ayrılan elektrik dağıtım haklarının özelleştirilmesi için değerlendirilmekte olduğu ve yıl sonuna kadar 4 milyar dolar üzerinde geliri sağlanmıştır.

55. Hükümetin 100 günlük icraatı ile ilgili 20 Ekim tarihinde yapılan basın toplantısında diğer başlıca kanunların başlıkları şöyle açıklanabilir:

– Bütçe uygulamaları, Para ve Mali Politikalar, Enflasyon ve Kıt Fiyatlar, Yıllık destekleme, 26 milyar dolarlık ihracat, 16.5 katilyonluk yatırım, İhtisap Kanunları, Yeni Bankalar Kanunu, Devletin yeniden yapılanması.

Ekim ayının olumsuz haberi, ülkemizde enerji sorunu olmasının başlangıcı olarak değerlendirilmektedir. Kasım ayından itibaren elektrik kesintilerinin başlaması devam edeceği anlaşılmaktadır.

Ekim ayında yaşanan önemli bir ekonomik olay, Asya-Pasifik borsalarında yaşanan düşüşün, Amerika Birleşik Devletleri'ne ve Türkiye'ye yansımalarıdır. ABD'de ve Türkiye'de çok kısa sürmüş ve borsalar toparlanmıştır.

IMF ile Hükümetimiz arasında Ekim ayının ilk haftasında başlayan görüşmeler ancak konular IMF Türkiye Masası tarafından incelenmesinden sonra sonuçlanmıştır.

1997 ekim ayının ekonomik manzarası, genel olarak yukarıda açıklanan gibidir.

1997 Ekim ayında tesit edilen başlıca ekonomik olaylar kısaca şöyledir:

1997 Ocak - Temmuz Dönemine Ait Dış Ticaret Rakamları

Devlet İstatistik Enstitüsünden açıklandığına göre, 1997'nin ilk 7 ayında dış ticaretimiz 13 milyar 732 milyon 341 bin dolar, ithalatımız ise 25 milyar 56 milyon 341 bin dolar olmuştur. Geçen yılın aynı dönemine göre ihracatımız % 9.2, ithalatımız % 10.2 artmıştır.

İhracatın ithalatı karşılama oranı, bu dönemde geçen yıla göre % 50.7 olmuştur. Dış ticaret açığı % 2.7 azalarak 11 milyar 823 milyon 341 bin dolar gerilemiştir.

MALİ OLAYLAR

Kara Para Aklama Yönetmeliği Revize Ediliyor

Maliye Bakanlığı, bazı hükümetlerin uygulamasını yılbaşına ertelediği Kara Para Aklamayla Mücadele Yönetmeliğini yeniden düzenleme çalışmaları yapmaktadır. Bankacılar, devamlı bilgi verilmesi sınırının 5 milyar liradan 50 milyar liraya çıkarılmasını talep etmektedir. Maliye Bakanlığı'nın ise, devamlı bilgi verilmesi yerine, şüpheli işlemlerin takibine önem verilmesi görüşünde olduğu anlaşılmaktadır. Bu hususta biran önce etkin uygulamalara başlanması beklenmektedir.

Tahsilat Genel Tebliği

28 Ekim 1997 tarihli Resmi Gazetede yayımlanan Tahsilat Genel Tebliği ile, ödeme müddeti içinde ödenmeyen kamu alacaklarının cebren tahsilini temin etmek amacı ile tahsil dairelerince alınan haciz ve ihtiyati haciz kararlarının tebliğ edilmesi yeniden düzenlendi. Bankalar nezdinde Türkiye gelenide hak ve alacak araştırması yapılmasında zorunluluk görülenler için, mevduat kabul eden bankaların genel müdürlerine alacaklı tahsil dairelerince doğrudan tebliğ edilecektir.

Fiyat İndeksleri

1997 Ekim ayında, DİE rakamları ile tüketici fiyat indeksi aylık % 8.3, yıllık % 93.2; toptan eşya fiyatları ise aylık % 6.7, yıllık % 87.5 olmuştur.

ZAMLAR

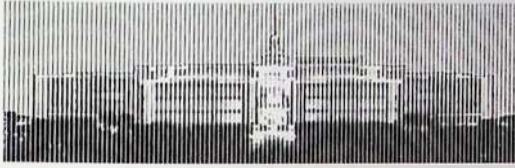
1997 Ekim ayı zamlar açısından yoğunluk göstermiştir. Tesbit edebildiğimiz başlıca zamlar şunlardır:

- Elektrik fiyatlarına Ekim ayında % 5 zam yapılmıştır.
- Süte % 23 - % 28.5, yoğurta % 13.6, kaşar peynirine % 57 zamlar yapılmış ve bu zamlar 7 Ekimden itibaren uygulamaya konmuştur.
- Taş kömürüne 1 Ekimden itibaren % 6 - % 7 arasında zam yapılmıştır.
- Akaryakıtta 9 Ekimden itibaren % 5 - % 9 arasında zam yapılmıştır.
- Türk Hava Yolları iç hat ücretlerine 15 Kasımdan itibaren uygulanmak üzere % 15 zam yapılmıştır.
- İskenderun Demir Çelik Fabrikaları (İSDEMİR) ürünlerine 21 Ekimden itibaren % 4 zam yapılmıştır.
- Şeker fiyatlarına 1 Kasımdan itibaren % 5 zam yapılmıştır.
- Kâğıt ve karton fiyatlarına 5 Ekimden itibaren % 2.5 - % 7.4 arasında zam yapılmıştır.
- Alüminyum fiyatlarına 6 Ekimden itibaren % 1.9 - % 2.5 arasında zam yapılmıştır.

YENİ YENİLİKLERE YOLCULUK '97

YAPI KREDİ

BİLGİ ÇAĞI
BANKACILIK ÜSSÜ

ANLAYIŞ *farklı*

KÜLTÜR *farklı*

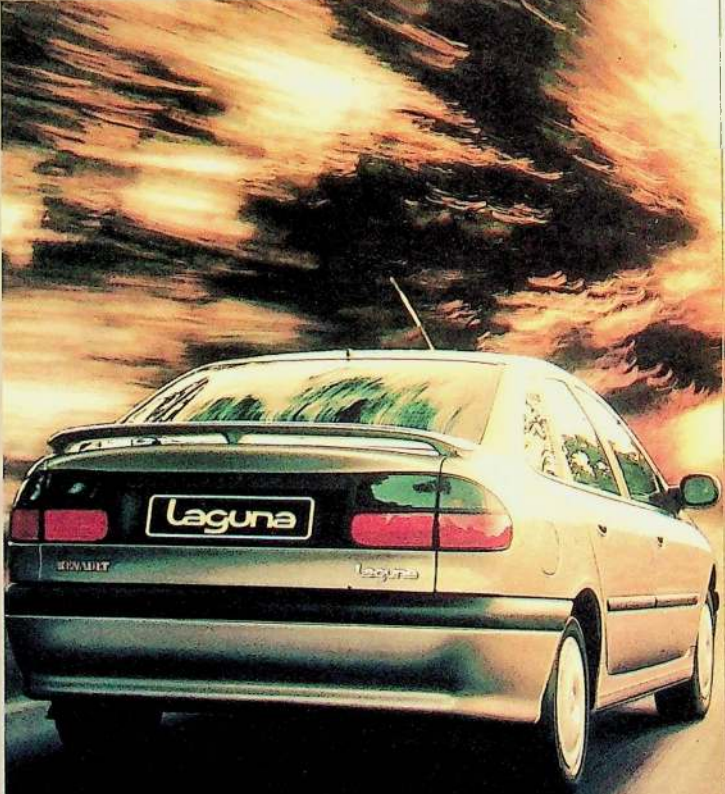
FELSEFE *farklı*

Burası Yapı Kredi. Fark burada.

YAPI **KREDİ**
"hizmette sınır yoktur"

Laguna'yla kimse yarışamaz.

Renault Laguna'yı
rakipsiz kılan
öyle çok şey var ki!
Soylu çizgilerinin
altında yatan
büyük güç,
şımartıcı konforuyla
bütüleşen üstün
emniyet unsurları,
sadece sürücüsüne
değil bütün
yolcularına verdiği
eşsiz zevk...
Size en yakın
Renault yetkili
satıcısına uğrayın.
Laguna'yı
kendiniz deneyin.

RENAULT MEN
SAĞLIKLI OYUNCAK
elf

RENAULT